TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

İLETİŞİMSEL YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİSİ VE SANATSAL ÜRETİM PRATİKLERİNE OLAN ETKİLERİ

BEYZA ÇABUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

İLETİŞİMSEL YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİSİ VE SANATSAL ÜRETİM PRATİKLERİNE OLAN ETKİLERİ

BEYZA ÇABUK

Danışman: Doç. Dr. Serkan BULUT
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muzaffer Sümbül
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Recep Ünal

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2025

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 02 /10 / 2025

Beyza ÇABUK

ÖZET

İLETİŞİMSEL YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİSİ VE SANATSAL ÜRETİM PRATİKLERİNE OLAN ETKİLERİ

Beyza ÇABUK

Yüksek Lisans Tezi, İletişim Çalışmaları Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serkan BULUT

Ekim 2025, 89 sayfa

Araştırma, günümüzde hızla gelişmekte olan yapay zekâ teknolojisinin ürettiği sanat ürünlerini, sanatın temel değerleri üzerinden değerlendirmekte ve yapay zekâ ile birlikte sanat eseri üretim sürecinin otomatize edilmesinin tüketim alışkanlıklarının da hızlandığı bu çağda sanat olgusuna ve sanatçıya etkilerini tartışmaktadır.

Tarih boyunca sanat, yaşanan toplumsal değişimlerden ve teknolojik gelişmelerden etkilenmiş, bununla birlikte çağlar boyunca üretim, içerik ve algılama biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle son yıllarda yapay zekâ teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, sanatın üretim, pazarlama ve tüketim süreçlerini doğrudan etkilemekte ve dönüştürmektedir.

Araştırmanın kuramsal bölümünde öncelikle sanat olgusu tarihsel perspektiften incelenmiş, çağlar boyunca yaşanan teknolojik ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle hangi aşamalardan geçtiği, nasıl tanımlandığı araştırılmıştır. Ardından yapay zekânın tarihsel olarak gelişimi incelenmiştir. Yapılan literatür taraması ile araştırmanın kuramsal temelinde yer alan, Walter Benjamin'in *Teknik Olarak Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Eseri* çalışması ışığında günümüz teknolojisi olan yapay zekâ üretimi sanat eserleri tartışılmıştır. Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de yaşayan sanatçıların görüş ve deneyimlerini anlamak amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır.

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiş, katılımcıların ifadeleri temalar altında kategorize edilerek yorumlanmıştır.

Yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin, sanatın temel değerini karşılayıp karşılayamayacağı, sanatın özündeki insani yaratıcılıkla ne ölçüde örtüştüğü ve yapay zekâ nedeniyle otomatize edilen sürecin sanatı bir meta haline getirmesi tehlikesi katılımcıların verdiği yanıtlar çerçevesinde incelenmiştir. Sanatçıların bir kısmı yapay zekâyı yaratım süreçlerinde yaratıcılıklarını artıracak bir "araç" olarak görürken, bir kısmının sanatın temel değerlerini karşılamadığı için sanatsal yaratım süreçlerinde kullanmadıkları gözlemlenmiştir. Araştırmada *Walter Benjamin'in Teknik Olarak Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Eseri* çalışmasında fotoğraf ve sinema için yaptığı eleştirileriyle günümüzde sanatçıların yapay zekâ için benzer kaygıları taşıdığı ve benzer noktalardan eleştirildiği gözlemlenmiştir. Toplumsal ve teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemeyecek sanat olgusu çağlar boyunca değişmiş ve dönüşmüştür. Araştırmada son olarak günümüzde yapay zekâ ile dönüşümü devam eden sanat olgusunun sanatsal üretim süreçlerinde hangi biçimlerde kullanıldığı incelenmiş, yapay zekânın gelişmesiyle ve sanatsal üretim sürecine daha belirgin bir şekilde dahil olması durumunda karşılaşılması muhtemel olan tehlikeler tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yapay zekâ, sanat olgusu, sanatın metalaşması.

ABSTRACT

COMMUNICATIONAL ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGY AND ITS EFFECTS ON ARTISTIC PRODUCTION PRACTICES

Beyza ÇABUK

Master's Thesis, Department of Communication Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serkan BULUT

October 2025, 89 pages

This study evaluates the artistic products generated by rapidly developing artificial intelligence (AI) technologies through the lens of the fundamental values of art. It discusses the implications of the increasing automation of the art production process, particularly in an era characterized by accelerated consumption patterns, on both the concept of art and the position of the artist.

Historically, art has evolved in close interaction with societal transformations and technological advancements. These influences have led to changes in the modes of production, the nature of artistic content, and the ways art is perceived by audiences. In recent years, significant progress in AI technologies has directly transformed the processes of producing, marketing, and consuming art.

The theoretical framework of this research begins with a historical examination of the concept of art, focusing on how it has been shaped by technological and social developments throughout the ages. Subsequently, the historical development of AI is explored. The study draws on a comprehensive literature review, particularly referencing Walter Benjamin's seminal work *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*, to critically analyze AI-generated art in the context of contemporary technologies.

This research was conducted using a qualitative research method. In order to understand the views and experiences of artists living in Turkey, the in-depth interview technique was employed. Participants were reached through the snowball sampling method. The findings obtained from the in-depth interviews were analyzed using content

analysis, and the participants' statements were categorized under themes and interpreted accordingly.The study investigates whether AI-generated artworks can fulfill the essential values of art, the extent to which they align with the human creativity intrinsic to artistic practice, and the potential risk of art being reduced to a mere commodity due to the automation of the creative process. Findings reveal a divergence in perspectives: while some artists consider AI a tool that enhances their creativity, others refrain from using it in their creative processes, believing it does not embody the core values of art. Furthermore, parallels are drawn between Benjamin's critiques of photography and cinema in his work and contemporary artists' concerns about AI-generated art. Ultimately, the study concludes that the concept of art cannot be isolated from social and technological developments, and it continues to transform in the contemporary era with the growing influence of AI. The research concludes by discussing the potential risks and transformations that may emerge as AI becomes more deeply integrated into the artistic production process.

Keywords: Artificial intelligence, art phenomenon, commodification of art.

ÖN SÖZ

Günümüzde teknolojik gelişmeler yaşam pratiklerimizi derinden etkilemekte, üretim ve tüketim süreçlerimize doğrudan dahil olmaktadır. Yapay zekânın hızlandırdığı dijitalleşme sürecinde, insanlık tarihi kadar eski olan sanat olgusunun bu teknolojiden nasıl etkileneceği ve evrimleşeceği ile gelecekte barındırabileceği olası tehlikeleri incelemek, bu araştırmanın başlıca konusu olmuştur.

Tez savunma jürisinde bulunarak beni onurlandıran, öneri ve katkılarıyla tezin seyrini değiştiren değerli jüri üyesi hocalarım Prof. Dr. Muzaffer Sümbül ve Doç. Dr. Recep Ünal'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinin başlangıcından itibaren bana yol gösteren, akademik bilgi birikimi ve yönlendirmeleriyle araştırmamın her aşamasında bana destek olan, süreç boyunca bana olan inancıyla motivasyonumu yüksek tutmamı sağlayan, değerli danışman hocam Doç. Dr. Serkan Bulut'a akademik gelişimime ve araştırmama olan katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni her zaman destekleyen, sevgi ve sabırla yanımda olan aileme ve sürecin zorlu anlarında beni yalnız bırakmayan dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Beyza ÇABUK

Adana / 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖN SÖZ ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **xi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xii**

BÖLÜM I

GİRİŞ

GİRİŞ xii

BÖLÜM II

YARATICI ZEKÂ VE SANAT OLGUSU

2.1. Sanat ve Toplum 8
2.2. Teknolojinin Sanata Olan Müdahalesi 11

BÖLÜM III

YAPAY ZEKÂ

3.1. Makine Öğrenmesi 18
3.2. Derin Öğrenme (Deep Learning) 19
3.3. Yapay Sinir Ağları (Artificial Neural Networks) 20
3.4. Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing) 21
3.5. Yaratıcı Yapay Zekâ (Creative AI) 22

BÖLÜM IV

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ (GENERATİVE AI) VE YATATICI ENDÜSTRİLER

4.1. Sanatçılar ve Sanatsal Üretim 24
4.1.1. Sendikal Oluşumlar, SAG-AFTRA (Screen Actors Guild – American Federation of Television and Radio Artists) 26
4.1.2. WGGB (Writers' Guild of Great Britain) 27
4.2. Yapay Zekâ Şirketlerinin Tutumları 29
4.3. Etik İlkeler ve Yapay Zekâ Şirketlerin Beyanları 31
4.4. Yapay Zekâ Alanındaki Hukuki Düzenlemeler 35
4.4.1. Türkiye'de Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi 36

4.4.2. Avrupa Birliği'nde Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi 38
4.4.3. ABD'de Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi 39

BÖLÜM V

WALTER BENJAMİN, TEKNİK OLARAK YENİDEN ÜRETİLEBİLİRLİK ÇAĞINDA SANAT ESERİ

5.1. Aura Kavramı ve Tarihsel Arka Planı 43
5.2. Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi 45
5.3. Kültür Endüstrisinin Yükselişi ve Sanatın Dönüşümü 51

BÖLÜM VI

BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. Araştırmanın Problemi 54
6.2. Araştırmanın Amacı 54
6.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 55
6.4. Metodoloji 55
6.4.1. Genel Bulgular 56
Tablo 1 56
6.4.2. Sanatsal Üretimde Araç Olarak Yapay Zekâ 57
6.4.3. Yapay Zekâ Üretimi Sanat Eserlerinde Aura Kavramı 58
6.4.4. Yapay Zekâ Üretimi Sanat Eserlerinin Sanatı Metalaştırma Riski 60
6.4.5. Sanatçılar Açısından Yapay Zekâ Sanatının Olası Tehditleri 62
SONUÇ 65
KAYNAKÇA 68

KISALTMALAR

Kısaltma	Açılımı
akt.	aktaran
s.	sayfa
v.d.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
Çev.	Çeviren
M.Ö.	Milattan Önce
AI	Artificial Intelligence
YZ	Yapay Zekâ
SAG-AFTRA	Screen Actors Guild – American Federation of Television and Radio Artists
WGGB	Writers' Guild of Great Britain
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
AB	Avrupa Birliği
NLP	Natural Language Processing (Doğal Dil İşleme)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 56

BÖLÜM I

GİRİŞ

Sanat, tarih boyunca teknolojik ilerlemeler ve toplumsal değişimlerin etkisi altında kalmış ve bu etkileri çeşitli biçimlerde yansıtmıştır. Sanat ve teknoloji ilişkisi her dönemde farklı yorumlar almış olmakla birlikte, genel olarak içerik, üretim ve algılama süreçlerini etkili bir şekilde dönüştürdüğü gözlenmektedir. Son dönemlerde yapay zekâ alanındaki ilerlemeler, artan teknoloji kullanımının neden olduğu yeniliklerin, sanatın pazarlama, üretim ve tüketim süreçlerine olan etkileri açısından önemli bir rol oynamaktadır.

İnsanlık tarihiyle birlikte paralel şekillenen, dönemin sosyolojik yapısına, siyasi yapısına ve teknolojik olanaklarına göre değişen sanat olgusunu insan ve toplumdan ayrı düşünmek olanaksızdır. Sanat, insanlık tarihinin belleği olarak yorumlanabilmektedir. Bu bellekteki verileri insanlar, yaşam pratikleri ve sanatsal üretimleri oluşturmaktadır. Prehistorik dönemden postmodernizm dönemine insanlar yaşadığı çağın olanaklarıyla sanatsal üretim sürecine katılmışlardır. Bir çağın farklı açılardan okumasını yapmak için o dönemde üretilmiş sanat eserleri bize önemli veriler sunabilmektedir.

Çağlar boyunca insanların sanatsal üretim pratikleri dönemin olanaklarına göre değişiklik gösterse de değişmeyen tek şey insanın doğayı, dünyayı anlamlandırma ve farklı biçimlerde, farklı tekniklerle bunu sanatsal üretime dönüştürme çabası olmuştur.

Üst Paleolitik çağın günlük pratiklerini, toplumsal yapısını, dini ritüellerini mağara resimlerinden yorumlamaya çalışmak mümkündür. Margaret Conkey “20 bin yıl öncesinin sanatı, bugünkü insanın kökeni ile ilintili değilse de, bugünkü insanın ne anlama geldiği ile ilintilidir’’ demektedir. Bu durumun toplumlararası ilişkilere yönelik görüşmelerle ilgili olduğunu belirtmiş günümüz etnografisinde sanatın ve simgesel betimlemelerin böyle yorumladığını ifade etmiştir (Lewin, 2000, akt. Uysal, 20211, s. 41).

Günümüzde “sanat” ve “din” olarak tanımlanan olgular, Geçiş Dönemi’nde ve muhtemelen Üst Paleolitik’in büyük bir bölümünde toplumsal ayrımların ayrılmaz bir bileşeni olarak varlık gösterdiği gözlemlenebilmektedir. Bu dönemde insanlar, kendi

tarihsel anlatılarını inşa ettikleri yorumu yapılabilmektedir (Williams, Lawson, Helskog, Whitley ve Mellars, 2003, s. 263).

Sanatçılar, yaratıcı süreçlerini şekillendirirken toplumsal gerçeklerden etkilenmektedir. Bu etkiler, sanatsal üretimlerini şekillendirebilir, fakat eserin başarısının tamamen açıklanamayan bir dehanın sınırlarından da beslendiği yorumu yapılabilmektedir (Tekin, 2018, s. 701).

Zamanla teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanat üretim pratiklerinde değişimler gözlemlenmiştir. Bilgisayar ve internet teknolojilerin gelişmesiyle birlikte yapay zekânın da ilk temelleri atılmıştır. İnsan beynini taklit ederek geliştirilen bu yapılar, makine öğrenimi alanında gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Makine öğreniminin ardından geliştirilen yapay sinir ağları, beynin basit bir nöron modelinin benzetimi olarak tasarlanmıştır. Bu şekilde elde edilen ağ ile öğrenme süreci gerçekleştirilmiştir (Pirim 2006, s. 87) Makine öğrenmesi kavramı da benzer şekilde algoritmanın edindiği ve tipik olarak topladığı ve analiz için uygun hale getirilmiş elektronik veri biçimini ve geçmiş bilgileri ifade etmektedir. Bu veri dijitalleştirilmiş insan ilişkili eğitim setleri veya çevre ile etkileşim yoluyla elde edilen diğer bilgi türleri şeklinde olabilmektedir. (Bulut, 2020, s. 296) Temelde bir bellek sistemi olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Toplanan veriden farklı yazılımlar kullanılarak çıktılar elde edilmektedir. Araştırmanın başlıca konusu olan yapay zekâ üretimi sanat ürünleri de bu çıktılar arasında yer almaktadır.

Özellikle sanatsal yaratım süreçlerinde toplumsal katmanlarla ilişkilendirilen yapay zekâ kullanımı , sanat tarihinin yalnızca sayısal bir başarının yeterli olup olmadığı sorgulanacaktır. Özellikle günlük hayatımızın her noktasına dahil olan teknoloji ürünü yapay zekâ araçları ve makinelerin, sanatın temel değerlerini nasıl karşılayacağı henüz bilinmemektedir. Bu bağlamda, sanatçıların yenilikçi çalışmaları ticari boyutta bu tür etkilere nasıl tepki vereceği önemli bir konu haline gelmektedir (Tekin, 2018, s. 701).

Günümüz koşullarında yapay zekânın sanata olan etkilerini ve gelecekte sanat olgusunu hangi yönlerde şekillendirebileceğini, öncelikle sanatın kendisini, tarihini ve sanat tarihi boyunca insanın ve toplumun sanatla ilişkisini incelemek gerekmektedir.

Bu araştırmada iki temel sorunsal üzerinde durulacaktır: Birincisi, yapay zekâ tarafından üretilen sanat eserlerinin sanatın temel değerlerini ne ölçüde taşıyacağı; ikincisi ise içinde bulunduğumuz hızlı tüketim çağında, yapay zekâ ürünü eserlerin tüketiminin sanatçıyı ve sanatını nasıl etkileyeceğidir.

BÖLÜM II

YARATICI ZEKÂ VE SANAT OLGUSU

İnsan, varoluşundan bu yana kendini inşa etme süreci içerisinde yer almakta ve bu süreç, bireyin kim olduğu, nereden gelip nereye yöneldiği gibi temel felsefi sorulara odaklanmasını sağlamaktadır. İnsan, tarihsel süreç içerisinde gelişim gösterirken, bu süreç aynı zamanda insanın kendini keşfetme çabasına da yön vermektedir. Bireyin dünya üzerindeki varlığını konumlandırma arayışı, yaşamının en temel unsurlarından biri haline gelmekte ve öz-anlayışını geliştirmesi için bir araç olmaktadır.

İnsan çağlar boyunca hayatta kalabilmek ve doğayla olan mücadelesini sürdürebilmek için en temel insani güdüsü olan yaratıcılık kavramını kullanmıştır. Yaratıcılık kavramı tüm duyusal ve düşünsel etkinliklerde, her türlü çalışma ve uğraşın içinde varlığını gösteren yüzyıllardır üzerinde tartışılan bir olgudur. Çok boyutlu bir fenomen olan yaratıcılık kavramı, farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından ilgili disiplinin dinamiklerine bağlı olarak farklı açılardan ele alınarak tanımlanmıştır (Onur ve Zorlu, 2017, s. 1536).

Yaratıcılık anlık bir durum olmayıp, tartışmalı, eleştirel, çaba gerektiren düşünsel süreç gerektirmektedir. Geçmiş deneyimler, önyargılar ve inanışlar, insan ve toplumsal geçmişi o dönemin koşullarıyla ilişkilendirilebilmekte ve gerçeklik kavramı yeniden oluşturulabilmektedir. Bu geçmişle birlikte, mevcut eksikliklerin keşfi ile kişinin bugünü değiştirme arzusu, geleceğe yönelmekte ve bu süreçte değişen gerçeklikle ilişki kurmaktadır (Onur, Zorlu, 2017, s. 1541).

İnsan yaratıcılığının tetiklenmesi ve ortaya çıkarılma biçimi, bireyin içinde yaşadığı toplum ve kültürle ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Bireyin geçmişi, gündelik yaşamı ve ihtiyaçları, yaratıcılığını hangi yönde kullanacağında belirleyici bir rol üstelendiği yorumu yapılabilmektedir.

İnsanın evrimsel süreci incelendiğinde, yaratıcılığın bu yolculukta önemli bir rehber olduğu görülmektedir. Yaratıcılık, yalnızca insanın yönünü belirleyen bir unsur olmakla kalmamış, aynı zamanda onun yaşam biçimini şekillendiren bir etken haline gelmiştir. İnsan, içinde bulunduğu çevreden en verimli şekilde yararlanma becerisini

ancak bilgi, yöntem ve araç-gereçleri etkili bir biçimde kullanarak elde edebilmiştir. Bu durum, insanın gözlem yetisini geliştirdiği ilk dönemlerden itibaren, yaratıcılığı bir yaşam pratiği haline getirmesine olanak tanıdığı değerlendirmesi yapılabilmektedir.

Özellikle sanat ve yaratıcılık arasındaki ilişki incelendiğinde, insanın hayatta kalma mücadelesinin bir yandan yaratıcılığını beslediği, diğer yandan ise onu sanatsal üretime yönlendirdiği görülmektedir. İnsan, düşünme, hayal etme ve düş görme yetileri ile estetik bir yaratım sürecine girerek bu unsurları renk, biçim ve imgeler aracılığıyla sembolik elemanlara dönüştürebilme kapasitesine sahiptir. Sanat eserleri, bilinç veya bilinçaltı öğelerinin önceliklerine göre şekillenmekte olup, bilinçdışının sanat aracılığıyla ifadesi binlerce yıllık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda insan ve onunla ilişkili tüm kavramlar, beraberinde belirli sınırlar, çıkmazlar ve karmaşaları da getirmektedir (Ağluç, 2013, s. 2).

Sanat insan için bir mücadele biçimidir. Hayata kalma, hayatı anlamlandırma, taklit etme ve bunun sonucunda bir üretim elde ederek kaynak biriktirme, kalıcı olma güdüsüne dayanmaktadır. Tüm bu sürecin başında ise en insani güdü olan yaratıcılık gelmektedir. Yaratıcılık, bireylerin içinde bulundukları sosyo-kültürel çevre ile ilişkili olmakla birlikte bu çevrenin yapısını biçimlendiren unsurlardan biri olmaktadır. Zamanla değişen düşünce biçimleri, ekonomik koşullar ve kültürel dönüşümler bireylerin düşünsel dünyasını etkileyerek yaratıcılıklarını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda, yaşanılan çevrenin kültürel dokusu bireylerin yaratıcı yönelimlerini önemli ölçüde belirleyici olmaktadır (Dinçeli, 2020, s. 51). Tüm bu süreci anlamlandırmak için sanat gibi insanlık tarihi kadar eski ve evrensel olgunun farklı dönemlerde nasıl tanımladığını ve tarihsel süreçte nasıl ilerlediğini incelemek gerekmektedir.

Klasik dönemde sanat Aristoteles'e göre bir taklit (mimessis) olarak tanımlanmıştır. Sanatçı doğa unsurlarını, insan ilişkilerini hem olanı hem de olabilir olanı yansıtmıştır. Olabilir olanı yansıtırken gerçekle olan bağını koparmamıştır (Kavuran ve Dede, 2013, s. 59). Klasik dönemde sanat, daha somut temellere dayalı olarak icra edilmiştir. Bu dönemde insanın doğayı gözlemleyerek gördüklerini taklit etmesi, sanat anlayışının temel unsurlarından biri olmuştur. Klasik dönem sanatında gerçeklikle kurulan ilişkinin güçlü olması ve sanatın dünyayı anlamlandırma işlevi, dönemin sanat anlayışının önemli özellikleri arasında yer almaktadır.

Modern dönemde Kant ise sanatın, doğanın birebir taklidi olamayacağını ve özneye ait tini içinde barındırması gerektiğini savunmuştur. Kant'ın sanat hakkında savunduğu düşünceleri, onun estetik anlayışında devam etmiş olup estetik anlayışını da zorunluluk ve özgürlük arasındaki ayrıma yerleştirmiştir (Düz, Özdemir, 2024, s. 445). Klasik dönem sanat anlayışından farklı olarak Kant, sanatçının tinsel dünyasının sanat üzerindeki önemine değinmiş, ayrıca doğayı taklit etmenin ötesinde, insanın yaratıcı doğasının özgür olması gerektiğini vurgulamıştır.

Postmodern dönemde Frankfurt Okulunun önemli düşünürlerinden olan Adorno sanatı, hakikate dair söyleyecekleriyle özerk ve bu özerklik, büyüsellik gibi yaşama dair olarak yorumlamıştır. Sanatı 'sığınak' metaforuyla tanımlamıştır. Sanat, kültürün geçmişine dönmektense, hali hazırda kültürü düzenleyebilir ve bütünlüklü bir yaşantı önerebileceğini öne sürmüştür. Eserin içerdiği hakikat, kendisindeki negatiflikle topluma karşı eleştirel bir duruş sergilemesine yardımcı olacağını savunmuştur (Ümer, 2016, s. 178).

Klasik, modern ve postmodern dönemlerinin ünlü düşünürlerinin birbirinden farklı ve özgün tanımları sanat olgusunun farklı dinamiklerini ortaya koymaktadır. Aristoteles, Kant ve Adorno'nun sanat tanımları, yaşadıkları dönemi algılama ve o dönemin şartlarıyla başa çıkma şekilleri hakkında değerlendirme yapılmasına olanak tanımaktadır. Sanat olgusunun ortaya çıkışını ve üretim biçimlerini anlamak için tanımların ötesine gitmek ve sanatın tarihini incelemek gerekmektedir.

Fischer'a göre sanat, neredeyse insanlık kadar eski olup bir tür çalışma olarak değerlendirilebilir. Çalışma ise insana özgü bir eylemdir (Fischer, 1990, s. 13).Fischer sanatın da yalnızca insana özgü bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Lewis ise sanatçının dış dünyadan bağımsız olarak zihninde ürettiği imgeler ve sembolleri imge üretimi olarak tanımlamıştır. İmge üretimi, doğuştan gelen bir estetik duygunun ya da nesneleri özel kılma dürtüsünün sonucu değildir. Aksine, estetik her zaman tarihsel olarak konumlanmış, toplumsal bağlamına göre şekillenen bir yapı olmuştur. İnsanlar imgeler üretmeye başladıktan sonra çeşitli tarihsel bağlamlarda gelişmiştir (Lewis, 2003, s. 264). Sanat Tarihi insanlık tarihine dayanmaktadır. Sanat olgusunun, toplumun kültürel bir parçası olduğu, insanın yeryüzünde varoluşu ile düşünmesi gerekmektedir (Güler, 1990, s. 317).

Kökeninde bir yaşama ve çalışma biçimi, toplumsal bir gerçek bulunan sanat olgusunun, ilkel toplumdan bugüne gelişimi incelendiğinde kendi başına bağımsız bir tarihi olmadığı, toplumun genel gelişimi içerisinde bir yere sahip olduğu ve diğer faaliyet alanlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sanatın ilkel toplumdaki biçiminden bugünkü duruma gelişi toplumların ve bu toplumlar içinde yaşayan insanın tarihsel değişimiyle bağlantılı olduğu değerlendirilebilmektedir. Ortak bir yaşantı kollektif bir çaba biçiminden öznel bir karaktere, bir uğraş haline dönüşümü insan çalışmasının tarihi ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Güler, 1990, s. 318).

İlkel dönemlerin yaşam koşulları gereği toplumsal bir nitelik gösteren sanat eylemi, tek bir birey olarak yaşamanın olanaksız olmasının sonucu olarak değerlendirilmektedir. İş bölümü gerektiren eylemlerin ortaya çıkışı ile bireyleşmeyi getirmiş ve sanatsal yaşamda da bireyleşme ön plana çıkmıştır. Ancak bir şair 'ben' diyerek konuşurken bile ortak bir duyguyu ve ortak bir bilinci dile getirmektedir. İlkel dönemlerde hakim olan biz kavramının modern çağlarda ben kavramına dönüşmesi aslında sanatın toplumsal niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Sanatın ifade ediliş biçimleri dönemlere göre değişiklik gösterse de temelini insandan aldığı için insanın yaşadığı toplumdan, toplumun ekonomik ve kültürel dinamiklerinden parçalar taşımaktadır. (Güler, 1990, s. 318).

İlk çağlarda daha toplumsal bir nitelik taşıyan sanat, klasik döneme yaklaştıkça bireysel nitelikler kazanmaya başlamıştır. Eski Yunan felsefesinin, dolayısıyla Batı felsefesinin insan etkinliğini merkezine alması ve onu inceleme nesnesi hâline getirmesi Sokrates'le birlikte gerçekleşmiştir (Conford, 2003, s. 38; akt. Tepe, 2019, s. 2). Özellikle Antik Yunan'da insan temelli anlayışın gelişmesi, felsefenin de gelişmesiyle paralellik taşıdığı gözlemlenebilir.

Klasik Çağda sanat pratiklerinde belirgin bir şekilde din olgusunu görmek mümkündür. Klasik Çağ sanatının ideal güzellikle donattığı "insan" Eski Yunan düşüncesinde ayrı bir yere sahip olmuştur. Eski Yunan kültürünün hümanist (insancı) değerler üzerinde yükseldiği gözlemlenebilmektedir. "İnsan olmaya" verilen önem, Yunan dininde tanrıların insan biçimli (antropomorf) tasavvur edilmesinin temel nedeni olarak yorumlanmaktadır. Klasik Çağ sanatında gözlemlenen insan merkezli yaklaşımın, Antik Yunan'da yaşanan doğa olaylarının tanrılar tarafından kişiselleştirilmesiyle bağlantılı olduğunu değerlendirmek mümkündür. İlk Çağ insanı; üzerinde yaşadığı

dünyayı ve tabiattaki olayları açıklama ihtiyacı duyduğunda, tüm bunları olağanüstü güçler olarak nitelendirmiştir. Yağmur, fırtına, deprem gibi doğa olayları yanında doğum, ölüm, savaş gibi kavramları da kişiselleştirmiştir. Antik Yunan'da bu düşüncelerin insan şekline büründüğü ifade edilmektedir (Demiralp, 2011, s. 84).

Mitolojik öyküler yanında görsel sanatlara da konu olan Yunan tanrılarının sahip olduğu insanî nitelikler Yunan kültürünün insan olmaya verdiği değerin somut bir yansımasıdır. Yunan tanrılarının mitolojide ve görsel sanatlarda insani niteliklerle tasvir edilmesi Antik Yunandaki insan merkezli görüşün yalnızca felsefeyle değil sanat ve din ile de bağlantılı olduğu ifade edilmektedir. (Demiralp, 2011, s. 90)

Klasik Çağdan Orta Çağa gelinen süreçte sanat da bilim ve felsefe gibi dinin baskıcı etkisi altında kalmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında sanat, felsefe gibi dinin tekeline geçmiştir. Kilise duvarlarına yaptırılan resimler, halka İncil'i tanıtmak amacıyla yapılan dini resimler olmuştur. Bu resimlerin kimin tarafından yapıldığı belli değildir. Tiyatrolar yasaklanmış, ancak İncil'deki konular, kiliselerde rahipler tarafından oynanmasına izin verilmiştir. Orta Çağ sanatı, Hıristiyanlığın yayıldığı ülkelerde doğmuş ve onun hizmetinde gelişmiş olan dinsel nitelikli bir sanat olarak değerlendirilmiştir (Arda, Şahin, Büyükkol, 2013, s. 140).

Sanat sisteminde görülen belirgin bir değişim ancak XVIII. yüzyıl dayanmaktadır ve bu yöndeki en önemli faktör Aydınlanma olgusuyla birlikte din olgusunun önceki yüzyıllara oranla hükmünün azalması olmasıdır. Din olgusu sanat alanının ana teması olmaktan uzaklaşmış ve dolayısıyla sanatın ana hattı, kapsamı ve amacı değişime uğramıştır. Binlerce yıldır belli ölçütler doğrultusunda ve belli bir niyete dayalı olarak var olan sanat/zanaat olgusu bu dönemde kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış, zanaat kolları teknik uygulayım neticesinde faydacı ürünler vermeye devam ederken, sanat insan bilincini, benliğini ve yaratıcılığını ön planda tutan özerk bir alana dönüşmüştür. (Sarı, 2018, s. 138)

XIX. yüzyılda fotoğraf makinesi ile elde edilen görüntülerin basılabilmesi ile birlikte, Rönesans'tan beri süregelen resim sanatının 'dünyaya açılan bir pencere' olması görüşü, daha kökten sorgulanmaya başlanmıştır (Maltaş, 2020, s. 60) Sanatın yalnızca gerçeği yansıtma aracı olmadığı, duygusal ve simgesel boyutlarının olabileceği düşüncesi bu tartışmalarla birlikte modern sanat anlayışının da temellerini atmıştır.

Modern Sanat tarihinde önemli çalışmalar yapmış ve sanat kuramcısı Kandinsky, ruhun yaşamını da yatay bir şekilde eşit olmayan bölümlere ayrılan bir üçgen diyagramıyla temsil edilebileceğinden bahsetmiştir. Bireyin ve insanlığın bedeninin onsuz sağlıklı olamayacağı ruhu, sanatın içsel hakikati olarak ifade etmiştir. Sanatçının her türlü formu, içsel gereksinimleri doğrultusunda kullanabileceğini belirtmiştir (Maltaş 2020, s. 65).

2.1. Sanat ve Toplum

Sanat, bilimsel metinlerde bulunamayacak kadar canlı ve gerçekçi temsiller içerir; bilinçdışı düşünceleri, gizli akıntıları ve gerçekliğin kendini gösteremeyen yönlerini göstermektedir. Tutarlı bir sanat sosyolojisinin temel hedefi, bu gizli bilgiyi ortaya çıkarmaktır, yani buzdağının görünmeyen kısmını göstermektedir. Bu bağlamda, kişisel bilinç ile toplumsal davranışlar ve alışkanlıklar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, toplumsal bilinç ve belleğin soyut yansımalarını somut biçimde ifade etmek gerekmektedir (Çağlar, 2006, s.13).

Sanatçı, içinde yer aldığı topluma eleştiri getirebilen, çözümler önerebilen ve sosyal yapıyı şekillendirebilecek bir profil çizen kişi olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca sanat, sanatçılara toplum adına birçok görev vermiştir. Bu bağlamda sanat, bir yandan işlevsellik açısından üretim nesnesi olarak, diğer yandan bağımsız bir anlatı dili şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kozlu'nun Read (1981: 2)'den aktardığına göre, günlük ihtiyaçlar için yapılan nesneler ile ideallerin ifadesi, ruhsal yansımalar ve mitolojiyi içeren ideolojik sanat anlayışı birbirinden ayrılmaktadır. Erken dönemlerde günlük ihtiyaçlar için üretilen aletler, mutfak eşyaları, büyüye karşı yapılan mağara resimleri ve eğitimsiz bireyler için hazırlanan kilise resimleri, bir soylunun geleceğe kalma arzusuyla yaptırdığı eserler, sanatın bir araç olarak kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Bu tür çalışmaları gerçekleştiren sanatçılar aynı zamanda bağlı oldukları toplumlardan, ekonomik koşullardan, kültürden, içgüdülerden, duygulardan, ailelerinden, çevrelerinden ve yaşam şartlarından doğal bir biçimde etkilenir ve bu etkiler ürettikleri sanat eserlerine yansımaktadır. Dünyaya bakış açıları değerlendirildiğinde, bu etkiler ve sanatçıların kendilerine seçtikleri örnek, Gauguin'in iyi bir yaşam standardına ve ailesine sahip olmasına rağmen resmi tercih ederek teknolojiden uzak, el değmemiş kültürlerin yaşadığı güney bölgelerine yönelmesinde görülebilir. Picasso, *Guernica* adlı eseri ile savaşa karşı

duruşunu ve özgürlüğüne bağlı bir anlayış sergilerken, Javacheff Christo, çeşitli yapıları kumaşla örterek bireysel yaratıcılığın toplumsal sistemin üstünde olduğunu ifade etmektedir. Christo, sanatın bir metaya dönüşmesine karşı tutumunu sponsorsuz çalışarak ve işçilerinin maaşlarını kendisi ödeyerek göstermiştir (Gombrich, 1992: 439-459; akt. Kozlu, 2009, s. 4).

Tüm toplumların ortak bir yanı da insan odaklı olmaları ve varlıklarını sürdürebilmeleri için belirli kurallara, geleneklere ve adetlere bağlı olmalarıdır. Bununla birlikte, her bir toplumun kendine özgü bir yaşam tarzı ve değerler bütünü, yani kültürel bir bakış açısı da mevcuttur. Genel bir çerçevede, doğanın sunduğu unsurlar karşısında insanın yarattığı her şey olarak tanımlanan kültür teriminin her birey için geçerli bir tanımı yapılamamıştır. Kültürü daha iyi anlamak için onu maddi ve manevi olmak üzere iki alanda incelemek mümkündür. Maddi kültür, ekonomik ve teknolojik unsurların hâkim olduğu, üretim, dağıtım ve iş bölümü sistemini içeren alan olarak tanımlanabilirken, manevi kültür, toplumsal ideolojiyi, bilim, sanat ve eğitim gibi ruhsal unsurları barındıran bir alan olarak görülebilmektedir. Maddi ve manevi kültürler arasında kesin bir ayrım yapmak zordur. Bu iki alan sürekli bir etkileşim içinde değerlendirilmektedir. Örneğin, manevi kültür bileşenlerinden biri olan sanat, maddi kültürle sıkı bir ilişki içindedir. Bir sanat eserinin yaratılması, çoğaltılması ve tüketiciye ulaştırılması belirli bir ilişki ağını ve dolayısıyla maddi dünyayı zorunlu kılmaktadır. Sanatçının eseri, onun elinden çıkıp bir ürün haline dönüşmektedir. Sanat kavramı, birçok kültürel öğe gibi, toplumdan topluma ve dönemden döneme farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Çünkü sanat, toplumun dinamik bir yansımasıdır ve tarih boyunca belli bir dönemin düşüncelerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını ifade ettiği ölçüde insanlık adına bir temsil aracı olarak değerlendirilmiştir. Zamanla koşullansa bile, insanlığın değiştiremeyeceği temel nitelikleri sürekli olarak yansıttığı görülmektedir. Bu durum da sanata evrensel bir özellik kazandırmaktadır (Batuş, 1992, s. 318).

Sanat sosyolojisi sanatın estetik bir eylem olmasının yanı sıra toplumsal bir olgu olduğunu da öne süren bir disiplindir. Sanat eserlerinin üretimi, dağıtımı ve nasıl alımlandığı dönemin ekonomik, kültürel ve politik koşullarıyla ilişkilidir. Diğer bilim dallarında olduğu gibi sanat sosyolojisinin düşünsel kökenleri eski zamanlara uzanmaktadır. İnsanlık, kendisini diğer varlıklardan ayıran temel niteliklerini keşfettikçe, bu niteliklerin nedenlerini ve nasıl ortaya çıktığını araştırmaktan geri duramamıştır.

Sanatsal yaratıcılık, insanın temel niteliklerinden biridir. Bu nedenle, sanatın insan tarihi kadar eski olduğu düşüncesinden yola çıkarak, tarihsel süreçte sanat ve insan arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışırken, belgelerle kanıtlayabildiğimiz en eski dönemlere kadar geriye gitmemiz gerekmektedir. Sanat sosyolojisi açısından esas mesele, sanat ile sosyal yapının ilişkisi olduğu için, sanatı doğanın bir yansıması olarak gören Aristoteles (Butcher, 1951, s. 116), insan yaşamını, duygularını ve eylemlerini idealize ederek temsil eden ve bunun sonucunda sosyal hayatı zenginleştiren, maddi ve manevi ihtiyaçları karşılayan bir alan olarak önemli bir görüş sunmaktadır. Öte yandan, Platon (Buhr & Kosing, 1974, s. 40), "idea"nın bir taklidi olarak gördüğü sanatın insanları gerçeklikten uzaklaştırdığı için topluma zarar verdiği görüşündedir. Bu bağlamda, sanatın sosyal sistem içindeki işlevlerini inceleyen bilim insanları, esas amacı bu olmasa da, bu iki düşünür ile sanat sosyolojisinin ilk örneklerini oluşturmuşlardır (Ulusoy, 1993, s. 247). Sanat, bireyin sosyal çevresiyle uyum sağlamasına yardımcı olan en önemli unsurlardan biridir. Toplumun değerlerini kavramak, sanat aracılığıyla daha da kolaylaşmaktadır. Tüm duyguları ve düşünceleri tetikleyen sanat, evrensel bir dil olması sebebiyle etkili bir iletişim olarak değerlendirilebilmektedir. İnsanları bir araya getirerek toplumsal bütünlük oluşturan sanat, bireylerin düşüncelerini ve değerlerini yansıtarak sosyal oluşuma destek olmaktadır (Akengin, 2019, s. 4). Fransız devrimi toplumda yalnızca siyasal dönüşümü beraberinde getirmemiştir. Bununla birlikte kültür ve sanatta da köklü değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle Fransız Devrimi sonrasında eser veren sanatçılar, siyasi ve politik konulardan ziyade fikirleri öne çıkarmaya başlamışlar ve siyasileri etkileyici bir rol oynamışlardır. Belli düşünceleri veya sembolleri iletme düzeyine bile ulaşmışlardır. Bazı düşünürler sanatın Rönesans döneminde özgürleştiğini savunsa da, asıl sanatta özgürlük Fransız Devrimi ile gerçekleşmiş; bu durum otorite ile birey arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesine dayanmaktadır. Fransız Devrimi modernliği şekillendirirken, Sanayi Devrimi de bu süreci somutlaştırarak hareketlendirdiği ifade edilmiştir. (Rancière, 2008, akt. Çiçek, 2021, s. 227).

XX. yüzyılın en önemli düşünce akımlarından biri olan Frankfurt Okulu'nun önde gelen temsilcilerinden Theodor W. Adorno, sanatla, özellikle müzikle derin bir ilgisi olmuş ve sanat ile estetik üzerine birçok değerli eser yazmıştır. XX. yüzyılın ilk yarısı, kitleleri politik olarak etkilemek ve onları belirli ideolojiler doğrultusunda yönlendirme amacıyla sanata sıklıkla başvurulan bir dönem olarak öne çıkmıştır (Erkek, 2019, s. 100).

Bu durum, sanatın amacı ve toplumsal ve politik bağları hakkında sorgulama ihtiyacını doğurmuştur. Adorno, sanatın topluma ve siyasete olan bağlantısını incelemiş ve bu konudaki tartışmalara katılım sağlamıştır (Erkek, 2024, s. 191).

Adorno'nun sanat ve siyaset ve ekonomi hakkındaki görüşleri bu kavramların birbiriyle olan bağlantılarını vurgulamaktadır. Sanatın siyaset ve ekonomi gibi toplumsal temellerden ayrı değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. Toplumun temeli olarak kabul edilen üretim tarzı, insanların hayatta kalabilmek için ihtiyaç duydukları her şeyi kapsamaktadır. Kültür, ideoloji, psikoloji ve sanat üst yapı unsurları olarak tanımlanırken, ekonomik üretim ve ticaret alt yapı unsurları olarak belirlenmiştir. Üretim tarzındaki üretim güçleri (insan, makineler, toprak, ham maddeler, araç-gereç, kazanılan bilgiler vb.), insanlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesine ve tarihsel süreçte çeşitli toplumsal yapılar ile yönetim şekillerinin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır (Hançerlioğlu, 1970: 270). Özellikle modern sanat ve ona etki eden kapitalist düşünce, toplumun üretim güçleri olan ham maddeler, aletler, makineler, toprak, yapılar vb. gibi unsurlara sahip belirli bir kesiminde kendini göstermiştir (Aren, 1980: 29-30; akt. Kozlu, 2009, s. 5)

2.2. Teknolojinin Sanata Olan Müdahalesi

Tarihsel olarak teknoloji sanat ilişkisi incelendiğinde, teknolojinin sanata olan etkilerini sanatı ve algılanış biçimini yeniden şekillendirdiğini ve teknolojiyle birlikte sürekli değişkenlik gösteren bir süreç olduğunu gözlemlemek mümkündür. Tarih boyunca sanat ve teknolojik gelişmeler birbirine paralel olarak gelişmiştir ve teknolojinin gelişmesi sanatsal üretimler için yeni ortamlar ve araçlar sunmuştur.

Sanat ve teknolojisi ilişkisi günümüzdeki algısıyla yalnızca elektronik araçları kapsamamaktadır. Antik Yunan'da kullanılan "techne" eylemi, bir yapma süreci olarak sanatın kendisini tanımlamıştır. Yani sanat doğrudan teknolojik sürecin kendisi olarak algılanmıştır (Shanken, 2012, s. 1, akt. Vargün, 2023, s. 50). Antik Yunan'da kullanılan "techne" kavramı sanatı doğrudan bir eylem biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sanat doğrudan teknolojik sürecin kendisi olarak değerlendirilmektedir.

Aristoteles techne kavramıyla yalnızca iyi bir yaşamı hedeflemeyi ya da belli sınırlar içerisinde yaşamayı ifade etmemiştir. Bu kavramla birlikte nasıl ki hammaddelerden, makinelerden ve ürünlerden bahsedilmişse aynı şekilde insanın kendisi

de techne kavramında sürecin önemli bir parçası olarak ifade edilmiştir. Kültür olarak nitelendirilen, insanın doğanın yarattığı değerlere karşı, ürettiği değerleri sanat da dahil olmak üzere, oluşturmada tarihin her sürecinde teknolojinin izlerini bulmanın mümkün olduğu değerlendirmesi yapılmıştır (Uğurlu, 2008, s. 255). Kültürün tarih boyunca yalnızca üretim araçlarıyla değil aynı zamanda sanatsal üretimlerle de teknolojiye dair bilgi barındırdığı yönünde bir değerlendirme yapabilmek mümkündür.

Teknoloji ve sanat arasındaki ilişki Hutson'a göre 1440'larda Gutenberg'in matbaayı buluşuyla devrimci bir nitelik kazanmıştır. Matbaanın icadı ile bilginin yayılma hızı artmış, el yazması eserlerin etkisi de sorgulanmaya başlamıştır. Böylelikle bilgiye ve sanata olan erişim artmış ve geniş kitlelerce ulaşılabilir hale gelmiştir. Böylesine bir teknolojik gelişme, sanatın özgünlüğüne ve biricikliğine olan tartışmaları o dönemde başlatmıştır. Ayrıca bilginin ve sanatın geniş kitlelerce ulaşılabilir hale gelmesi Rönesans döneminde Avrupa çevresinde dine ve bilime dair fikirlerin etkileşime girmesini sağlamıştır. Bu denli bir etkiye sahip olan matbaanın icadı, dönemin dini, kültürel ve entelektüel gelişmelerini de derinden etkilemiştir (Raines, 2024, s. 6).

Shanken'e göre insanın hareketi gösterebilme çabası Paleolitik döneme dayanmaktadır (Shanken, 2012, s. 16). Bu çabanın ilk örneklerine Lascaux mağarasındaki geyik avı resimlerinde rastlamak mümkündür. M.Ö. 15.000 yıllarına dayanan bu mağara resimlerinde hareketsiz bir yüzeyde hareketli bir anlatı sergilenmek istenmiştir. Bu örnek, binlerce yıl boyunca sanatçıların sabit imgelere hareket illüzyonu vermenin yollarını aradığını göstermektedir. XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıllara gelindiğinde bu arayış teknolojik gelişmelerle birlikte mümkün olmaya başlamıştır. Erken dönem optik cihazlardan olan Zoetrop ve Kinetoskop birbiri ardına dizilen çizimlere hareket katmayı başarmıştır. İzleyiciye kusursuz bir hareket akışı sergileyen bu mekanizmalar modern animasyon ve sinemanın temellerini oluşturmuştur (Shanken, 2012, s. 16).

M.Ö. 15.000 yıllarına dayanan Lascaux mağarasındaki geyik avı resimleri ve endüstriyel çağın optik mekanizmaları arasındaki bağı ortak hareket temsiliyeti oluşturmuştur. Böylece görsel algının biyolojik sınırları teknoloji ve sanat arasındaki etkileşimde kritik bir dönüm noktası yaratmıştır.

Teknoloji, sanat tarihinin erken dönemlerinde bir araç olarak görülürken sanayi devrimiyle birlikte sanat-teknoloji ilişkisinde ciddi bir kırılma noktası yaşandığı

değerlendirilebilmektedir. Fotoğrafın icadıyla birlikte sanatçının ‘gerçeği yansıtma’ idealinde ciddi bir ilerleme kaydedilmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle farklı sanat dalları da ortaya çıkmıştır. Fotoğrafın icadından sonra bir diğer önemli aşama sinema olmuştur. Lumiere’nin ‘Bir Trenin Gara Girişi’ filmi sinema tarihinin ilk eseri olarak kabul edilmekle birlikte yaşanan bu deneyim de sanat tarihinde bir olarak kabul edilmektedir. Filmde garda gezinen insanlar ve tüm gerçekçiliğiyle kameraya doğru hareket eden bir tren görünmektedir. İlk kez bu deneyimi yaşayan insanlar arasında bu gerçekçi anlatı karşısında panik olup salondan kaçmaya çalışanlar olmuştur (Tarkovski, 1992, s. 42, akt. Uğurlu, 2008, s. 258). Sanat sabit imgelerle temsil yeteneğinin yanında artık aktif bir deneyim sunmaya başladığı gözlemlenebilmektedir.

Teknolojinin sanata olan müdahalesinin yoğunlukla olarak XX. yüzyılda yaşanıldığı düşünülmektedir. Sanatı ontolojik olarak tartışmaya iten bu yeni üretim biçimleri yeni ortamları da beraberinde getirmiştir. Sanat ve teknoloji ilişkisi üretim süreciyle sınırlı kalmamıştır (Panofky, 1995, akt. Beyhan, 2018, s. 14). Yeni ortamların ortaya çıkmasıyla birlikte sanatın varlık nedeniyle birlikte toplumsal işlevinin de yeniden tanımlandığı görülmektedir. Sanat ve teknoloji ilişkisi, teknik müdahalelerle sınırlandırılmadığı, sanatın anlamını da dönüştüren bir ilişki olduğu değerlendirilmektedir.

XX. yüzyılda teknolojinin sanata olan müdahalesinin ivme kazanmasıyla birlikte bu durum farklı açılardan tartışmalara sebep olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle teknolojinin sanata olan doğrudan müdahalesi sanatsal üretim süreciyle birlikte sanatın ontolojik tartışmaları üzerinde de sıkça durulmaktadır.

XX. yüzyılın sonlarına doğru bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bilginin yönetimi tamamıyla değişmiş, sanatsal üretimi, paylaşımını ve tüketim pratiklerinin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur (Vargün, 2022, s. 52). Sanat tarihinin başlarından bu yana sanatçılar sanat eserlerini üretirken dönemin teknolojik olanaklarını kullanmışlardır. Geçmişten bugüne sanatsal üretim süreçleri ‘geleneksel yöntem’, ‘mekanik yeniden üretim’ ve ‘dijital yöntem olarak’ üç farklı aşamada incelenmektedir. Mekanik yeniden üretim sürecinin başlamasıyla birlikte geleneksel yöntemlerle üretilen eserlerin özgünlükleri ve biricik oluşları son bulmuştur. 1830’larda fotoğrafın bulunuşuyla yeniden-üretim ve kitle iletişiminin olanaklı duruma gelmesi geleneksel yöntemlerle üretilen eserleri daha geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bilgisayar aracılığıyla ve

sayısal yoldan imge üretimi ve sanal eserler üretme günümüzde dijital yöntemle birlikte yaygınlaşmıştır (Sağlamtimur, 2010, s. 215).

Günümüzde sanat olgusu daha çok dijital kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Teknolojinin geldiği son noktada Yapay Zekâ olgusu hayatımızın neredeyse her alanına sirayet etmiştir. Sanatsal üretimde bulunan kodlar ve algoritmalar geliştirilmiş, sanatta dijitalleşmenin ciddi bir kırılma noktası olmuştur. Bu kırılma noktasının en belirgin örneği 2018 yılında Gauthier Bernier, Hugo Caselles-Dupré ve Pierre Fautrel sanat topluluğu tarafından GAN (üretken karşı ağ) kullanarak ürettikleri eseri gösterebiliriz.15.000 portre resmini yapay zekânın veri tabanına yüklenerek ‘Edmond Belamy'nin Portresi’ isimli eser üretilmiştir. Üretilen bu eser New York’ta bir açık artırmada satılmıştır. İlk kez yapay zekâ tarafından üretilen, sergilenen ve satılan bu eser sanat tarihinde yeni bir dönemin başladığının göstergesi olmuştur. Bununla birlikte sanatın biricik ve özgün doğası hakkında tartışmalara konu olmuş ve endişe yaratmaya başlamıştır (Şen Atiker, 2024, s. 15).

BÖLÜM III

YAPAY ZEKÂ

İnsan zekâsı hakkında geniş bir tartışma alanı vardır fakat genel manada bireyin akıl yürütme, sorunları çözebilme, kavramları anlamlandırabilme ve etkili bir şekilde öğrenme yeteneği olarak tanımlanabilmektedir. Zekâ bireyin çevreye uyum sağlama, değişime adapte olma ve mevcut bilgilerini bilinçli kararlar almak için kullanabilme yeteneğini de ifade etmektedir. Çeşitli zihinsel ve duygusal yetenekleri içeren karmaşık bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bir makinenin akıl yürütme, sorunları çözebilme, tıpkı bir insanın yaptığı şekilde çevreye uyum sağlama yeteneğinin Yapay Zekâ kavramıyla tanımlanabilmektedir (Chen ve Chen, 2022 akt. Morandín-Ahuerma, 2022, s. 1947) Ancak bir makinedeki zekâ insan zekâsından farklı bir şekilde ortaya çıkar. Bu durumda yapay zekânın ölçülme ve değerlendirilme biçiminde farklılıklar gösterebilmektedir. (Stadlmann ve Zehetner, 2021, akt. Morandín-Ahuerma, 2022, s. 1947) Temel anlamda yapay zekâ normalde insan zekâsı gerektiren akıl yürütme öğrenme ve problem çözme gibi yeteneklerin bir makine tarafından simüle edilerek gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmektedir (Bartneck vd., 2021, akt. Morandín-Ahuerma , 2022, s. 1947). Yapay zekâ, makinelere belirli bilişsel becerilere sahipmiş gibi davranma ve görevleri kendi başlarına veya biraz yardımla yapma yeteneği kazandırmak için makine öğrenimi algoritmaları ve teknolojilerini kullanmaya dayanmaktadır. Yapay zekâ giderek daha fazla geliştikçe, birçok sürecin verimliliğini artırabileceği ve insanların karmaşık görevleri daha hızlı ve daha doğru bir şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olabileceği beklenmektedir. Bir algoritma, bir sorunu çözmek veya belirli bir görevi gerçekleştirmek için izlenen bir dizi adım veya kural olarak tanımlanmaktadır. Algoritmalar genellikle hesaplamalar yapmak ve verileri otomatik olarak işlemek için kullanılmaktadır. Algoritmalar, iki sayıyı toplamak gibi çok basit işlemler kullanılabilir veya çok sayıda adım ve karar içeren çok daha karmaşık bir yapıda olabilmektedir. Algoritmalar, bilgi işlem ve teknolojide yaygın olarak kullanılır ve birçok dijital uygulama ve hizmetin çalışmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca yapay zekâda makinelerin görevleri otonom veya yarı otonom olarak gerçekleştirmesini sağlamak için kullanılmaktadır. Makine öğrenimi algoritmaları yapay zekâda makinelerin kendi başlarına öğrenmesini ve zamanla becerilerini

geliştirmesini sağlamak için kullanıldığı ifade edilmektedir (Bleakley, 2020 akt. Morandín-Ahuerma 2022, s. 1947).

Yapay zekânın tarihine baktığımızda 1943 yılında Warren Sturgis McCulloch (1898-1969) ve Walter Pitts (1923-1969) yapay zekâ olarak nitelendirilebilecek ilk çalışmaları yapmıştır. McCulloch ve Pitts yapay sinir ağlarını örnek alarak "A. Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity" isimli ortak çalışmalarında yeni bir hesaplama modeli önermişlerdir. Bu modelin temellerini XX. yüzyılın üç güçlü kuramının bir araya getirilmesi oluşturmuştur. İlki Bertrand Russell (1872-1970) ve Alfred North Whitehead'in (1861-1947) önermeler mantığı kuramı olmuştur. İkincisi Charles Sherrinton'un (1857-1952) nöron teorisi olmuştur. Üçüncüsü ve sonuncusu Alan Turing'in (1912-1954) hesaplanabilirlik kuramı olmuştur (Kamer, 2014, s. 46).

McCulloch ve Pitts hesaplanabilir bir fonksiyonun sinir hücrelerinin oluşturduğu ağlarla hesaplanabilir olduğunu ve mantık temelli 've' ve 'veya' işlemlerini yapabileceklerini kanıtlamışlardır. Ayrıca bu ağ yapılanmasının doğru bir şekilde tanımlandığında öğrenme yeteneği kazanabileceği fikrini de savunmuşlardır. Nöral süreçler ve öğrenme mekanizmaları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Donald O. Hebb (1904-1985) öğrenebilen yapay sinir ağlarını gerçekleştirmenin mümkün olabileceği bir kural önermiştir ve böylelikle sinir hücreleri arasındaki bağlantıların şiddetlerini değiştirme önermesiyle alanda önemli gelişmelerinin önünü açmıştır. Mantık temelli ve bağlantıcı akım, McCullough ve Pitts'in çalışmalarının ikisinin birden öncüsü olmuştur. 1950'lerde Shannon ve Turing, bilgisayarlar için bir satranç programı oluşturmaya çalışmışlardır. Sonrasında ise Minsky ve Edmonds, MIT'de 1951'de ilk yapay sinir ağı temelli bilgisayar SNARC'ı da yapmıştır (Akın, 1997, 1).

1955'te Dartmouth College'da matematik yardımcı doçenti olan John McCarthy düşünen makinelerle ilgili fikirleri ilerletmek ve netleştirmek için bir grup oluşturmaya kararı almıştır. McCarthy Norbert Wiener'in öncülük ettiği analog geri bildirime yoğun bir şekilde odaklanan otomat teorisi ve sibernetiğe dar bir şekilde odaklanmaktan kaçınarak daha özgün bir isim arayışına girmiştir (Nilsson, 2009). Böylelikle tarafsız olan bu yeni alan için 'Yapay Zekâ' ismini seçmiştir. McCarthy 1955'in başlarında yaklaşık 10 katılımcı için Dartmouth'ta bir yaz semineri için fon talebinde bulunmak üzere Rockefeller Vakfı'na başvurmuştur (John vd., 1955). Aynı yılın haziran ayında bilgi teorisinin kurucularından biri olan Claude Shannon, fikri ve potansiyel fonu görüşmek

üzere Biyolojik ve Tıbbi Araştırma Direktörü Robert Morison ile bir araya gelmiştir. Son olarak, 2 Eylül 1955'te McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude Shannon projeyi önermişler ve ‘Yapay Zekâ’ terimini ortaya atmışlardır (John vd., 1955; Radalniev, 2024, s. 3).

Derin öğrenme, birden fazla işlem katmanından oluşan hesaplamalı modellerin, birden fazla soyutlama düzeyine sahip verilerin temsillerini öğrenmesini sağlamaktadır. Bu yöntemler, konuşma tanıma, görsel nesne tanıma, nesne algılama, ilaç keşfi ve genomik gibi alanlarda kullanılan teknolojileri önemli ölçüde iyileştirmiştir. Derin öğrenme, bir makinenin her katmanındaki temsili hesaplamak için kullanılan dahili parametrelerini bir önceki katmandaki temsilden nasıl değiştirmesi gerektiğini belirtmek için geri yayılım algoritmasını kullanarak büyük veri kümelerindeki karmaşık yapıyı keşfetmiştir. Derin etkileşimli ağlar, görüntü, video, konuşma ve sesin işlenmesinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. Buna karşın tekrarlayan ağlar, metin ve konuşma gibi ardışık verilere de öncü olmuştur (LeCun, Bengio, Hinton, 2015, s. 436).

Yapay zekâ alanındaki gelişmeler, ortaya çıkan bu teknolojinin öğrenme, iletişim ve daha geniş anlamda diğer birçok sektör üzerinde deterministik ve potansiyel olarak dönüştürücü bir etkiye sahip olacağına işaret etmektedir. Yapay zekâ, eğitim, iletişim, endüstri, kamu kurumları ve diğer birçok sektöre ciddi bir ilerleme fırsatı sunmuştur. Yapay zekâ tabanlı teknolojiler, iletişimi değiştirmiş ve bireylere daha geniş bir yetenek alanı sunmuştur. (Liu, Al-Atawi, Khan, Gohar ve Zaman, 2023, s.157-158). Bununla birlikte yapay zekâ için yapılan olumlu tanımlamaların yanı sıra, yapay zekânın insanlığa zarar vereceğini ileri süren görüşlerde yer almaktadır (Köroğlu, 2017, akt. Koçyiğit, Darı, 432, s. 2023).

Yapay zekâ, çağımızın en dönüştürücü teknolojilerinden biri olmuştur. İnsan zekâsını taklit edebilen "düşünen makineler" geliştirme arayışı, bilgisayar bilimcilerini altmış yılı aşkın süredir ilgisini çeken alanlardan biri olmuştur. Bu alan, algoritma yenilikleri, veri erişilebilirliği ve hesaplama gücündeki ilerlemelerle tetiklenen önemli paradigma değişimleri yaşamıştır. Mantık ve kural tabanlı başlangıcından günümüze, yapay zekâ, milyonlarca parametre içeren sinir ağları aracılığıyla büyük veri kümelerinden istatistiksel olarak öğrenme yeteneğine hızla evrilmiştir. Kendi kendine giden arabalar veya sohbet robotları gibi bir zamanlar bilim kurgu olarak görülen uygulamalar, artık günlük hayatımızın parçası haline gelmiştir. Ancak bu etkileyici

ilerlemeye rağmen, yapay zekâ hâlâ insan zekâsının derinliğine ve yetkinliğine ihtiyaç duymaktadır. Akıl yürütme, yaratıcılık ve etik değerlendirmeler yapma gibi unsurlar, yapay zekâ için zorlu sınırlar olarak varlığını sürdürmektedir (Radanliev, 2024, s. 1).

3.1. Makine Öğrenmesi

Makine öğrenmesi, belirli bir sorunu o sorunun verilerine dayanarak modelleyebilen bilgisayar algoritmalarının genel adıdır. Kullanılan veri kümesi ve algoritma ile oluşturulan model, maksimum verimlilik sağlamak amacıyla tasarlanmaktadır. Bu nedenle çok sayıda makine öğrenmesi yöntemi geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları k-en yakın komşu algoritması, basit Bayes sınıflayıcı, karar ağaçları, lojistik regresyon analizi, k-ortalamalar algoritması, destek vektör makineleri ve yapay sinir ağları olduğu ifade edilmiştir. Bu yaklaşımların bir kısmı tahmin ve öngörüde, bir kısmı gruplama, diğer bir kısmı ise sınıflama yapma kapasitesine sahip olduğu vurgulanmıştır (Atalay, Çelik, 2017, s.161).

Yapay zekâ son yıllarda makine öğrenimi teknolojisini de kapsayacak şekilde bir gelişim ve değişim süreci geçirmiştir. Bu değişim, insanları sanatı üretmek için yapay zekâyı çeşitli yöntemlerle kullanan yeni bir akım oluşturmuştur. Geleneksel algoritmik sanattan farklı olarak, burada sanatçılar, önceden belirlenmiş estetik kurallar sınırlaması olmadan, makine öğrenimi yöntemi ile birçok görüntü üzerinde estetik algılama süreçleri yürütmektedir (Elgammal & Mazzone, 2020; akt. Erten & Tepeliler, 2022, s. 149).

Makine öğrenimi, klasik algoritma yapısındaki koşullar doğrultusunda aksiyon alma durumları için, aksiyon değişkenlerinin farklı unsurlar aracılığıyla test edilerek, elde edilen sonuçlara göre modelin etkinliğini artıracak şekilde mimarisinin güncellenmesine olanak tanımaktadır. Algoritma, mevcut yapıyı kullanarak analiz yapar ve bu analizler sonucunda hangi parametrelerin hangi hassasiyetle etki ettiğini modellemektedir. Optimal model uygulamaya alınmakta ve mevcut model üzerinde güncellemeler yapılmaktadır. Geleneksel algoritmaların sınıflandırma prensibini kendi başına geliştirme gereksinimini karşılamak amacıyla, oluşturulan makine öğrenimi, parça yapılarını inceleyerek ve sonunda sonuçları analiz ederek bu parçaların gerekli ölçülerde optimize edilmesini sağlamaktadır. Sonuca giden yolların parametrelerini belirleyebilen, bu parametre değişimlerinin sonuçları nasıl etkilediğini araştırabilen ve mevcut verilere dayalı belirsizlikleri tanımlayarak tahminleri etkin bir biçimde modelleyebilen makine

öğrenimi yöntemleri kullanılmaktadır. Varsayımların ve eldeki verilerin modellemesinde kullanılan önemli teknikler arasında lineer, mantıksal, pekiştireç, derin, gözetimli ve gözetimsiz öğrenme yaklaşımları yer almaktadır. Etkili modelleme, veri erişimindeki artış nedeniyle önemli ilerleme sağlayan algoritmalarla önemli ölçüde iyileştirilmiştir. Herhangi bir sektörde, sorunların tanımlanmasından, bu sorunların nedenlerine, çözüm yöntemlerine, çözüm geliştirme aşamalarında sonuçların test edilmesine ve algoritmalar aracılığıyla problemin en verimli bir şekilde çözülmesi hedeflenmektedir (Özgür, 2021, s.15).

XX. yüzyılın sonlarına doğru bilgisayar teknolojilerinin sanat alanlarında kullanılmasıyla birlikte yapay zekânın sanatla ilk yakından etkileşimi meydana gelmiştir. Bu zaman diliminde sanatçılar, dijital ortamda grafikler, resimler ve interaktif enstalasyonlar yaratmaya başlamıştır. Ancak, yapay zekânın sanat üzerindeki tesiri, özellikle makine öğrenimi ve derin öğrenme tekniklerinin ilerlemesiyle XXI. yüzyılda daha belirgin hale gelmiştir. Son yıllarda yapay zekâ ile oluşturulan sanatsal ürünler, algoritmaların ve veri setlerinin birleşimi sayesinde, görsel ve işitsel sanatların yanı sıra birçok farklı sanat türünde gözlemlenmektedir. Bu tür eserler, teknik yetenek ile yaratıcı ifade açısından değerlendirilirken, yapay zekânın sanatçıların bir aracı mı yoksa yaratım sürecinin kendisi mi olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Yapay zekânın sanattaki rolü ve etkisi, sanatçıların, eleştirmenlerin yanı sıra teknoloji uzmanlarıyla filozoflar arasında da yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu tartışmalar, yapay zekânın sanat eserleri oluşturmadaki rolü ve sanatsal ifade üzerindeki etkileri üzerine odaklanmaktadır. Yapay zekâ, sanatın tanımını ve sınırlarını değiştirecek şekilde sanatçıların eserlerini yaratma yöntemlerini dönüştürmekte ve sanatın geleceği hakkında çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekânın sanat üzerindeki bu dönüştüren etkisi, sanatçıların eser üretim süreçlerine yeni alternatifler sağlamaktadır. Bu durum, sanatın sadece estetik bir ifade değil, aynı zamanda algoritmik bir biçim olarak evrimleşmesine olanak tanımaktadır (Yüksel, Yüksel, 2024, s. 263).

3.2. Derin Öğrenme (Deep Learning)

1940'lı yıllarda ortaya çıkan yapay zekâ teknolojisi, 1980'lerin başında makine öğrenmesinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Makine öğrenmesinin eksiklerinin tespit edilip derin öğrenmeyle geliştirilip söz konusu eksiklerin giderilmesi 2010 yılının ilk

dönemlerinle gerçekleşmiştir. Derin öğrenme ile ilgili farklı kaynaklardan elde edilen tanımlar birleştirildiğinde, derin öğrenmenin insan beyninin karmaşık sorunlara ilişkin gözlemleme, analiz etme, öğrenme ve karar verme yetilerini taklit eden, denetimli veya denetimsiz özellik çıkarma, dönüştürme ve sınıflandırma işlemlerini büyük veri setlerinden faydalanarak gerçekleştiren bir makine öğrenimi yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Bilinen haliyle makine öğreniminin algoritmaları genelde doğrusal bir yapıya ilerler. Buna karşın derin öğrenme algoritmaları, uygulanacak alanın karmaşıklığına bağlı olarak değişen bir hiyerarşi modeli olarak geliştirilmiştir. Başarı oranı istenilen seviyeye gelinceye kadar sürekli olarak tekrar eden bir yapıya sahip olmaktadır (Kayaalp, Süzen, 2018, s. 11).

Derin öğrenme yöntemlerinin insan hayatına etki ettiği dijital alanlar; insan zekâsının, teknoloji yaratma yeteneğinin, yaratıcılığının, bağlantı kurma sorunlarını çözme yöntemlerinin ve evrimsel gelişim süreçlerinin modellenmesine olanak tanımakta; farklı problem türlerine yönelik etkili çözümler üretilmektedir. Yapay zekâ teknolojileri sınıflandırmasına giren derin öğrenme yöntemleri, nöron yapılarının, işlevlerinin ve sinirsel iletişim ağlarının taklit edildiği bir problem çözümü stratejisidir. Cüceloğlu'nun (2015, s. 54) aktardığına göre, sinir sistemindeki iletişim "nöron" ve "glia" isimli sinir hücreleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Glia hücreleriyle ilgili sınırlı bilgiler, sinir sisteminin en temel yapısının nöronlar olduğu fikrini gündeme getirmiştir ve bu nedenle, yakın zamana kadar "öğrenme, hatırlama, düşünme ve algılama gibi bilişsel davranışları da kapsayan tüm insan davranışlarında" nöronların önemi vurgulanmaktadır. Bilgisayardaki "0 ve 1"lerden oluşan ikili sistem, kablolara benzer mikroskobik iletişim ağı ve "elektriksel" iletim olgusu, beyin ile bilgisayar arasındaki benzerlikleri göstermektedir (Güney & Uysal, 2021, s. 65).

3.3. Yapay Sinir Ağları (Artificial Neural Networks)

Yapay sinir ağları, insan beyninin öğrenme tarzlarını taklit eden ve beynin veri toplama, hatırlama ve genelleme gibi temel işlevlerini yerine getiren bilgisayar yazılımlarıdır. İnsan beyninin işleyiş biçiminden yola çıkarak öğrenme sürecine matematiksel bir model yaratma çabasının bir sonucu olarak bu sistemler ortaya çıkmıştır. Teknik açıdan yapay sinir ağının rolü, kendisine sunulan veri setinden bir sonuç elde etmektir. Bunu gerçekleştirmek için ağ, belirli örneklerle eğitim almaktadır. Ardından ağ,

genelleme yapabilme ve karar verebilme düzeyine ulaşmaktadır. Sonrasında bu edinilen beceri ile çıktıları tanımlamaktadır (Keskenler, Keskenler, 2017, s.10).

Derin öğrenme ve onun görüntü işleme uygulamaları, birkaç yıl öncesine kıyasla artık tamamen farklı bir aşamadadır. Geçtiğimiz on yılın başlarında, derin sinir ağlarının doğal görüntüleri sınıflandırabilmesi çığır açıcı bir gelişme olarak görülmekteydi. Günümüzde ise bu modeller, basit metin girdilerine dayalı olarak son derece gerçekçi ve karmaşık görüntüler üretebilmektedir. Bu durum, programlama bilgisine sahip olmayan bireylerin dahi bu güçlü modelleri kullanabilmesini sağlamaktadır. Ancak, bu modellerin kullanımının etik ve sorumlu yaklaşımlarla yönlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu araçlar, sanatçıların yaratıcılıklarını ifade etmelerine yardımcı olabilir ve sanatın geleceğini şekillendirebilir. Yapay zekânın, sanat alanında "eser sahipliği" ve "telif hakları" kurallarını etkilediği inkâr edilemez; bu da beraberinde pek çok etik tartışmayı getirmektedir. ChatGPT'nin de belirttiği gibi: "Bazı insanlar yapay zekânın sanat üretme ve sanat hakkında düşünme biçimimizi devrim niteliğinde değiştirme potansiyeli taşıdığına inanırken, diğerleri daha şüpheci yaklaşmakta ve gerçek yaratıcılık ile sanatsal ifadenin yalnızca insanlardan kaynaklanabileceğini savunmaktadır (Maerten, Soydaner, 2004, s.15).

3.4. Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing, NLP)

Doğal Dil İşleme, insanların dili ile bilgisayarlar arasındaki etkileşimi inceleyen bir yapay zekâ alanıdır. Derin öğrenme ve Transformer yapıların (Vaswani ve arkadaşları, 2017) gelişmesiyle, doğal dil işleme sistemleri dil üretiminde daha önce görülmemiş bir akıcılık elde etmiştir. Bu modeller; kurgu, kurgu dışı eserler, şiirler, gazetecilik ve diyaloglar gibi çeşitli veri setleri üzerinde eğitim alarak sözdizimini, anlamı, tarzı ve yapıyı öğrenmektedir. GPT-3 Openai modelini kullanarak,175 milyar parametreli metin üretmede oldukça etkili hale gelmiştir (Brown ve ark. aktaran Oladokun, 2025, s.3), Transformer tabanlı bu model, sınırlı veriler kullanarak tutarlı ve çoğu zaman yaratıcı hikayeler oluşturabilmektedir. NLP sistemleri, her kelimeyi olasılıksal tahminler aracılığıyla belirleyerek bütün hikayeleri inşa edebilmekte, ünlü yazarların tarzlarını taklit edebilmekte ve soyut taleplere yanıt verebilmektedir (Oladokun, 2025, s.3).

Edebiyat ve yazının evriminde görülen en etkileyici gelişmelerden biri, gelişmiş metin üretim ve analiz araçlarının ortaya çıkmasıdır. Özellikle, GPT-3 gibi doğal dil

işleme (NLP) modelleri, hem dil bilgisi açısından doğru hem de anlam derinliği olan ve bağlama uygun metinler oluşturma yeteneği ile dikkat çekmektedir. OpenAI'ın geliştirdiği GPT-3'ün derin öğrenme metotları kullanarak bu tip içerikler oluşturduğu belirtilmektedir (Brown vd., 2020'den aktaran Maizan & Taharuddin, 2025, s. 3718).

Makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi teknolojilerin entegrasyonu, görsel sanatlar, müzik, edebiyat ve sahne sanatları dâhil birçok alanda önemli ilerlemelere neden olmuştur. Bu teknolojiler sanatçılara yaratıcılıklarını ifade etmek için yenilikçi yollar sağlamasına rağmen, yazarlık ve özgünlük gibi yerleşik kavramları da tartışmaya açmaktadır (McCormick, 2021'den aktaran Maizan & Taharuddin, 2025, s. 3718). Bunun yanı sıra, sanatta yapay zekânın artışı; insana ait katkıların önemi, etik konular ve geleneksel sanatsal uygulamaların olası etkileri hakkında çeşitli tartışmaları da gündeme getirmektedir (Williams & Clark, 2022'den aktaran Maizan & Taharuddin, 2025, s. 3718).

Yapay zekânın sanatsal yaratıcılıktaki potansiyelinden tam anlamıyla faydalanmak için bu sorunların ele alınması ve insan ile makine arasında işbirliğine dayanan bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecek araştırmalar, yapay zekânın etik etkilerinin incelenmesi, AI tarafından üretilen içeriklerin yönlendirilmesinde insan yaratıcılığının rolünün araştırılması ve yapay zekânın sanat dünyasına olan uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesine odaklanmalıdır (Smith & Johnson, 2023'ten aktaran Maizan & Taharuddin, 2025, s. 3718).

3.5. Yaratıcı Yapay Zekâ (Creative AI)

"Yaratıcı Yapay Zekâ" (Creative AI) terimi, teknik topluluk tarafından, makine öğrenmesi (ML) ve diğer yapay zekâ biçimlerinin sanatsal amaçlarla kullanımını ifade etmek için kullanılmaktadır. Sanat dünyası ise bunun yerine daha çok "yapay zekâ sanatı" (AI art) kavramını tercih etmektedir (Zylinska, 2020, aktaran Bunz, Jager, Milne, & Zylinska, 2022, s. 90). Daha seyrek olarak "ML sanatı", "bilgisayar sanatı" ya da basitçe "medya sanatı" ifadeleri de kullanılmaktadır. Bilişsel bilimciler ise bu olguyu "hesaplamalı yaratıcılık" kavramıyla tartışmaktadır (Ploin v.d., 2022, aktaran Bunz, Jager, Milne, & Zylinska, 2022, s. 90).

Yapay zekânın yükselen bir teknoloji olarak önemli başarılarından birisi, geçmişte insan müdahalesine ihtiyaç duyan bazı görevleri çok daha kısa sürede ve daha yüksek doğrulukla gerçekleştirebilmesidir. Yapay zekânın işlevsellik, yetenekler ve teknoloji bakımından farklı kategorilere ayrılan birçok versiyonu bulunmaktadır. Bu versiyonlardan biri yaratıcı yapay zekâdır. Yaratıcı yapay zekânın temel hedefi, yapay zekâ teknolojisini sanatsal ifade ile bir araya getirerek özgün ve eşsiz içerikler yaratmak ve tasarlamaktır. Yaratıcı yapay zekâ, verileri toplayan, başka verilerle birleştiren ve verilen talimatlara yanıt olarak içerik üreten bir algoritma kullanmaktadır. Yaratıcı yapay zekâ örneği olarak, belirli bir komuta göre fotogerçekçi görseller ortaya çıkaran OpenAI'nin DALL·E aracı gösterilebilmektedir. Ancak yaratıcı yapay zekânın özgün ve yaratıcı eserler ya da sanatsal ürünler tasarlayıp üretmede kullanılması, sanat camiasında birçok tartışma ve yoğun bir şekilde devam eden tartışmalı fikirleri beraberinde getirmiştir (Naaven, 2024, s. 3).

BÖLÜM IV

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ (GENERATİVE AI) VE YARATICI ENDÜSTRİLER

Yaratıcı yapay zekânın en önemli alt alanlarından olan Üretken yapay zekâ (GenAI), insan eliyle üretilen görüntü, metin, ses ve video gibi içeriklere benzer yeni materyaller oluşturma yeteneğine sahip makine öğrenimi tekniklerini ifade eder. Bu çerçevede, GenAI yazı yazma, yazılım oluşturma, şarkı yazımı ve akademik inceleme gibi birçok insan faaliyetini genellikle insan performansına yakın bir şekilde destekleyebilmektedir. Ayrıca, üretken yapay zekâ grafik tasarım, reklam, moda, edebiyat ve görsel sanatlar gibi yaratıcı sektörlerde de önemli bir kaynak haline gelmiştir. Ancak, GenAI'nin yaratıcılığa olan katkısına dair bilimsel kanıtlar dağınık bir durumdadır ve teorik tartışmalar sıklıkla tutarsız veya çelişkili bir görüntü sergilemektedir. Bir yandan, bilişsel araştırmalar yaratıcılığı esasen insana özgü bir özellik olarak tanımlamaktadır. Pratikte karşılaşılan yaygın bir problem ise, GenAI modellerinin çok aşamalı problem çözme gibi sistematik ve bileşimsel düşünce için gerekli olan derin bilgiden yoksun olmalarıdır; bu durum, gerçek dünyada yaratıcı olarak değerlendirilebilecek fikirler üretmelerini zorlaştırır. Yeni fikirler geliştirmek yerine, GenAI eğitim sürecinde maruz kaldığı fikirleri yeniden ortaya koyma ihtimaline sahiptir. Bu sebeple, GenAI tarafından yalnızca eğitim verilerine dayalı olarak oluşturulan fikirler, insan yaratımına göre daha az çeşitlilik göstermektedir. Bu durum, GenAI'nin genel olarak yaratıcılığı artırma potansiyelini düşündürse de, sonuçların farklı disiplinlere ne derece genişletilebileceği çoğu zaman belirsiz kalmaktadır (Holzner, Maier, Feuerrıegel, 2025, s.1).

4.1. Sanatçılar ve Sanatsal Üretim

Algoritmaların gelişmesiyle birlikte yaratıcı alanlara yayılması, yapay zekânın insan yaratıcılığını tehdit ettiğini düşünen pek çok sanat topluluğunu endişelendirmiştir. Metinden görsele üretken yapay zekâ, yüksek kaliteli dijital sanat eserleri ortaya çıkarmada insanın yaratıcı süreçlerinin bazı yönlerini otomatikleştiren bir sistem olarak gündeme gelmiştir. Dikkate değer bir örnek, Midjourney tarafından oluşturulan bir sanat eseri, bir sanat yarışmasında insan sanatçıları geride bırakmış; başka bir sanatçı ise bir

fotoğraf yarışmasında birinciliği elde etmesine rağmen etik kaygılardan ötürü ödülü almaktan vazgeçmiştir. Ayrıca, sanatçılar önde gelen metinden görsele üretken sistemlerin geliştirici firmalarına karşı dava açmış; bu sistemlerin eğitildiği eserlerden "çalındığını" ve sanatçıların telif haklarını ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. Bu durum, yapay zekâ tarafından oluşturulan içeriklerin özgünlüğü ve bu içeriklerin insan yaratıcılığını nasıl etkileyeceği konusunda daha geniş bir tartışma başlatmıştır. Zira birçok kişi yaratıcılığı insanın özgü bir yetenek olarak değerlendirmektedir. Üretken yapay zekâ, yeni dijital eserler oluşturma yeteneğini göstermiş olsa da, belirgin hedefleri olmayan sanatsal faaliyetlerde verimliliği üzerindeki etkisi ve insan yaratıcılığına uzun vadede ne gibi sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir bilgi eksikliği bulunmaktadır. Özellikle, eğer bireyler içerik oluşturma sürecinde yapay zekâya giderek daha fazla bağımlı olurlarsa, yaratıcı alanlar sıradan ve tekrarlayan içerikler ile doldurulabilir ve bu durum yeni yaratıcılık fırsatlarının keşfini engelleyebilmektedir. Üretken algoritmaların sürekli olarak gelişmesiyle birlikte bu yapay zekânın yaratıcı süreçlerde sürekli bir rol oynaması, yaratıcı eserlerin değerlendirilmesi ve genel insan yaratıcılığı üzerindeki etkileri hakkında bilgi sahibi olmanın önemli bir konu haline gelmesi gerektiğini göstermektedir (Zhou, Lee, 2024, s.2).

Jiang ve sanat ile hukuk alanlarında araştırma yapan 8 araştırmacı, görsel üretim sistemlerinin sanatçılar üzerindeki etkilerini inceledikleri bir çalışmada, ekonomik kayıplar, itibar kaybı ve kalıplaşmış düşüncelerin güçlenmesi gibi pek çok olumsuz sonuca ulaşmışlardır. Sanatçıların haklarının korunmasına yönelik olarak, sanatçıların rızası olmadan eserlerinin bu üretim sistemlerinin eğitimlerinde kullanılmasını engelleyen yeni kurallar ve sanatçıların taklitçilikten korunmasını sağlayacak özel yöntemler önerilmektedir. Araştırmanın temelinde, sanatın insanlara özgü bir faaliyet olduğu görüşü yatmaktadır. Bununla birlikte, sanatın giderek ticari bir ürün haline gelmesinin kime yarar sağlayacağı sorusunu gündeme getirmişlerdir. Ayrıca, eğer görüntü üreten araçların amacı insan yaratıcılığını ikame etmek yerine desteklemekse, bu teknolojiler yeni bir ifade biçimi olarak ele alınabileceğini savunmuşlardır. Ancak sanatçıların izni olmadan eserlerinin taklit edilmesi, hem etik hem de sanatsal açıdan kabul edilemez kalmaya devam edeceği çalışmada vurgulanmıştır (Jiang v. d., 2023, s. 372). Sanatın özgün doğasına yönelik tehditlerin daha fazla tartışmayı beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

4.1.1. Sendikal Oluşumlar, SAG-AFTRA (Screen Actors Guild – American Federation of Television and Radio Artists)

Tarih boyunca sanatçılar, medya çalışanları gibi yaratıcı endüstride çalışan insanlar emeklerini güvence altına almak adına sendikalaşmaya yönelmişlerdir. Sendikalar, üyelerinin mali haklarının korunmasının yanı sıra mesleki standartların oluşturulması, etik değerlerin korunması ve toplumsal görünürlüğün artırılması konusunda önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda SAG-AFTRA, ABD'de yaklaşık 160.000 oyuncu, spiker, yayın gazetecisi, dansçı, DJ, haber yazarı, haber editörü, program sunucusu, kuklacı, kayıt sanatçısı, şarkıcı, dublör, seslendirme sanatçısı ve diğer medya profesyonelini temsil etmektedir (SAG-AFTRA, 2025).

SAG-AFTRA Web sitesinde yer alan bilgilere göre 18 Mart 2025 tarihinde Kaliforniya'nın Sacramento şehrinde, Eyalet Meclisi Üyesi Rebecca Bauer-Kahan, yapay zekâ modellerinde kullanılan telif hakkına tabi materyallerin açıklığı ile ilgili yeni bir yasa tasarısını kamuoyuna tanıtmıştır. California AB 412 - "Yapay Zekâ Telif Hakkı Şeffaflığı Yasası (A. I. Copyright Transparency Act)", özellikle sanat, sinema, televizyon, müzik ve dijital içerik üretimi yapan sanatçılar ile içerik sahiplerinin haklarını güvence altına almayı hedeflemektedir. Bu tasarı, yapay zekâ geliştiricilerinin modellerini eğitmekte kullandıkları telifli materyallerle ilgili açıklık sağlamalarını gerektirmektedir. Buna göre, geliştiricilerin eser sahiplerine, çalışmalarının nasıl edinildiği hakkında bilgi vermesi zorunlu olacak ve bu bilgilerin talep edilmesi için bir süreç oluşturması gerekecektir. Ayrıca, bu yükümlülüğü yerine getirmeyen geliştiricilere karşı telif hakkı sahiplerinin mahkemeye başvurma hakkı olacağı belirtilmektedir. Tasarıya destek veren kuruluşlar arasında SAG-AFTRA (Amerikan Oyuncular ve Medya Profesyonelleri Sendikası), Concept Art Association ve National Association of Voice Actors bulunmaktadır. SAG-AFTRA'nın Ulusal İcra Direktörü ve Baş Müzakerecisi Duncan Crabtree-Ireland, yapay zekânın denetimsiz bir şekilde ilerlemesinin fikri mülkiyet haklarını tehdit edebileceğini, AB 412'nin ise geliştiricileri kullandıkları telifli eserleri belirtmeye zorlayarak insan yaratıcılığını destekleyeceği belirtilmektedir. Yürütülen görüşmeler sonucunda, tasarı bazı değişikliklerle birlikte komiteden onay aldığı ifade edilmektedir (SAG-AFTRA, 2025).

Sanat ve medya gibi yaratıcı endüstrilerde çalışan insanların üretimleri, yapay zekâ tarafından kullanılmaktadır ve bu durum üreticileri doğrudan ilgilendirmektedir. Eserlerin telif hakkına tabi tutulmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler, insan üretimi eserler ve yapay zekâ üretimi eserler arasında adil bir denge sağlamayı mümkün kılabilmektedir. AB 412 yasa tasarısı insan yaratıcılığını merkeze alan yaklaşımı güçlendirmektedir. Bununla birlikte yapay zekâ ile sanat arasındaki ilişkinin etik sınırlarını belirlemektedir. Sanatçıların eser haklarını korunması yalnızca ekonomik bir talep olmaktan ziyade kültürel mirasın korunması açısından da önem taşımaktadır. Bu noktada geliştiricilerin alması gereken sorumluluklar da bulunmaktadır. Kullanılan verilerin kaynaklarının detaylı bir şekilde açıklanması, raporlama mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu tür düzenlemeler yapay zekâ teknolojisinin etik bir zeminde gelişmesine olanak tanıyarak sanatçıların yaşayacağı hak kaybının önüne geçebileceği değerlendirilmektedir.

4.1.2. WGGB (Writers' Guild of Great Britain)

WGGB, Birleşik Krallık'ta televizyon, sinema, tiyatro, seslendirme, kitap, şiir, komedi, animasyon ve video oyunları alanlarında çalışan profesyonel yazarların oluşturduğu bir sendikadır. Üyeleri arasında ayrıca öğrenciler dâhil olmak üzere yeni başlayan ve yazar olma yolunda ilerleyen kişiler de yer almaktadır (Writers' Guild of Great Britain [WGGB], 2023).

WGGB' yayınladığı açıklamaya göre yapılan açıklamada yapay zekâ sistemlerinin eğitimi için kullanılan verilerin büyük bir kısmının, içerik sahiplerinin bilgisi veya onayı olmaksızın, kamuya açık internet kaynaklarından veri kazıma veya veri madenciliği yöntemiyle elde edildiği belirtilmektedir. Açıklamada, en tanınmış ve en gelişmiş metin oluşturan yapay zekâ örnekleri olarak OpenAI'ye ait ChatGPT ve Google'ın Bard'ı öne çıkmaktadır. Bu sistemlerin giderek daha karmaşık hale geldiği, insan benzeri karar verme ve içerik üretme becerilerini artırdığı vurgulanmıştır. WGGN'nin yaptığı incelemeye göre yazarlar, sanatçılar, müzisyenler, akademisyenler ve benzerleri, düzensiz yapay zekânın olası tehlikeleri hakkında tartışmalar başlatmış ve hükümetler bu teknolojiyi en uygun şekilde nasıl kontrol edeceği konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur. Yazarlar, endişe duydukları meseleleri derinlemesine ele almaktadır. Bu endişeler arasında hükümetin yazarların korunması yönünde yeterli çaba

göstermemesi, yapay zekâ geliştiricilerinin yazarların eserlerini izinsiz kullanmaları, yapay zekâ geliştiricilerinin yazarların telif haklarını ihlal etmeleri, yapay zekâ araçlarının içerik üretiminde kullanıldığında bunun açıkça ifade edilmemesi, yapay zekânın artan kullanımı, yazarlara yönelik iş olanaklarının azalması yer almaktadır. Ayrıca yapay zekâ kullanımının yazarların gelirlerini düşürmesi ve yapay zekânın yaratıcı sektörün Birleşik Krallık ekonomisine ve ulusal kimliğine yaptığı katkıyı azaltması da yapay zekâ üretimi eserlerle ilgili endişeler arasında yer almaktadır. Yapılan açıklamaya göre Birleşik Krallık'ın yaratıcı endüstrileri, 2019 yılında ülke ekonomisine 115,9 milyar £ katkıda bulunmuş ve milli kimliğin önemli bir unsuru haline gelmiştir. İngiliz yazarlar ve yaratıcılar, dünya çapında satılan özgün içerikler üreterek ülkenin uluslararası prestijini "yumuşak güç" aracılığıyla artırmaktadır. Yapay zekâ geliştiricilerinin, çoğu Amerika Birleşik Devletleri merkezli olan bu firmaların, İngiliz yazarların eserlerini sınırsız bir şekilde eğitim süreçlerine dahil edebilmesi, Birleşik Krallık'ın yaratıcı ekonomisine zarar verme riskini taşımaktadır. Ayrıca, yazarların yeterli finansal gelir elde edememesi, sektöre yeni girişimleri engelleyebilmektedir. Ücret ve istihdam konularına ek olarak, izin, manevi haklar ve telif ödemeleriyle ilgili pek çok sorun bulunmaktadır. Geliştiriciler, yazarların eserlerini izinsiz olarak çevrimiçi kaynaklardan toplayabilmekte ve bu eserler sisteme yüklendikten sonra "silinemez" hale gelmektedir. Yazarlar, eğitimde hangi verilerin kullanıldığını görememektedir. Yazarların eserleri sınırsız sayıda ticari projede kullanılabildiğinden, bunlar karşılığında sürekli ve adil bir ödeme yapılması gerekmektedir. Yapay zekâ ile oluşturulan içeriklerin açık bir şekilde işaretlenmesi gerekmektedir; aksi takdirde yanlış bilgi ve sahte içeriklerin yayılması aratması riskini taşımaktadır. WGGB'ye göre, hükümetin atması gereken temel adımlar arasında, yapay zekâ üreticilerini kapsayacak yeni ve bağımsız bir denetim kurumu oluşturulması bulunmaktadır. Bu kurum, şeffaflık, telif ödemeleri ve insan denetimi konularında etkin bir şekilde uygulama gücüne sahip olmalıdır. Ayrıca ticari amaçlı veri kullanımı için istisnalar kabul edilmemeli ve geliştiricilere net bir rehberlik sağlanmalıdır. Yazarlara dava açabilmeleri için uygun fiyatlı, erişilebilir ve hızlı çözümler sunulmalıdır (örneğin IPEC küçük talepler mekanizmasının genişletilmesi).Yapay zekânın karar verme süreçlerinde kullanıldığı durumlarda, bireyler bu konuyla ilgili olarak bilgilendirilmesi ve kararların insan denetimine tabi olma hakkına sahip olması savunulmaktadır (Writers' Guild of Great Britain [WGGB], 2023).

Yaşanabilecek olası hak ihlallerinin yanı sıra yapay zekâ içeriklerinde yapay zekâ üretimi olduğuna dair belirleyici bir işaret konulmamasının yanlış bilgi yayılmasına yol açabileceği ve kamusal güvenin de zedelenebileceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte insan üretimi içeriklerin ticari amaçlarla kullanımları sonucu eser sahiplerinin adil ödeme mekanizmasından mahrum bırakıldığı vurgulanmaktadır. Sonuç olarak bahsi geçen tüm ihlal ve tehlikelerin önlenmesi adına hükümetin süreci şeffaf ve etik bir zeminde yürütebilmesi için insan denetiminin artırılması konusunda öneriler dile getirilmiştir. Gelişmekte olan yapay zekâ teknolojileriyle birlikte etik ve hukuki zeminin de oluşturulması gerekmektedir.

4.2. Yapay Zekâ Şirketlerinin Tutumları

Son dönemlerde yapay zekâ alanındaki gelişmeler, Üretken yapay zekâ yöntemlerini kullanan pek çok algoritmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Firmalar, bu algoritmalardan faydalanarak yapay zekâ ile sanat üreten platformlar oluşturmuştur. Bu platformların en bilinen örnekleri arasında Stable Diffusion, DALL·E 2, Midjourney ve Stability AI yer almaktadır. Kullanıcılar, bu platformlarda metin tabanlı bir arayüze girdikleri komutlarla sistemden içerik talep etmekte; model ise eğitildiği verilerle video, resim veya metin üretmektedir. 2022 yılının sonlarına doğru ise ChatGPT, doğal dili taklit etme yeteneği ve diyalog oluşturma becerisiyle adeta kendi başına bir araç türü haline gelmiştir (Piskopani, 2023, s.1).

Goldman Sachs'ın öngörülerine göre, üretken yapay zekâ, dünya genelindeki Gayri Safi Yurt İçi Hasılada yüzde 7'lik (yaklaşık 7 trilyon dolar) bir artış yaratabilir ve verimlilikte 10 yıl içinde 1,5 puanlık bir yükseliş sağlayabilmektedir (Goldman Sachs, 2023 akt. Yang ve Zhang, 2024, s. 2). Üretken yapay zekâdan etkilenmesi beklenen alanlardan biri ise yaratıcı endüstrilerdir (De Cremer v.d., akt. Yang ve Zhang, 2024, s. 2). Fakat bu teknolojiye yönelik artan ilginin yanı sıra, özellikle yapay zekâ firmaları ile içerik üreticileri arasında önemli hukuki ve ekonomik anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. İlk önemli tartışma, yapay zekâ modellerinin eğitiminde adil kullanım (fair use) istisnasının geçerli olup olmadığı konusudur. Bu sorun, yayınevleri, sanatçılar ve yazarlar tarafından önde gelen yapay zekâ şirketlerine açılan pek çok fikri mülkiyet (IP) ihlal davasının odağında bulunmaktadır. Örneğin, Getty Images, görsellerini izinsiz kullandığı iddiasıyla Stability AI'a dava açmıştır (Brittain, 2023 akt. Yang ve Zhang, 2024, s. 2). Bir

diğer önemli dava ise New York Times'ın OpenAI ve Microsoft'a karşı açtığı telif hakkı ihlali davasıdır. Gazete milyarlarca dolarlık bir tazminat talebindedir (Grynbaum ve Mac, 2023 akt. Yang ve Zhang, 2024, s. 2).

OpenAI'ın ABD Bilim ve Teknoloji Politikası Ofisi'ne (OSTP) sunduğu resmi yanıtta Telif Hakkı ve Öğrenme Özgürlüğünü Teşvik Etmek konusunda bir dizi açıklamada bulunmuştur. Bu metinde, Amerikan telif hakkı yasasının, uzun zamandır var olan adil kullanım kuralını da kapsayarak mevcut eserlerin dönüştürücü bir biçimde kullanılmasını garanti altına aldığı ifade edilmektedir. Cevapta, bu durumun yenilikçiler için deney yapma ve girişimlerde bulunma açısından uygun ve tahmin edilebilir bir yapı sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca, bu yaklaşımın Amerika'nın geçmişteki teknolojik başarılarının temeli olduğu ve son dönemde Çin'deki gelişmeler ışığında yapay zekâdaki Amerikan üstünlüğünün korunması açısından daha da kritik hale geldiği vurgulanmaktadır. OpenAI'nin geliştirdiği modellerin, eserleri yeniden üretmekten ziyade, bilgi elde etmek amacıyla tasarlandığı da ifade edilmiştir. Bu süreçte, dil yapıları, bağlam kavramları ve örüntülerin çıkarıldığına dikkat çekilmiştir. Bunun, yapay zekâ modelinin var olan eserlerin ticari değerini sorgulamadan tamamen yeni ve özgün içerik yaratma amacıyla uyumlu olduğunu gösterdiği iddia edilmiştir. Belgede, ABD'nin birçok yapay zekâ girişimine ev sahipliği yapması, büyük yatırımlar çekmesi ve araştırma ilerlemelerinde öncülük etmesinin başlıca nedeni olarak adil kullanım ilkesinin yapay zekâ gelişimini teşvik etmesi gösterilmiştir. Öte yandan, diğer bölgelerdeki katı telif hakkı yasalarının, yenilikçiliği ve yatırımları olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Belgeye göre, Avrupa Birliği örneğin, "veri ve metin madenciliği istisnaları" oluşturmuştur ancak hak sahiplerine "tercih etmeme" hakkı vererek önemli yapay zekâ verilerine erişimi daha belirsiz hale getirmiştir. Bu durum, özellikle sınırlı kaynaklara sahip küçük ve yeni girişimler için yenilikçiliği kısıtlayıcı bir etki oluşturduğu belgede yer almaktadır. Ayrıca, İngiltere hükümetinin telif hakkı sisteminde bazı değişiklikler üzerinde düşündüğü de belirtilmiştir. Ancak, telif sahiplerine "haklarını koruma" seçeneği sunan bir istisna geliştirme çabası, Avrupa'da gözlemlenen benzer türdeki düzenleme engellerini yaratabileceği öngörüsü bulunmaktadır. Adil kullanım ilkesinin yapay zekâ alanındaki uygulanması, yalnızca Amerikan rekabetçiliği bakımından değil, ulusal güvenlik açısından da oldukça önemlidir. Çin'deki DeepSeek vakası, Amerika'nın yapay zekâ konusundaki üstünlüğünün garanti altında olmadığını ortaya koymaktadır.

Belgede son olarak, en geniş veri erişiminin sağlanmasının, daha güçlü yenilikler ve daha fazla bilgi üretilmesine yol açacağı vurgulanmıştır (OpenAI, 2025).

OpenAI'nin AI Action Plan kapsamında sunduğu belgede adil kullanım (fair use) maddesi gelişimin önemli bir unsuru olduğu vurgulanmıştır. Ancak bu yaklaşımın beraberinde sanatçılar ve özgün içerik üreticileri için büyük ölçüde hak kaybına uğrama risklerini getirebileceği öngörülmektedir. Belgede telif hakkı sorunundan politik bir mesele olarak bahsedilerek önceliklendirilmiştir. Sanatsal üretimin korunması ve bu alanda hak ihlali yaşanmaması için herhangi bir düzenleme önerisi sunulmamıştır. Belgede öne çıkan bir diğer detay ise küçük ölçekli girişimleri desteklemek konusunda olmuştur. Fakat veri setlerine erişim konusunda büyük teknoloji şirketlerinin küçük girişimlere nazaran elinde daha çok güç barındırdığını gözlemlemek mümkündür.

4.3. Etik İlkeler ve Yapay Zekâ Şirketlerin Beyanları

Yapay zekâ hakkında toplumsal farkındalık arttıkça, en yaygın tepkilerden biri yapay zekâ etiğine yönelmek olmuştur. Hem devlet hem de özel kuruluşlar, yeni yapay zekâ teknolojileri ortaya çıkarılırken takip edilmesi beklenen çeşitli rehberler, yapılar ve prensipler yayınlamıştır. Bu yayınlardan 50'den fazlası, İngiltere, Amerika, Japonya, Çin, Hindistan, Meksika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin ulusal yapılarını da içerecek şekilde devlet kurumları tarafından duyurulmuştur. Buna ek olarak, Pekin Yapay Zekâ Prensipleri, DeepMind'in Etik ve Toplum Prensipleri, IEEE'nin Etik Uyumlu Tasarım dokümanı, Deutsche Telekom'un Yapay Zekâ Rehberi ve Vatikan'ın Yapay Zekâ Etiği İlkeleri olarak bilinen Roma Yapay Zekâ Etiği Çağrısı da mevcuttur. Aslında, "AI Ethicist" tarafından yönetilen Yapay Zekâ İlkeleri listesi günümüzde 80'den fazla maddeye ulaşmış olup, sürekli olarak yeni maddeler eklenmektedir (Munn, 2022, s. 869).

Google'ın 2025 Şubat tarihli Responsible AI Progress Report (Sorumlu Yapay Zekâ İlerleme Raporu)'unda yer alan temel ilkeler 4 aynı ana başlık altında sunulmuştur. Bu çerçeve "Yönetim (Govern) – Haritalama (Map) – Ölçüm (Measure) – Risk Yönetimi (Manage)" şeklinde çizilmiştir. Google'ın yayınladığı rapora göre, Yönetim (Govern) başlığı altında Yapay Zekâ İlkeleri, karar verme süreçlerinin güvenliği ve gizliliği için Güvenli Yapay Zekâ Çerçevesi (Secure AI Framework) ile gelişen model yetkinlikleri ve buna yönelik önlemler içeren Öncü Güvenlik Çerçevesi (Frontier Safety Framework) alanında farklı politika ve çerçevelerin oluşturulmasına temel teşkil etmektedir. Rapor

ayrıca tasarım, güvenlik ve yasaklı kullanım alanlarına ilişkin ek düzenlemeler de sunduğunu belirtmektedir. Rapora göre, ürünlerin öncesi ve sonrasındaki süreçlerde, açık gereksinimlerin belirlenmesi, risk azaltma yönündeki yardımlar ve üst düzey denetimler aracılığıyla bu İlke ve politikalara bağlılığın sağlandığı ifade edilmektedir. Bu süreçler, özellikle güvenlik, gizlilik ve emniyet konularına odaklanarak model ve uygulama gereksinimlerini kapsamaktadır. Lansman sonrasındaki izleme ve değerlendirme faaliyetleri ise sürekli olarak iyileştirme ve risk yönetimini mümkün hale getirmektedir. Rapora göre, model geliştirme, işletme ve hedeflenen kullanım şekilleri hakkında şeffaflık sağlamak amacıyla düzenli olarak dış model kartları ve teknik raporlar yayımlamaktadırlar. Ayrıca, şeffaflık ile hesap verebilirliği artırmak için model ve veri kökeni ile ilgili araçlara yatırım yaptıkları da vurgulanmaktadır (Google, 2025, s. 3).

Yayınlanan raporda, Haritalama / Risk Belirleme (Map) başlığı altında Yapay zekâ risklerinin haritalanmasında bilimsel bir metodun benimsendiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli araştırmalara ve uzman görüşlerine başvurulduğu, toplanan verilerin bir risk sınıflandırması (taxonomy) haline getirildiği ifade edilmiştir. Bu kapsam, ortaya çıkan yeni model yeteneklerini, yapay zekâdan doğabilecek yeni tehditleri ve yapay zekânın kötüye kullanım olasılıklarını kapsamaktadır. Ayrıca, rapor, bu alanda yayımlanmış 300'den fazla makalenin, doğrudan risk sınıflandırmalarını, ürün lansman değerlendirmelerini ve risk azaltma teknikleri hakkında bilgiler sunduğunu aktarmaktadır. (Google, 2025, s. 3).

Raporun Ölçüm ve Değerlendirme (Measure) kısmında, yapay zekâ sistemlerinin ve uygulamalarının etkinliğini incelemek için güvenlik, mahremiyet ve emniyet gibi unsurlar üzerine odaklanan detaylı bir yaklaşım benimsendiği belirtilmiştir. Bu yöntemin, yeni ölçüm teknikleri mevcut oldukça sürekli olarak geliştiği vurgulanmıştır. Belirtilen raporda, çok katmanlı red teaming (karşı taraf test etme) teknikleri bu stratejinin temel bir bileşeni olarak ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, hem iç hem de dış gruplar, yapay zekâ sistemlerinin zayıflıklarını öncelikli şekilde test ederek potansiyel riskleri tespit etmektedir. Raporda, güvenliği ön plana alan red teaming uygulaması, gerçek dünya saldırılarını simüle ederken, içerik odaklı red teaming ise olası zayıflıkları ve sorunları açığa çıkarmaktadır. Dış iş birlikleri ve yapay zekâ destekli red teaming süreçleri bu yaklaşımın etkisini artırmaktadır. Rapora göre, model ve uygulama incelemeleri, bu ölçüm yönteminin ana odak noktasıdır. Bu incelemeler, ürünün piyasaya çıkmadan

önceki ve sonraki süreçlerde belirlenen çerçeveler ve kurallara ne kadar uygun olduğunu değerlendirir. Bunun yanı sıra, yapay zekâ destekli değerlendirme araçlarının (AI autoraters) gözden geçirme ve etiketleme işlemlerini hızlandırmak için kullanıldığından bahsedilmektedir (Google, 2025, s. 3).

Son olarak, raporun Risk Yönetimi (Manage) başlığında içerik güvenliği, gizlilik ve güvenliği temin etmek için güvenlik filtreleri ile jailbreak (sistemi aşma) korumaları gibi çeşitli önlemlerin hayata geçirildiği ve bu uygulamaların sürekli olarak iyileştirildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda, kullanıcıların yapay zekâyı daha iyi anlamalarına yardımcı olacak şekilde, temel teknoloji ile ilgili yenilikçi ilerlemelerin araştırma temelli açıklanabilirlik kuralları ve yapay zekâ okuryazarlığı eğitimleri ile güçlendirildiği belirtilmektedir (Google, 2025, s. 3).

Google'ın küresel ilişkilerden sorumlu kıdemli başkan yardımcısı ve baş hukuk danışmanı Kent Walker, şirketin yapay zekâ uygulamalarını incelemek amacıyla yeni bir bağımsız komite kurulduğunu MIT Technology Review tarafından San Francisco'da gerçekleştirilen EmTech Digital isimli yapay zekâ konferansında açıklamıştır.Walker, "Advanced Technology External Advisory Council" (ATEAC) adını taşıyan bu komitenin, şirketin projelerini ve planlarını gözden geçireceğini, ayrıca bunların şirketin belirlediği yapay zekâ ilkeleriyle uyumlu olup olmadığını değerlendirmeye yardımcı raporlar sunacağını belirtmiştir. Hazırlanan raporların "şirketin dürüst kalmasına destek olacağı" ifade edilmektedir.Bununla birlikte, teknoloji şirketlerinin etik kaygıları konusunda dürüst olduklarını ispatlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Yapılan açıklama, Gibbens ve James'in seçimi hakkında bazı yapay zekâ uzmanlarından olumsuz geri dönüşler almıştır. Bahsedilen ilk isim, bir drone şirketinin kurucusu ve CEO'sudur. Bu seçim, Google'ın ABD Hava Kuvvetleri'nin drone görüntülerini analiz etmek için bulut tabanlı yapay zekâ sunduğu Maven projesine katılımından dolayı çalışanları ile medyadan gelen ciddi tepkilerle birlikte oldukça kaygı verici görünmektedir. Bu tartışmalar, Google'ın ilk kez bir yapay zekâ ilkeleri setini açıklamasına neden olmuştur. Diğer isim ise muhafazakâr düşünürlerin kurduğu The Heritage Foundation'ın başkanıdır. James, LGBTQ+ karşıtı görüşlerini savunmuş ve ayrıca kurumunu iklim değişikliği hakkında yanlış bilgiler yaymak gibi tartışmalı girişimlerde bulunmuştur. Bu tartışmalı açıklama, Google ve diğer büyük teknoloji firmalarının yapay zekânın geliştirilmesi ve kullanımıyla ilgili bir dizi etik açıdan sorunlu uygulama sırasında meydana gelmiştir.

Örneğin, yüz tanıma ve iş başvurusu filtreleme algoritmalarının ırksal önyargılar gösterdiği anlaşılmıştır (Knight, 2019).

Adobe, merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya eyaletinde bulunan, dijital medya ve yazılım alanında faaliyet gösteren uluslararası bir teknoloji şirketidir. Creative Cloud, Document Cloud ve Experience Cloud gibi ürünleri aracılığıyla hem bireysel kullanıcılar hem de kurumlar için yapay zekâ destekli çözümler sunmaktadır (Adobe, 2025). Adobe, 2024 yılında yayınladığı etik beyan raporunda (Adobe, 2024, s. 1-2) yapay zekâ teknolojisinin taşıdığı potansiyel risklerin farkında olduğunu açıkça ifade etmektedir. Yapay zekâ sistemlerinin verilere dayandığını ve bu verilerin önyargılı olabileceğinden bahsetmektedir. Önyargılı verilerle eğitilen yapay zekâ sistemlerinin, ayrımcılık, küçümseme ya da kullanıcıları değersiz hissettirme gibi sonuçların olabileceğinden bahsetmektedir. Adobe bu nedenlerle, yayınlanan etik beyan raporunda (Adobe, 2024, s. 1-2) çalışmalarının amaçlanan sonuçlarla uyumlu olması, şirket değerleriyle tutarlılık göstermesini sağlamak için ilkeli ve etik bir yaklaşım sürdürmeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca, tüketicinin yararı ve sektörün etkinliği için yapay zekâ düzenlemelerinin şekillendirilmesine katkı sağlamak amacıyla dünya çapında devletlerle yürütülen tartışmalara aktif katılım sağladığını da beyan etmektedir.

Sanatçı haklarının korunması hususunda şirket beyanlarının ne derece örtüştüğünü değerlendirmek adına 2024'de yaşanan (Digital Trends, 2024) Ansel Adams'ın mirasçıları ve Adobe arasında yaşanan olay bu konu hakkında bir bakış sunmaktadır. 1984 Yılında yaşamını yitiren Amerikalı fotoğrafçı Ansel Adams'ın (Wikipedia, t.y.) mirasçıları yapay zekâ tarafından stok fotoğraf üretilen Adobe Stock platformunda Adams'ın eserlerinden ilham alınarak üretilen fotoğrafların bulunmasının etik ve hukuki açıdan kabul edilemez bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Adobe söz konusu içerikleri kaldırarak kendi içerik politikalarına aykırı olduğunu belirtse de sanatçı mirasçılarının asıl vurguladığı sorun platformların proaktif bir denetim mekanizması geliştirmemeleri yönünde olmuştur. Ayrıca bu sorumluluğun geliştiricilerde olması gerekirken eser sahiplerine ya da mirasçılarına bırakılması da eleştiri konusu olmuştur. Yaşanan bu olay yapay zekâ şirketlerinin hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkelerinin pratikteki eksikliklerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Microsoft, merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington eyaletinde bulunan uluslararası bir teknoloji şirketidir. Şirket, özellikle Azure platformu aracılığıyla yapay zekâ hizmetleri sunmakta ve bu hizmetlerin sorumlu kullanımına yönelik çeşitli standartlar geliştirmektedir (Microsoft, t.y.). Microsoft 2025 yılında yayınladığı sorumluluk raporunda (Microsoft, 2025) Azure OpenAI modellerinin çoğunun, içerik ve kod üretimi, özetleme ve arama gibi gelişmiş yeteneklerde ilerlemeler kaydeden üretken yapay zekâ modelleri olduğunu belirtmiştir. Ancak bu gelişmelerle birlikte, zararlı içerik, manipülasyon, insan benzeri davranış, gizlilik ve birçok konuyla ilgili sorumlu yapay zekâya dair yeni zorlukların da ortaya çıktığını yayınlanan sorumluluk raporunda ifade etmiştir. Azure OpenAI modellerini sorumlu bir şekilde tasarlamak, geliştirmek, dağıtmak ve kullanmak isteyen müşterilere teknik öneriler ve kaynaklar da sunulduğunu da raporunda beyan etmiştir. Bu öneriler, Microsoft *Responsible AI Standard*ına *(Sorumlu Yapay Zekâ Standardı)* (Microsoft, 2022) dayanmaktadır. Söz konusu standart, Microsoft'un mühendislik ekiplerinin de uymak zorunda olduğu politika gerekliliklerini içermektedir. Standardın büyük bir bölümün izlediği yöntem, ekiplerden potansiyel zararları belirlemeleri, ölçmeleri, azaltmaları ve yapay zekâ sisteminin nasıl işletileceğine dair plan yapmaları yönünde olduğu ifade edilmiştir.

Yapay zekâya dair etik prensipler, uygulamalarının eksikliği yüzünden etkisiz kalmaktadır. Munn'un da Rességuier ve Rodrigues'dan aktardığı üzere, günümüzde yapay zekâ etik anlayışının "etkisiz" olduğunu, bunun da etik kavramının düzenleme yerine alternatif olarak kullanılmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Etik anlayışın, aslında hiç tasarlanmadığı bir rolü üstlenmesi beklenmektedir. Yapay zekâ ile ilgili etik sistemler, kural amaçları oluşturabilir; fakat bu değerlere ve prensiplere uyulmasını sağlamak için gerekli olan yaptırımlar mevcut değildir.22 farklı kılavuzu inceleyen Hagendorff, yapay zekâ etiğinin birçok açıdan başarısız olduğunu ifade etmektedir; çünkü bu kılavuzlar yaptırım mekanizması barındırmamaktadır. Ayrıca bu değerler, ekonomik çıkarlar karşısında kolaylıkla göz ardı edilmektedir ve çoğu zaman pazarlama stratejilerine dönüştürülmektedir (Munn, 2022, s. 871).

4.4. Yapay Zekâ Alanındaki Hukuki Düzenlemeler

Yapay zekâ ile üretilmiş eserlerin telif hakları ile ilgili mevcut yasa ve uygulamalar gözden geçirildiğinde, bu eserlerin yasal pozisyonlarının belirlenmesinde

zorluklar yaşandığı görülmektedir. Örneğin, yapay zekâ teknolojileri ile meydana getirilen eserlerin sahibinin kim olduğu konusunda belirsizlikler mevcuttur. Bu durum, yapay zekâ ile oluşturulan eserlerin telif hakları açısından belirsizlik yaratmaktadır. Ayrıca, yapay zekâ teknolojilerinin kullanılması esnasında, bireysel verilerin korunması da önemli bir mesele olarak gündeme gelmektedir. Yapay zekâ sistemleri, verileri incelemek ve bu verilerden sonuçlar elde etmek üzere yapılandırıldıkları için, bu verilerin güvenliği ile ilgili endişeler söz konusu olmaktadır. Kişisel verilerin yanlış bir biçimde kullanılması, hatalı sonuçların çıkmasına veya bu bilgilerin başkaları tarafından suiistimal edilmesine neden olabilir. Bu nedenle, yapay zekâ ile gerçekleştirilen eserlerin telif hakları ve kişisel verilerin korunması konuları, yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşması ile birlikte öncelikli meseleler arasında yer almaktadır (Özdal, 2023, s. 92).

Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren Design an Artists Copyright Society (DACS) tarafından kapsamlı bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma üretken yapay zekânın sanatçılar üzerindeki etkilerine yönelik önemli bulgular sunmaktadır. 1000 sanatçı ve sanatçı temsilcisinin katıldığı araştırma 350'den fazla yorum ile desteklenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre üretken yapay zekâ araçlarının insan emeğine karşılık hızlı ve düşük maliyetli çıktılar üretebilmesinin sanatçılar için, özellikle grafik, fotoğraf ve illüstrasyon gibi alanlarda, iş ve gelir kaybı gibi dezavantajlı durumların bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca araştırmada, sanatçılarının eserlerinin yapay zekâ sisteminin eğitiminde izinsiz olarak kullanılması vurgulanarak adil bir telif mekanizması talep edilmiştir (DACS, 2024, s.19).

4.4.1. Türkiye'de Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi

Ülkemizde, eserlerin varlıklarını sürdürmesi için gereken şartlar ile telif hakları ve bunların korunmasıyla ilgili düzenlemeler Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) çerçevesinde yer almaktadır. FSEK, 1952 yılında uygulanmaya başlanmıştır ve zaman içinde ortaya çıkan gereksinimlerle eksiklikleri gidermek için 1983, 1995, 2001 ve 2004 yıllarında bir takım değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK), 1952, akt. Aktürk, 2024, s. 193).

Şu an yapay zekâ ile ilgili Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Yapay zekâ kavramı derinlemesine ele alınmadan yapılacak yasal değişiklikler, yapay zekânın getirdiği hukuki sıkıntıları çözmek açısından yetersiz

kalacaktır (Gözübüyük, 2021, s. 56). Yapay zekânın yasal statüsü, günümüzde belirsizliğini korumaktadır. Özellikle telif hakları ve eser sahipliği gibi konularda yasal çerçevenin olmaması hem sanatçılar hem de geliştiriciler için önemli tehditler barındırmaktadır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda yapay zekâ hakkında net bir düzenleme olmaması durumunda, hak ihlallerine karşı koruma sağlanamayacak ve mahkemelerin ele aldığı davalarda mevcut kanunların genel hükümlerine ve geçmişte benzer olaylarda verilen mahkeme kararlarıyla (içtihatlara) sınırlı kalabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle yapay zekânın niteliği ve çalışma şekli göz önünde bulundurulmadan yapılacak düzenlemelerin, uygulamada koruma sağlamaktan ziyade mevcut belirsizliği artıracağı söylenebilmektedir.

Tamamen yaratıcı yapay zekâ tarafından insan müdahalesi olmadan üretilen eserlerde, eser ve eser sahipliği durumu söz konusu değildir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, yalnızca gerçek kişilerin eser sahibi olarak kabul edileceği bir biçimde düzenlenmiştir. Başka bir bakış açısıyla, ürün üreten yapay zekânın eser sahibi olarak yazılımcısının ya da eser sahibinin eser sahibi olabileceği de değerlendirilmektedir. Aktürk'ün görüşüne göre, FSEK açısından gerçek kişiler arasında ortak ve iştirak halinde eser sahipliği mümkündür, ancak yapay zekâya yönelik bu maddelerin uygulanması mümkün değildir. Girdi olarak sağlanan verileri kullanarak bir resim oluşturan yaratıcı yapay zekâ, iştirak halinde eser üretme kapsamına alınmamaktadır. Yapay zekânın gerçek kişi niteliği taşımaması nedeniyle, insanla birlikte yapay zekâ tarafından üretilse bile, ortak eser sahipliği kabul edilmemektedir. Çünkü katılımcıların hepsinin birey olması zorunludur (Aktürk, 2024, s. 220). Yapay zekâ üretimi içeriklerde eser sahipli konusunun belirsizlikler barındırmasının temel nedeni hukuk sisteminin eser sahibi olarak yalnızca gerçek kişilerden bahsetmesi olarak değerlendirilmektedir. Yapay zekâ bağımsız bir eser sahibi konumunda görülmediği için yapılan çalışmaların telif hakları kapsamında koruma dışı bırakıldığı tartışılmaktadır. Yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin, mülkiyetine dair belirsizlikler barındırması geliştiricilerin veya kullanıcıların eser sahibi olarak kabul edilmesi konusunu da tartışmalı hale getirmektedir.

Yapay zekânın ürettiği eserlerin ve eser sahipliğinin belirsizliği, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte artan anlaşmazlıklarda çözülmesi gereken en acil meselelerden biri haline gelmiştir. Mevcut FSEK düzenlemeleri, bu sorunu yeterince ele alabilmiş değildir.

Çünkü hızla ilerleyen ve dönüşen yapay zekâ ürünleriyle ilgili FSEK altında hiç bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle, öncelikle yapay zekâ ürünü eserlerin hukuki statüsünün belirlenmesi, koruma yöntemlerinin tespit edilmesi ve bu yolla ortaya çıkan sorunların çözülmesi gerekmektedir. (Aktürk, 2024, s. 228).

4.4.2. Avrupa Birliği'nde Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi

Yapay zekâ alanındaki gelişmeler, Avrupa Birliği gibi önemli bir kuruluşun hukuki adımlar atmasını zorunlu hale getirmiştir. Birlik organları, bu kapsamda uzun yıllar süren çabalarının sonunda, 2024 yılında Avrupa Birliği Yapay Zekâ Tüzüğü'nü onaylamıştır. Tüzüğün Avrupa Birliği içindeki hedefi, yapay zekâ konusunda insanı merkeze alan, sürdürülebilir, güvenli ve kapsayıcı bir yaklaşımı benimseyerek bu alanda küresel standartları ve düzenlemeleri belirleme yeteneğine sahip bir normatif yapı oluşturmaktır (European Commission, 2021). AB'nin temel hedefi, teknolojik üretim açısından gelişmiş ülkelerle rekabet etmekten ziyade, normatif kural koyma yetkisini elinde tutmaktır. Tüzüğün yürürlüğe girmesiyle birlikte, bu alanda faaliyet gösteren firmalar, distribütörler, müşteriler ve devletler belirtilen düzenlemelere uymak zorunda kalmışlardır. Ancak onur, şeffaflık ve gizlilik gibi prensiplere referans yapılsa da, bu ilkeleri koruma amaçlı herhangi bir mekanizma Tüzükte mevcut değildir. Ayrıca herhangi bir yapay zekâ uygulamasından zarar gören bireylerin haklarını tazmin etmeye yönelik bir düzenleme de bulunmamaktadır. Temmuz 2024'te AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanan Tüzük, tüm AB üyesi ülkeler için geçerli ve bağlayıcı niteliktedir. Ancak bu tüzüğün etkisi sadece bu ülkelerle sınırlı kalmamaktadır. Zira herhangi bir yerde yapay zekâ sistemi AB ülkelerine ihraç edilecekse ya da AB ülkesindeki bireyler bundan etkilenecekse, Tüzük hükümleri doğrultusunda hareket etmek zorunda kalacaktır (Benzer, 2025, s. 189-218). Temmuz 2024'de Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayımlanan Yapay Zekâ Yasası ile üye ülkelere ulusal denetim ve gözetim sorumluluğu verildiği ifade edilmektedir. Bu yasa, şirketlerle birlikte kamu kurumlarını da kapsamaktadır. Bu yasa ile şirketler ve kamu kurumlarının yapay zekâ teknolojisi ortamında şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesine uygun hareket edilmesi hedeflenmektedir (Official Journal of the European Union, 2024).

Yapay zekâ ile meydana gelen eserlerin telif hakları ile ilgili Avrupa Birliği'nin ortak yasaları ve uluslararası anlaşmalarla bağlantılı düzenlemeler mevcuttur. Bu

düzenlemeler, yapay zekâ tarafından ortaya konan eserlerin ilk olarak yapımcısına ait olduğunu ve bu eserlerin ticari amaçlarla kullanılması durumunda telif ücreti ödenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat, yapay zekâ tarafından üretilen eserlerin yaratıcıları, bireysel olarak yapılan eserlerde gösterilen çaba ile aynı seviyede bir çaba göstermemektedir. Bu nedenle, yapay zekâ ile yaratılan eserlerin telif hakları konusunu kapsayacak şekilde yapımcıların yerini alacak bir sistem ya da yasal düzenlemeye gereksinim duyulmaktadır (Özdal, 2023, s. 109).

4.4.3. ABD'de Telif Haklarının Hukuki Çerçevesi

ABD'de Telif Hakkı Yasası, eserin yapımında yer alan fikri ve sanatsal değerleri temel alarak eseri koruma altına almaktadır. Bu yasa, eserin kullanılması, çoğaltılması, yayımlanması ve sergilenmesi gibi hakların yapımcıya ait olduğu şekilde düzenlenmiştir (Özdal, 2023, s. 949).

Amerikan hukukunda orijinallik yalnızca gerçek kişilere aittir. Bu sebeple yapay zekâ tarafından üretilen eserler, orijinal olarak kabul edilmemekte ve eser olarak tanınmamaktadır. Bunun yanı sıra, patent hukuku çerçevesinde de başvurular yapılmış olup, Amerika Birleşik Devletleri Patent ve Ticari Marka Ofisi, 16/524,350 numaralı başvuruya dair 27/4/2020 tarihli kararında, 'buluş sahibi' terimini "buluşu icat eden veya keşfeden kişi veya ortak bir buluşsa birlikte icat edenler" şeklinde tanımlamıştır. Dr. Thaler, Amerika'da benzer bir patent başvurusunda bulunmuştur ki burada DABUS'un tek buluş sahibi olduğu belirtilmiştir. Ancak, bu karar da icat sahibinin gerçek bir kişi olması gerektiği görüşünü tekrarlayarak bu iddianın da geçerli olmadığını ifade etmiştir (Aktürk, 2024, 207).

Yapay zekâ teknolojisi hızla gelişirken bu gelişmeye uyum sağlayacak hukuki kurallar da sürekli olarak güncellenmelidir. Bondari Amerika Hukuku yapay yapay zekâ üretimi ürünleri için üç temel soruyu yanıtlamıştır. Mahkemeler, yapay zekâ modellerinin eğitimi için yeni ve adil kullanım kuralları belirleyecek mi? Eğer mahkemeler, telif hakkı olan içeriklerle yapay zekâ modellerinin eğitilmesinin izin gerektirdiğini karar verirse, bu durum lisans anlaşmalarını zorunlu hale getirip yapay zekâ endüstrisini köklü bir şekilde değiştirme potansiyeline sahip olabilecektir. İnsan ve yapay zekânın birlikte çalışması telif hukuku açısından nasıl değerlendirilecek? Eser sahipliği kavramı, yapay zekâ destekli yaratıcılık da dahil olacak şekilde daha geniş bir anlam kazanabilmektedir. Yasal

girişimler hızlanacak mı? Örneğin, Generative AI Copyright Disclosure Act gibi yasal teklifler, yapay zekâ geliştiricilerine yeni veri seti açıklamaları yükümlülükleri getirebilmektedir. Avukatlar, sanatçılar, teknoloji şirketleri ve politika yapıcılar için yapay zekâ ve telif hakkı arasındaki belirsizlikler günümüzdeki en etkili ve sonuçları en ağır hukuki tartışmaların arasında yer almaktadır. Devam eden yasal süreçler ve girişimler gerçek zamanlı olarak şekillenirken bu alanda çalışma yapan herkesin güncel gelişmeleri yakından takip etmesi hayati önem taşımaktadır (Bondari, 2025).

BÖLÜM V

WALTER BENJAMİN, TEKNİK OLARAK YENİDEN ÜRETİLEBİLİRLİK ÇAĞINDA SANAT ESERİ

Kitlesel üretimle birlikte sanatın ve sanatçının doğasındaki değişimi irdeleyen Walter Benjaminin ana kavramları arasında "aura" (hâle) önemli bir yer tutmaktadır. (1999), Sanayileşme, sanayileşmenin getirdiği teknik olanaklar ve kültürün kitleselleşmesi gibi değişimler çerçevesinde bir kitle kültürü eleştirisi sunan Walter Benjamin, "aura" kavramını irdeleyerek konuyu çözümlemeye başlamıştır. (Sevim, 2010, s. 510)

Benjamin'e göre bir sanat yapıtı, ilkesel olarak, daima yeniden üretilebilir olmuştur. Onun bu düşüncesinin temelinde insanlar tarafından yapılan nesneler her zaman insanlar tarafından kopyalanabilir olması yer almaktadır. Bu eylemin temel amacı çırakların zanaatlarını pratiğe dökmek, ustaların ise kendi yapıtlarını yaymak ve son olarak, üçüncü şahısların bundan kazanç elde etmesi olmuştur. (Benjamin, 2015, s. 11)

Taşbaskıyla birlikte yeniden-üretim teknolojisinde esas olarak yeni bir aşamaya geçilmiştir. Öncekilere göre daha doğrudan olan -resimlerin kütüklere oyularak ya da bakır levhalarda kabartılarak değil de taşlara çizilerek yapılmasıyla farkını belli eden- bu süreç, tarihte ilk kez daha önce yapıldığı şekilde, grafik sanat ürünlerini, büyük miktarlardan ziyade günlük olarak değişen biçimlerde de pazara sunmasına olanak sağlamıştır. Benjamin'e göre (Benjamin, 2015, s. 12) ilk olarak fotoğraf, insan elini resimsel yeniden-üretim sürecindeki en önemli sanatsal görevlerinden bağımsız olmasını sağlamıştır. El çizene dek göz çoktan görüntüyü algılamış olacağı için, resimsel yeniden-üretim süreci hızlanmıştır. Taşbaskının esasında resimli gazetelerin ipucunu vermesi gibi, fotoğraf da sesli filmin habercisi olmuştur.

Benjamin'in yaklaşımına göre tekniğin olanağıyla yeniden üretilebilirliğin sanat eseri üzerindeki en büyük etkisi geleneksel yöntemden ayrılarak biricik olma halinden kopuşudur. Benjamin'inde kuramında sıkca bahsettiği, sanat eserinin "aurası" "bir uzaklığın, ne denli yakında bulunursa bulunsun, bir defaya özgü görünüşü" olarak tanımlanmaktadır. Bir sanat eserinin kült değeri onun görünür olmasından ziyade

doğrudan varoluşuyla ilgilidir. Eser varoluşuyla kutsaldır, izlenmesi veya sergilenmesi gerekmez. Tekniğin olanaklarıyla yeniden üretilen sanat eserlerinde ise sergileme değeri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda Benjamin'e göre sinema ve fotoğrafta da vurgulandığı üzere sanat aurasını kaybeder ve "hakikiliğinden" bahsedilemez (Bayar, 2020, s. 682).

Benjamine göre "sanat yapıtının şimdiliği" var olduğu mekandaki özgün varoluşudur. Bu yüzden yeniden daima eksik bir şey vardır. Sanat yapıtının var olduğu tarihin izini taşıyan özgünlüğüdür. Eserin zaman içerisinde uğradığı değişimler eserin yaşanmışlığını ortaya koyar ve bu tespit edilebilir bir şekilde gerçekleşir. Yeniden üretilen sanat eserinde bu yaşanmışlığın izini sürmek mümkün değildir (Benjamin, 2015, s. 12)

Benjamin'e göre bir sanat eserinin orijinal kabul edilebilmesi için bir mekanda ve zamanda fiziksel olarak var olmalıdır. Bu katmanlar yeniden üretilmiş bir sanat eserinde mevcut değildir. Bunun sebebi ise yeniden üretim sürecinde sanat eserinin orijinal dokusunun kaybolmasıdır (Benjamin, 2015, s. 12).

Benjamin, aura kavramından "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı" (1936) ve "Fotoğrafın Kısa Tarihçesi" (1931) gibi önemli çalışmalarında sıkça bahsetmiştir. Benjamin bu kavramı ontolojik bir perspektiften ziyade tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Benjamin bir sanat eserinin yeniden üretilebilirliğin her zaman mümkün olduğunu, insanların yaptıkları yapıtları her zaman yine insanlar tarafından yapılabilir olduğundan bahsetmiştir. Burada yeni bir olgu olarak sanat eserinin tekniğin olanaklarını kullanarak yeniden ve birden fazla kez çoğaltılabiliyor olmasını vurgulamaktadır. Sanatın yeniden üretim teknikleriyle çoğaltılabilir olması, Benjamine göre, sanat eserinin aurasını, özgünlüğünü ve kült değerini kaybetmesine sebep olmuştur. (Gürdal, Boratav, 2015, s. 68)

Tekniğin olanaklarıyla yeniden üretilen sanat yapıtının kaybettiği aura, aslında sanatın en öz niteliğidir. Bu dönüşüm sadece sanat dünyası ile sınırlı değildir, aynı zamanda endüstri toplumunun da genel hatlarını yansıtır. Tekniğin olanaklarıyla yeniden üretilen sanat yapıtı geleneksellikten de koparak kült değerini kaybeder ve tüketim odaklı bir nesneye dönüşür. Orijinal sanat eserinin çoğaltılmasıyla birlikte biricik varlığı yerini kitleselleşmiş bir çoğaltmaya bırakır. Böylelikle sanat eseri bağlamından koparak görecelileşir. Bu da epistemolojik ve politik krizleri beraberinde getirir. Bu süreç ise kitle hareketleriyle parelel olarak işler (Benjamin, 2015, s. 12).

XVIII. yüzyıl ve XIX. Yüzyıl dönümlerinde kültürel etkinlikler sanat ve kültürün endüstriyelleşmeden etkilenmesine sebep olur ve benzer süreçlerde ilerlemesine sebebiyet verir. Bunlarla birlikte popüler kültür, kitle kültürü gibi kavramlarda belirginleşmeye başlamıştır. Özkök'e göre (1985: 105) kültürel etkinliklerin gelişme sürecinde iki önemli değişim gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi üretici ve tüketici konumlandırmalarının oluşmasıdır. İkinci önemli niteliksel değişim ise seçkin ve geniş kitle kitle kültürlerinin oluşmasıyla yaşanmıştır. İlker toplumlardan Ortaçağ toplumlarına gelene kadar kültür, bir bütünlük içinde olmuştur. Kültürel etkinlik öncesi tasarım, üretim ve tüketim süreçleri sırasıyla yaşanmıştır. Uzmanlaşma ve iş bölümünün gelişmesi yeni bir kültürel yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Dağıtım olgusu yeni bir yapılanma olarak tasarım üretim ve tüketim zincirine eklenmiştir. Kültürel sürecin son aşaması artık tüketim olmamıştır. Tüketiciden tasarım aşamasına hatta üreticiye giden geri bildirimler sonucu bir döngü halini almıştır (Özkök, 1985, s. 106).

5.1. Aura Kavramı ve Tarihsel Arka Planı

Marx'ın analizi üretim ilişkilerinin sadece fiziksel emek ürünlerini değil, aynı zamanda insanın doğasına özgü tüm yaratıcı yeteneklerin de metalaşma sürecine girdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım modern toplumda duygular, kültür ve bilgi gibi unsurların de üretim sisteminde birer mal olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Baudrillard'ın da belirttiği gibi (Baudrillard, 2008, s. 242) günümüzde kişisel amaçlar, istekler ve toplumsal ilişkiler tüketim için nesneler gibi somutlaştırılmaktadır. Böylece bireylerin deneyimleri piyasa mantığına göre şekillenen tüketim sürecinin bir parçası haline gelebilmektedir. Benjamin'in de önerdiği yeni analiz türü, Marx'ın kapitalist üretim biçiminin temellerine ilişkin analizinden etkilenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmalar, sanat alanının Marx'ın analiz alanına uyarlanmasıyla (yani sanat ürünlerinin üretim niteliği ve tarzının analiz edilmesiyle) mevcut sosyo-ekonomik koşullar altında gelişme süreçlerinin ortaya çıkarılabileceği fikriyle başlatılmıştır. Benjamin'e göre, bu yeni analiz ve sunulan yeni kavramların artan anlayışı, mevcut sınıflarda radikal değişimlerden ayrı düşünülemez. Benjamin'in bakış açısına göre, sadece sanat değil, aynı zamanda sanat teorisi de modernitede radikal bir dönüşüm geçirmiştir. Sanat teorisinin, "burjuva" özerk sanat örneğinde olduğu gibi, toplumsal ve politik değişimlerden ve tarihten ayrı düşünülemeyeceğini savunur. Benjamin'in çalışması apolitik değildir, çünkü tüm teorik

kavramların kendi politik boyutları vardır. Bu, ilk bakışta politik çalışmalardan uzak görünen "aura" kavramı gibi sanat teorileri için de geçerlidir (Vasilev, 2023, s. 2).

"Aura" Benjamin'in sanat teorisine getirdiği merkezi kavramdır. Fotoğrafın (özellikle reprodüksiyonların) ve sinemanın ortaya çıkmasıyla Benjamin'e göre sanat aurasını kaybetmiştir. Sanat eserinin "aurası"nı tanımlayan Benjamin, bu durumu "özne ne kadar yakın olursa olsun, o benzersiz mesafe duygusu" şeklinde açıklamıştır (Benjamin, 2011, s. 112). Benjamin'e göre aura, eserin "otantikliği" ve "otoritesi"dir ve "konumlandırıldığı yerdeki benzersiz varlığına" dayanmaktadır (Vassilev, 2023, s. 3).

Benjamin'in (2000) perspektifine göre bir sanat yapıtının sanat eserinin biricik olma hali gelenekle bağlı olma durumu arasında bir özdeşleşme söz konusudur. Geleneksel sanat yapıtı dinsel ve kutsal törenlerde kullanılmak amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Sanat eseri ve aurası arasında en önemli ilişki de bu bağın koparılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçek olarak bahsedilen sanat yapıtının en önemli özelliği kült olmasıdır. Tekniğin olanaklarıyla yeniden üretilen bir sanat yapıtında bu kült değerden bahsetmek olanaksızlaşmıştır. Benjamin'in bakış açısına göre yeniden üretilebilirlikle sanatın işlevi köklü bir değişikliğe uğramıştır. Bunun beraberinde gelen sergileme olanağı bu dönüşümü derinden etkilemiştir. Sergileme olanağı ile Benjamin fotoğraf ve sinemayı örnek olarak göstererek incelemiştir. Bu bağlamda XXI. yüzyılda sanatın görsel yönünün sinema televizyon gibi kitle iletişim araçlarında birçok farklı elaman barındırılarak sergilenmesi geçmişteki ritüel ve törenlerin yerini aldığı düşünülebilmektedir (Sevim, 2010, s. 511).

Benjamin'in aura kavramıyla ilgili Vassilev çalışmasında "gerçek" tarih yelpazesi, "özgünlüğü" teknik olarak kaydedilmiş olan, yalnızca semboller olarak ortaya çıktığı ölçüde bir auraya sahip olduğunu açıklamıştır. Daha önce de söylendiği gibi, bu, tarihi ve arkeoloji müzelerinde somutlaşan tarih bilincinin ortaya çıkmasıyla birlikte, tarihi nesneler görülebilen nesneler haline geldiğinde gerçekleşir. Üç farklı şekilde görülebilirler: yıkılmış bir tarihi dünya hakkında bilgi taşıyıcısı olarak, o tarihi dünyanın sembolleri olarak veya güzel nesneler olarak. İlk durumda, onları gözlerimizle inceleriz, ikinci durumda, onları düşünürüz ve üçüncü durumda, bunlar tamamen estetik görünümlerdir. İlk iki algı biçimi herhangi bir tarihi nesneye atfedilebilirken, üçüncüsü yalnızca bazılarına (güzel nesnelere) atfedilebilmektedir. Genellikle, tarihi nesnelerle

olan gerçek deneyimimizde, bu farklı görme biçimlerini karıştırırız. Tarihi bir nesneyi sembol olarak birleştirdiğimizde, yapıt bir aura kazanır (Vassilev, 2023, s. 5).

5.2. Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi

Frankfurt Okulu, Almanya'da 1923'te, farklı alanlardan düşünür ve araştırmacıların bir araya gelmesiyle kurulan bir toplumsal araştırma enstitüsüdür. Ancak zamanla bu isim, sadece bir kuruluşu değil, aynı zamanda Enstitü üyelerinin ortaya koyduğu özgün düşünce yapısını ifade eder olmuştur. Enstitünün temel yaklaşımı, eleştirel teori olarak bilinir. Enstitü üyelerinin arasında bazı görüş ayrılıkları olsa da, eleştirel teori anlayışı onları bir araya getiren en önemli unsurdur. Frankfurt Okulu düşünürleri, kültür endüstrisi kavramıyla kapitalizmin, insanların yaşam alanlarına yayılarak kültürel ürünleri ticari birer meta haline getirdiğini göstermeye çalışmışlardır.Kapitalizm, kültürel anlatıları ticarileştirirken, aynı zamanda teknolojiyi kullanarak aklı araçsal bir hale dönüştürmektedir (Akkol, 2019, akt. Dengin & Koç, 2016, s. 204–205).

Frankfurt Okulu'nun odağında, felsefe, psikanaliz, estetik, müzik, kültür, sosyoloji, siyaset, Marksist ve eleştirel teori bulunmaktadır. Horkheimer'ın okul müdürü olmasıyla birlikte sanat ve estetik üzerine daha yoğun araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca bu süreçte Adorno'nun enstitüye katkıları da yadsınamazdı. Okulun ilk on yılında ağırlıklı olarak ekonomik ve iktisadi temellere dayanan çalışmalar, zamanla yerini eleştirel yazılara bırakmıştır. Horkheimer ve Adorno'nun birlikte ele aldığı kültür endüstrisi, popüler kültür, aydınlanmanın ve modern dünyanın eleştirisi, negatif diyalektik, geç kapitalizm ve tüketim gibi temalar, günümüzde sosyal bilimlerin sıkça başvurduğu ve esinlendiği konular arasında yer almaktadır (Aydın Öztürk, 2022, s. 528).

Eleştirel Teori'nin çıkış noktası incelendiğinde, katı felsefi yapılara karşı bir kuşku ve karşı koyma kavramları ön plana çıkmaktadır. Eleştirel teori temelde, kendini yerleşik kabullerin sorgulanması yoluyla ortaya koymayı amaçlamıştır. Dolayısıyla, eleştirel teorinin gelişimi, başlangıcı veya ortaya çıkışı da, toplumsal olaylara uyguladığı yaklaşımlar gibi 'diyalektik' bir özellik sergilemiştir (Küçükcan, 2002, S. 259)

Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori, temelde bir düşünce sistemi sorgulaması şeklinde ifade edilebilir. Bu okulun düşünce sistemi eleştirisi, Marx'ın ekonomik ve siyasi

analizlerinden beslenmektedir. Adorno ve Horkheimer'a göre, doğa üzerinde inşa edilen bilimsel ve teknik akılcılığın topluma yansımasıyla beraber bilim, ideolojik bir nitelik kazanmaktadır. Eleştirel teori özünde, Marx'ın ekonomik ve siyasi eleştirisi ile Lukacs'ın Hegelci Marksizm yorumunun bulunduğunu gözlemlemek mümkündür. Eleştirel teori, Lukacs'ın "kapsayıcılık" fikrini temel alarak, toplumsal yaşamın hiçbir öğesinin, tarihsel bütünlük yani toplumsal yapı ile bağlantı kurulmadıkça tam olarak anlaşılamayacağını savunur. Horkheimer ve Adorno, ekonomik ve siyasi eleştirinin yanı sıra araçsal aklı da sorgulayarak Marksizm'i yeniden yorumlamışlardır. Adorno ve Horkheimer'a göre, kapitalizmi anlamak için onu şekillendiren araçsal akıl, başka bir deyişle akılcılık prensibi dikkate alınmadan analiz yapmak mümkün değildir (Connerton, 1976, akt. Balkız, 2004, s. 137).

Eleştirel Teori temelinde, “kültür” kavramını bağımsız bir olgu olarak değil, toplumsal yapılar içerisindeki tarihsel ve ekonomik dinamiklerle şekillenen bir süreç olarak değerlendirir. Horkheimer ve Adorno, kültürün XVIII. yüzyıldan itibaren kapitalist sistem içerisinde insanlıktan uzaklaşmada oynadığı role dikkat çekerek, bu kavramı mevcut sistemin nasıl sürdürüldüğünü anlamada temel bir anahtar olarak görmüşlerdir. Aydınlanma düşüncesi bağlamında kültürü, araçsal aklın egemenliği altına giren ve zamanla tek tipleşen bir yapı olarak yorumlamışlardır. Bu doğrultuda, kültürel alanda ortaya çıkan totaliter eğilimlere karşı özellikle hassasiyet geliştirmişlerdir. Eleştirel Teori'ye göre "kültür," başlı başına bir olgu değil, toplumsal düzenin tarihsel ve ekonomik güçleriyle şekillenen bir süreçtir. Horkheimer ve Adorno, kültürün XVIII. yüzyıldan itibaren kapitalizmde insanı yabancılaştırdığını belirtir ve bu kavramı sistemin işleyişini anlamak için önemli görürler. Aydınlanma düşüncesiyle kültürü, akılcılığın baskısı altında tek tipleşen bir yapı olarak açıklamışlardır. Bu nedenle, kültürel alandaki baskıcı eğilimlere karşı özellikle hassastırlar. XX. yüzyılda, medyanın etkisiyle insanlar ve kültürel unsurlar birer metaya dönüşmüştür. Bu değişim, bireyin gerçekle yanılsamayı, mantıklı olanla olmayanı ayırt etme yeteneğini azaltmıştır. Kültürel üretim, insanları hem zihinsel olarak yönetilemez hale getirmiş hem de onları savunmasızca yakalayıp, farkında olmadan bağımsızlıklarından vazgeçen tüketicilere dönüştürmüştür (Zipes, 2005, s. 227–228). Bu bağlamda Eleştirel Teori, kültürün kitleselleştirme etkisini vurgulamıştır. Böylelikle kapitalist toplumun yapısını eleştirmenin yanı sıra, modern toplumlarda kültür ve ideolojinin belirleyici rolü vurgulanmış, kültürel ideolojinin birey üzerindeki tek

tipleştirici ve yönlendirici gücü incelenmiştir (Yaylagül, 2008, akt. Koluaçık, 2017, s. 139).

Eleştirel teori kültürü ve düşünce sistemlerini derinlemesine incelemeye odaklanmıştır. Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'ndeki araştırmacılardan tarafından, kapitalist düzenlerdeki kültür ve ideolojinin çeşitli şekillerini, türlerini ve etkilerini titizlikle incelenmiştir. Kültür endüstrisiyle ilgili değerli çalışmaların büyük bir kısmı aratırmacıların Amerika'ya sürgüne gittikleri zamanlarda yapılmıştır. Bu çalışmalar, o zamanlar yaygınlaşan kitle iletişim araçları ve popüler kültürün, aynı zamanda totaliter yönetimler tarafından da kolayca kullanılabildiği bir ortamda ortaya çıkmıştır. Kuramsal yaklaşımlar, kültürün diyalektiğinden başlayarak, toplumsal uyumu veya karşı koyma gücünü, popüler kültürü ve sanatsal fikirlerin eleştirisini kapsayarak, daha sonra 'yüksek kültürün' özgürleştirici gücüne kadar uzanmaktadır (Kellner, 2013, s. 171) .

Adorno ve Horkheimer, kitle toplumunun yapısını ve bu yapının üretmiş olduğu birey tipolojisini analiz ederken, bireylerin standartlaşmış bir yaşam biçimi içinde hareket ettiklerini belirtmektedir. Onlara göre bireyler, önceden belirlenmiş bir yaşam şemasını sorgulamadan sürdürmekte, ekonomik ve kültürel alanlarda özgürleşme ya da güç edinme imkânından yoksun bırakılmaktadır. Şeyleşmiş sosyal ilişkilerin hâkim olduğu bu düzende, bireyler kültür endüstrisi aracılığıyla kitle iletişim araçları tarafından sunulan hazır kültürel formları eleştirel süzgeçten geçirmeksizin içselleştirirler. Bu durum, bireyin edilgenliğini pekiştirdiği gibi, toplumsal dönüşüm ve bireysel özgürleşme açısından da herhangi bir radikal değişimin önünü tıkamaktadır (Adorno & Horkheimer, 2014, akt. Avyüzen Zobar, 2019, s. 62).

Adorno'ya göre (Adorno, 2003, s. 1) "Kültür endüstrisi" kavramı, başlangıçta "kitle kültürü" terimiyle ifade edilse de, bu ifadenin halkın doğal ve kendiliğinden ortaya çıkan kültürel üretimleriyle karıştırılabileceği düşüncesiyle zamanla bu kullanımı bıraktıklarını ifade etmiştir. Bunun yerine, kültürel üretimin sistematik olarak organize edildiği, ekonomik ve yönetsel güç merkezlerinin yönlendirmesiyle biçimlendirildiği bir yapı olan kültür endüstrisi kavramı tercih etmişlerdir. Adornoya göre kültür endüstrisi, tanıdık ve geçmişe ait ögeleri yeniden şekillendirerek kitlelerin tüketimine uygun hale getirmektedir. Adorno, üretilen kültürel içerikler yalnızca belirli teknik imkanlarla değil, aynı zamanda ekonomik yoğunlaşma ve merkezi kontrol sayesinde büyük ölçüde planlı bir şekilde oluşturulduğunu ifade etmektedir. Böylece Adornoya göre kültürel üretim

alanındaki tüm sektörler birbirini tamamlayan, bütünlüklü bir sistem haline gelmiştir. Adorno bu sistem içerisinde olan bireyin, eleştirel düşünceden uzaklaştırılarak edilgen bir tüketiciye dönüştürüldüğünü ve böylelikle kültürel ürünlerin biçimlendirdiği bir yapıya uyum sağlamaya zorlandığını ifade etmiştir.

Kılıç'a göre (Kılıç, 2013, s. 52) Adorno'nun kültür endüstrisi kavramını tercih etmesinde yalnızca kavramsal ayrım kaygısı değil, aynı zamanda kültürün ticarileşen yaşamla olan yapısal ilişkisi de belirleyici olmuştur. Adorno'nun ifadesiyle kültürel üretim, kapitalist sistem içerisinde standartlaşmış ve dağıtım mekanizmaları rasyonelleştirilmiştir; bu durum, kültürün bir üretim alanı olarak endüstrileşmesini beraberinde getirmiştir (Adorno, 2005, akt. Kılıç, 2013, s. 52). Bu bağlamda kültürel ürünlerin, spontane biçimde kitlelerden doğan ifadeler ya da popüler sanatın güncel biçimleri olarak değerlendirilmesi yanıltıcı olmaktadır. Adorno, bu tür bir yorumun gerçeklikten uzak olduğunu ifade ederek, "ne de olsa onun, kitlelerin kendiliğinden çıkan bir kültür sorunu olduğunu ortaya atabilirler, onu popüler sanatın çağdaş formu sayabilirlerdi" şeklinde görüş belirtmiştir (Adorno, 2003, akt. Kılıç, 2013, s. 52). Kılıç, Frankfurt Okulu temsilcilerinin, özellikle tahakkümün yukarıdan aşağıya doğru işlediğine vurgu yapabilmek adına "kültür endüstrisi" kavramını bilinçli bir tercih olarak kullandıklarını ifade etmektedir.

Frankfurt Okulu, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün çalışmaları, yalnızca Marksist teoriyle sınırlı kalmamıştır. Enstitüde zamanla birlikte sosyal bilimlerin farklı alanlarına yayılan çok yönlü bir düşünsel üretim süreci geliştirilmiştir. 1924-1930 yılları arasındaki ilk yarıda ekonomi politik, kapitalist sistem, sosyalist alternatifler ve planlı ekonomi gibi konular öncelikli çalışma alanları arasında yer almıştır. Ancak Enstitü'nün ikinci yarısında, Horkheimer'ın yönetimiyle birlikte, disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiş ve Grunberg döneminin klasik Marksist perspektifinden zamanla uzaklaşma gerçekleşmiştir. Horkheimer'ın önerdiği bu yeni program çerçevesinde yalnızca bilim, sanat veya din gibi alanların tinsel boyutları kapsamamıştır. Aynı zamanda ahlak, hukuk, moda, eğlence, spor, yaşam tarzı ve gündelik hayat gibi unsurlar da toplumsal çözümlemenin kapsamına dahil edilmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik yapılar ile kültürel ve bireysel yaşantılar arasındaki karşılıklı ilişkilerin derinlemesine incelenmesini mümkün kılmıştır. Horkheimer dönemiyle birlikte Enstitü'nün metodolojik yönelimi değişmiş, araştırma paradigması ekonomik "altyapı"dan kültürel

ve düşünsel "üstyapı"ya doğru kaymıştır. Ayrıca bu iki düzlemin bir sentezini kurma yönünde girişimlerde bulunulmuştur. Aynı dönemde Walter Benjamin'in çalışmaları da kültürel çözümlemeye ciddi katkılar sunmuştur. Özellikle sanat eserlerinin teknik olarak çoğaltılabilir hale gelmesiyle birlikte, özgünlüklerini ve "aura"larını yitirdikleri yönündeki tespitleri bu dönemin kültür kuramına önemli bir yer edinmiştir (Koluaçık, 2017, s. 136).

Kültür kavramı, estetik bir kategori olarak ele alındığında, sanat yoluyla ifadesini bulan ve insanın kendine özgü yaratıcı potansiyelini ortaya koyan bir alanı temsil etmektedir. Bu bağlamda kültür, insana ait düşünsel ve deneyimsel zenginliğin detaylı biçimde kaydedildiği entelektüel ve imgesel üretimlerin bütününü ifade eder (Williams, 1994, akt. Susen, 2020, s. 207). Bu yaklaşımda, kültür yalnızca bilgi aktarımına dayalı bir yapı değil, aynı zamanda bireyin akıl ve duygu yönlerini harekete geçirerek onları dönüştürme gücüne sahip yaratıcı bir alan olarak görülmektedir. İnsanın kendi varoluşunu aşarak daha derin anlam katmanlarına ulaşabilmesi, kültürel yaratımlar aracılığıyla mümkün hale gelmektedir. Özellikle sanatın aşkınlaştırıcı yönü, kültürel yapı içinde insani öznelliğin derinlik kazanmasını sağlamaktadır. Bu açıdan kültür, sanatsal üretimin dışavurumcu niteliği sayesinde dünyaya anlam yükleme kapasitesine sahip olan insani yetilerin bir yansıması olarak görülmektedir. Kültür, yalnızca estetik bir deneyim değil; aynı zamanda insan yaşamının normatif, ereksel ve yaratıcı doğasını yansıtan sosyolojik ve psikolojik bir göstergesi olmuştur. Kültürün bu çok katmanlı doğası, modern toplumun tarihsel dönüşüm süreçleri dikkate alınmadan tam anlamıyla kavranamamaktadır (Susen, 2020, s. 207).

Küçükcan'a göre Frankfurt Okulu düşünürleri, sanatı yaratıcısının doğrudan siyasal niyetlerinden ziyade, eser içerisinde barınan toplumsal anlam ve işlevler açısından değerlendiren Engelsçi yaklaşıma yakın bir duruş sergilemişlerdir. Frankfurt Okulu düşünürlerine göre sanat, toplumsal yapılar içinde gelişen süreçlerin sembolik bir anlatımı olarak görülmeli ve bu sembolik dili çözümleyebilmek adına eleştirel analiz yöntemleri kullanılmalıdır. Bu doğrultuda, "Bizler sanatı, toplum içinde cereyan eden süreçlerin bir tür kod dili olarak görmekte ve eleştirel analiz yoluyla çözülmesi gerektiğini düşünmekteyiz" şeklinde bir ifade kullanmışlardır (akt. Lay, 1989, s. 256; akt. Küçükcan, 2002, s. 264). Küçükcan'a göre bu yaklaşım, sanatı yalnızca mevcut toplumsal eğilimlerin bir yansıması olarak gören indirgemeci görüşe yakın görünse de, Frankfurt

Okulu'nun temel farkı, sanatı bu eğilimlerin pasif bir ürünü olarak değerlendirmez. Onun yerine insanlığın özlemini duyduğu ideal topluma dair hayalin yaşatıldığı özerk bir alan olarak değerlendirmektedir. Küçükcan Horkheimer'ın da değerlendirmesiyle bu düşünceyi "Sanat, özerkliğini koruyabildiği sürece, artık dinin içinde yaşatılamayan ütopyanın sığındığı son yer olmuştur" ifadesiyle desteklemiştir (Jay, 1989, akt. Küçükcan, 2002, s. 264).

Adorno, kültür endüstrisi, uzun zamandır birbirinden ayrı tutulan yüksek ve düşük sanat kategorilerini, her ikisinin de niteliğini zayıflatacak biçimde yapay bir birleşmeye zorlamaktadığını ifade etmektedir. Adorno'nun perspektifinden bu süreçte yüksek sanat, faydasına dair yapılan spekülatif söylemlerle değersizleştirililmiştir. Ayrıca düşük sanat da, taşıdığı potansiyel direniş ve eleştirellik kapasitesi, belirli sosyo-kültürel sınırlamalarla bastırılarak etkisiz hale getirilmektedir. Adorno'nun değerlendirmesiyle, kültür endüstrisi yalnızca bireylerin bilinçlerini değil, aynı zamanda bilinçdışı yönelimlerini de sistemli biçimde şekillendirmektedir. Ancak geniş kitleler sürecin etkin öznesi değil, edilgin ve nesne konumundaki parçaları haline gelmektedir. Adorno kültürel tüketiciler, görünürde karar verici ya da egemen özneler olarak sunulsa da, gerçekte bu sistemin hesaplanabilir birer unsuru olarak değerlendirir. Özellikle kültür endüstrisinin temel taşı olan kitle iletişim araçlarına vurgu yaparak, çoğu zaman masumiyet çağrışımı yapsa da, bu araçların esasen teknik ilerlemeden ziyade, sistemin sahiplerinin ideolojik yansımalarını ileten birer araca dönüştüğünü ifade etmektedir. Adorno'ya göre kültür endüstrisi, kitlenin varlığını gerekçe göstererek aslında değişmez ve sorgulanamaz bir zihinsel çerçevenin yeniden üretimini sağlamaya çalışmaktadır. Kitlelerin bu sistem içinde yer alması zorunlu gibi görünse de, onların belirleyici değil, meşruiyet sağlayıcı bir işlevi vardır. Adorno'nun değerlendirmesine göre kitleler, kültür endüstrisinin ölçütü değil, taşıdığı ideolojinin temsili hâline gelmektedirler (Adorno, 2003, s. 2).

Adorno'nun değerlendirmesine göre kültür endüstrisinde kullanılan teknik kavramı ile sanat eserlerinde söz konusu olan teknik arasında yalnızca yüzeysel, isimsel bir benzerlik söz konusudur. Sanatta teknik, eserin içsel mantığına uygun olarak kendi yapısal bütünlüğü içerisinde biçimlenen özgün bir örgütlenmeye işaret eder. Diğer yandan kültür endüstrisinde teknik, doğrudan doğruya mekanik çoğaltım ve dağıtım süreçleriyle ilişkilidir ve bu nedenle eserin özüne uzaktır. Adorno kültür endüstrisini, içerdiği teknik imkânlarıyla estetik bir potansiyel olarak değil, işlevselliğe indirgenmiş

biçimde değerlendirdiği ve bu potansiyellerden bilinçli biçimde uzak durduğu sürece ideolojik işlevini sürdürebileceğini ifade etmektedir. Sanatsal tekniklerin, metaların üretiminde yalnızca dekoratif ya da biçimsel süslemeler olarak kullanılması, estetik bütünlük ve özerklik ilkelerine karşı bir ihlal niteliği taşıdığını savunmaktadır. Adorno, bu sistemde biçimsel kurallara duyulan saygı ortadan kalktığını vurgular. Sanatın içsel mantığı yerini üretkenliğe ve verimliliğe dayalı dışsal standartlara bıraktığını ifade ederek düşüncesini temellendirmiştir. Adorno, kültür endüstrisinin yapısını, bir yandan mekanik tekrarı ve kesinliği simgeleyen teknik soğukluğu, diğer yandan ise rasyonelleştirilmiş bir romantizmin izlerini taşıyan bireysel ögeleri bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir. Öte yandan Benjamin'in sanat yapıtına atfettiği "aura" kavramından bahsederek kültür endüstrisinin ürünlerinde yerini özgünlükten yoksun, ancak yoğun bir nostaljik sis perdesiyle örtülmeye çalışılan yapay bir etkiye bıraktığını ifade etmektedir. Adorno'nun değerlendirmesine göre bu durum, kültür endüstrisinin kendi ideolojik araçlarını ve yönelimlerini dolaylı yoldan da olsa açığa çıkarmasına neden olmaktadır (Adorno, 2003, s. 3).

Frankfurt Okulu düşünürlerinin çalışmaları, günümüzde de önemini koruyarak sıklıkla referans verilen kaynaklar arasında yer almaktadır. Geç kapitalizm döneminde, zorlayıcı çalışma koşulları altında var olmaya çalışan birey; standartlaşan sanat ürünleri, sürekli tekrar edilen üretim süreçleri ve artan tüketim olguları, günümüzün yeniden ele alınması gereken temel meseleleri arasında bulunmaktadır. Bu sebeple, kuruluşundan yaklaşık yüz yıl geçmiş ve son önemli temsilcileri 1970'lerde yaşamını yitirmiş olan bu entelektüel geleneğin etkisi hala sürdürülebilmektedir (Aydın Öztürk, 2022, s. 528).

5.3. Kültür Endüstrisinin Yükselişi ve Sanatın Dönüşümü

Kültür endüstrisini temelinde, sinema, müzik, resim, edebiyat gibi pek çok alanda var olan eserlerin birden fazla kopyasını üreten sanatçıyı çok sayıda tüketiciye bağlayan bir dizi kuruluş olarak değerlendirilebilmektedir. Üretimi yetenek ve sanatsal ideallere dayandırmak yerine modaya veya hızlı hizmetlere dayandırmaktadır. Sanat, üretime ve ekonomi aracına dahil olmuştur. Beraberinde ise yaratıcılığın da bir endüstriye dönüşmesi ile birlikte ikisinin de "kültür ekonomisine" dâhil olduğunu gözlemlemek mümkündür. Kültürün ekonomi temelli olması, bütün ekonomiyi kültürelleştirmektedir. Sonuç olarak kültür insanların ne düşündüğüne, ne hissettiğine ve nasıl davrandığına

yönelmekte; bir semboller ekonomisine dönüşmektedir (Artun, 2013, s. 46; akt. Kamacıoğlu, 2021, s. 1)

XX. yüzyılda kültürel göstergeler tüketimle çoğalarak gündelik yaşamın her alanında kendini görünür kılmaktadır. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve günümüzde farklı coğrafyalara yayılan kültür ya da tüketim talebi, mevcut kavramların anlamlarını dönüştürmüş ve yeni ticarileşmiş kültürel değerler yaratmıştır. Bu değerler, kitle kültürü veya popüler kültür olarak adlandırılırken, kültürün endüstriyel bir üretim sürecinde şekillendiği, ortaya çıkan ürünlerin resim, müzik, sinema gibi kitlelerin tüketim döngüsünde sürekli yer değiştirdiği bir yapı olarak her yerde kendini göstermektedir. Bu kültürel düzenleme, bireyleri tüketici konumuna yerleştirerek, bireysel kimliklerin tüketim biçimleriyle tanımlandığı ve toplumsal ilişkilerin tüketim ilişkileriyle özdeşleştiği bir yaşam biçimini meşrulaştırmayı amaçlamaktadır (Bauman, 2003, akt. Cengiz, 2010, s. 8).

Bu nedenle kültürün endüstriyel üretim süreci içinde yeniden biçimlenmesi, bireylerin tüketim alışkanlıklarını tanımlamanın beraberinde geç kapitalizmin bütünsel yapısını da besleyen önemli unsurlardan biri haline geldiği ifade edilmektedir. Geç kapitalizmin temel niteliği, toplumsal yapının bütüncül bir karakter taşımasıdır. Bu sistem, üretmesi gereken şeyleri, bu ürünleri temin etme yollarını ve kendi güç alanını genişletme araçlarını öncelikle kendinde barındırmaktadır (aktaran Delaloğlu, 1995, s. 88; Marcuse, 1975, s. 10). Böyle bir yapının içinde teknoloji, siyaset ve kültür birbirinden kopuk ele alınamaz; kültür teknolojiyle, teknoloji siyasetle ve siyaset kültürle iç içe olduğu ifade edilmektedir. Her biri hem bağımsız bir varlık hem de diğerinin parçası konumundadır. Marcuse'ye göre çağdaş sanayi toplumu, teknolojik altyapısını düzenleme biçimiyle bir bütünselliğe yönelir. Bu bütünsellik yalnızca baskıcı ve tek biçimlendirici bir siyasi yapı olmayıp, aynı zamanda sözde genel çıkar adına ihtiyaçları düzenleyen, baskılayıcı olmayan ekonomik ve teknik bir düzenlemedir (aktaran Delaloğlu, 1995, s. 88; Marcuse, 1975, s. 17). Kültür endüstrisi ise bu tekdüzenlemenin başlıca aktörlerinden biri olarak ifade edilmektedir (Delaloğlu, 1995, s. 88)

Adorno ve Macuse'a göre, ileri kapitalist toplum, insan yaşamına ait her şeyi bir nesne haline getirerek insanı özgürleştirmek yerine onu 'tek boyutlu olmaya itmiştir (Şaylan, 2002: 128). Eleştirel teorisyenlere göre birey içinde bulunduğu sistemin

devamını sağlamak için topluma entegre edilmekte ve kendi yaratısı olan kültürün metalaşmasına sessiz kalmaktadır. İçinde yaşadığı sistem tüm tüketim alanlarını rasyonalize ederek, tüketimin olmadığı alanları anormal yani irrasyonel olarak ilan etmekte ve böylece kültür endüstrisi çarkı dönmeye devam etmektedir. Kültürel ürünlerin değeri sadece tüketilebilir olmasıyla ölçülmektedir. Üretilen kültürel ve sanatsal ürünler kapitalist birikim ve kâr elde etmek için kitlelere sunulmaktadır (Çiğdem, 1992, aktaran Bekalp, 2019, s. 22)

BÖLÜM VI

BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. Araştırmanın Problemi

Yapay zekâ teknolojilerinin sanat üretim sürecine giderek daha fazla entegre olması, sanatın özgünlük, yaratıcılık ve insani ifade gibi temel değerlerini tartışmaya açmaktadır. Sanatın üretim sürecini otomatize edilen bu yeni üretim biçimi, sanat eserinin metalaşması ve yaratım sürecinin standartlaşması gibi riskleri beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ ile üretilen eserlerin sanatsal nitelikleri, sanatçının konumu ve izleyicinin algısı yeniden değerlendirilmesi gereken meseleler hâline gelmektedir. Yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin yaygınlaşması ile sanatın kültürel, hukuki ve ekonomik boyutlarında köklü değişimlere yol açmaktadır. Yaratıcı süreçlerin algoritmik yapılar tarafından yeniden şekillendirilmesi sanatın metalaşma riskini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte yapay zekâ üretimi sanat eserleri telif hakları açısından ciddi belirsizlikler içermektedir. Bu belirsizlikler, eser sahiplerinin haklarının korunması ve yapay zekânın etik sınırlarının çizilmesi açısından tehlikeler barındırmaktadır.

6.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yapay zekâ teknolojilerinin sanat üretim süreçlerine etkisini, sanatın tarihsel ve kuramsal temelleri doğrultusunda incelemek ve bu bağlamda sanatın anlamı, üretim biçimi ve sanatçı kimliği üzerindeki dönüşümleri değerlendirmektir. Özellikle dijitalleşme ve otomasyonun etkisiyle sanatın metalaşma eğilimini ve bu sürecin iletişimsel, estetik ve kültürel boyutlarını tartışmak, araştırmanın temel hedefleri arasındadır. Sanatçı deneyimlerinden yola çıkılarak, yapay zekâ üretimi eserlerin sanatın temel değerleriyle ne ölçüde örtüştüğü sorusu merkeze alınmıştır. Benjamin'in "aura" kavramı ışığında yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin, sanatın özgünlük ve biricik olma özelliklerini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Ayrıca araştırmada yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin kapitalist üretim ilişkileri içinde metalaşma sürecine nasıl entegre olabileceğini tartışmak araştırmanın amaçlarından biridir. Bununla birlikte yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin sanatçılar üzerindeki olası riskleri tartışılmıştır.

Özellikle hukuki düzenlemelerdeki belirsizliklerin ve mali kayıp yaşama risklerinin sanatçıların profesyonel ve kültürel durumunu nasıl etkilendiğini değerlendirmek araştırmanın amaçları arasındadır.

6.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada, yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin sanatsal değerler ve yaratım süreçleri üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak amacıyla araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de yaşayan sanatçıların görüş ve deneyimlerini anlamak amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler, sanat üretiminde aktif olarak yer alan katılımcılarla gerçekleştirilmiş ve veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Katılımcılar arasında fotoğrafçı, ressam, yazar, müzisyen, senarist, opera sanatçısı ve akademisyenler yer almaktadır.

Araştırmanın örneklemi, benzer nitelikteki katılımcılara erişimi kolaylaştırmak amacıyla kartopu örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Bu sayede, belirli bir sanatsal çevreye ait deneyim ve yaklaşımların daha bütünlüklü şekilde analiz edilmesi amaçlanmıştır.

6.4. Metodoloji

Nitel araştırmada veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler Türkiye'de yaşayan, sanatın farklı dallarında üretim yapan sanatçılar ve akademisyenlerle eşzamanlı ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Derinlemesine görüşme, incelenen konunun tüm yönlerini kapsayan, açık uçlu soruların sorulduğu ve ayrıntılı yanıtların alınmasına yardımcı olan, bire bir iletişimle bilgi toplama sürecidir. Karşı taraftaki kişinin hisleri, bilgileri, deneyimleri ve gözlemleri aracılığıyla bu bilgilere ulaşılmaktadır (Tekin, 2026, s. 101).

Derinlemesine mülakat ya da görüşme, nitel araştırma yöntemleri arasında yaygın bir şekilde tercih edilen bir tekniktir. Bu yöntem, önceden belirlenen bir dizi sorunun araştırmacı tarafından katılımcıya sorulması ve verilen yanıtların elde edilmesini kapsar. Görüşmeler, üç farklı şekilde sınıflandırılabilir: yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış. Bu çeşitler, toplumsal grubun demografik özellikleriyle araştırmanın

kapsamı ve amacı doğrultusunda farklılık göstermektedir (Allmark vd., 2009'dan akt. Uslu & Demir, 2020, s. 292).

Araştırmada katılımcıların deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini rahat aktarabilmesi ve zengin, nitel veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır.

Katılımcılar Resim, Sinema, Opera, Tiyatro, Senaryo, Fotoğraf ve Müzik alanında aktif olarak sanatsal üretim yapan sanatçılar ve akademisyenlerden oluşmaktadır.

6.4.1. Genel Bulgular

Katılımcıların sorulara verdiği yanıtlar meslekleri ve sanat üretim süreçlerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin yaklaşımları temalara ayrılmıştır. 14 katılımcının yer aldığı görüşmelerden elde edilen verilerin tematik analizi yapılmıştır.

Tablo 1

Katılımcı Görüşlerinin Tematik Analizi

Katılımcı Kodu	Meslek	Yaklaşım	YZ Kullanma Pratiği
K1	Senaryo Yazarı	Olumlu/Yenilikçi	Kullanıyor.
K2	Ressam	Tarafsız	Kullanmıyor.
K3	Fotoğrafçı	Eleştirel	Kullanıyor.
K4	Ressam	Eleştirel	Kullanmıyor.
K5	Tiyatro-Oyun Yazarı	Eleştirel	Kullanıyor.
K6	Müzisyen	Eleştirel	Kullanmıyor.
K7	Müzisyen	Eleştirel	Kullanıyor.
K8	Oyuncu-Senaryo Yazarı	Eleştirel	Kullanıyor.
K9	Müzisyen	Olumlu/Yenilikçi	Kullanıyor.
K10	Ressam- Grafik Tasarımcı	Eleştirel	Kullanmıyor.
K11	Opera Sanatçısı	Eleştirel	Kullanmıyor.
K12	Akademisyen- Ressam	Eleştirel	Kullanmıyor.
K13	Opera Sanatçısı	Eleştirel	Kullanıyor.
K14	Opera Sanatçısı	Eleştirel	Kullanıyor.

Tabloya göre görüşülen 14 katılımcının 2'si yapay zekânın sanat üretim süreçlerinde kullanılması konusunda yaklaşımları Olumlu/Yenilikçi olurken 11 katılımcının yaklaşımı Eleştirel, bir katılımcının yaklaşımı tarafsız olmuştur.

Eleştirel yaklaşım sergileyen 11 katılımcıdan 5'i yapay zekâyı sanatsal üretim süreçlerinde kullanmayı tercih etmiyorken, 6'sının sanatsal üretim süreçlerinde yapay zekâyı kullanıyor olması dikkat çeken bulgular arasında yer almıştır.

Katılımcıların çoğunluğu yapay zekâya karşı temkinli ve eleştirel yaklaşırken sanatsal üretim süreçlerinde farklı şekillerde yapay zekâ kullandıkları bulgular arasındadır. Bu bulgulardan yola çıkarak yapay zekânın sanatsal üretim süreçlerinde görüşmecilerin eleştirel yaklaşımına rağmen pratikte tamamen kullanımlarının önüne geçmediği gözlemlenmiştir.

Tabloya göre katılımcıların %78,6'sı yapay zekânın sanatsal üretim süreçlerinde kullanılması konusuna eleştirel yaklaşmıştır. Yapay zekânın sanatsal üretim süreçlerindeki kullanımları göz önünde bulundurulduğunda sanatçıların bir kısmının yapay zekâyı kullanmasına rağmen elde edilen bulgular yapay zekânın sanatsal üretimin özüne, özgünlüğüne ve yaratıcı sürece etkileri konusunda kaygıların baskın olduğunu göstermektedir.

6.4.2. Sanatsal Üretimde Araç Olarak Yapay Zekâ

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre sanatsal üretimde yapay zekâ kullanımına yönelik sergilenen tutumların tümünde ortak gözlemlenen özellik katılımcıların yapay zekâyı sanatsal üretim süreçlerinde bir araç olarak algılaması ve bu yönde kullanması olmuştur.

Sanatsal üretim sürecinde yapay zekâ kullanıma eleştirel bir yaklaşım sergileyen K3 "Yapay zekâyı sanatsal üretim sürecinizde kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız sanatsal üretim sürecinizin hangi aşamalarında kullanıyorsunuz?" sorusuna "Kullanıyorum. Fikir edinme, teknik bilgiler edinme, üretim sürecinin tamamında da kullanıyorum. Eskiden insan eli araçtı, şu an yapay zekâ, algoritma araç." şeklinde yanıt vermiştir.

Aynı soruya eleştirel tutum sergileyen K5 sanatsal üretim sürecinde Story Architect ve ChatGPT gibi yapay zekâ araçlarını kullandığını belirterek "Özgün bir fikri geliştirmeye, olgunlaştırmaya yardımcı oluyorsa sanatın özüne zarar verdiğini düşünmüyorum." İfadeleriyle yapay zekâyı sanatsal üretim sürecinde bir araç olarak algıladığını eklemiştir.

Derinlemesine görüşme yapılan ve eleştirel tutum bildiren K6 ve K7 sanatsal üretim sürecinde yapay zekâ kullanıma eleştirel bir yaklaşım sergileyen "Yapay zekâyı sanatsal üretim sürecinizde kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız sanatsal üretim sürecinizin hangi aşamalarında kullanıyorsunuz?" sorusuna birbirinden bağımsız olarak yapay zekâyı şarkı sözlerini farklı dillere çevirmek için kullandıklarını belirtmiştir.

Eleştirel tutum sergileyen K1 aynı soruya "Şu an mesela Hindistan ile ilgili bir senaryo yazıyoruz oranın adet gelenekleri ile ilgili spesifik sorularım için Grok'u kullanıyorum." şeklinde yanıt vermiştir.

Eleştirel tutum sergileyen K11 soruyu "Yapay zekâyı aradığım bilgilere doğrudan ulaşmak için ve elimdeki kitaplardan aldığım notları karşılaştırmak için kullanıyorum bazen sapmalar, yanlış veya eksik bilgi veriyor olsa da zaman kazandırıyor." şeklinde yanıtlamıştır.

Elde edilen bulgular ışığında sanatçının aracıyla ilişkisini yaratıcılık ve mülkiyet açısından önemli bir değişim geçirdiğinin ve geri dönüşü olmayacak şekilde kırılmalar yaşandığının bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Sanatçı artık, eserine doğrudan etki eden bir yaratıcının ötesine geçerek, fikirleri ortaya koyup belirli noktalarda yol gösteren bir konuma dönüşmüştür. Bu değişim, yaklaşık elli yıl önce gerçekleşmiş olmasına rağmen günümüzdeki kadar kapsamlı bir şekilde tartışılmamıştır. (Gök, Gülaçtı, 2025, s. 415)

6.4.3. Yapay Zekâ Üretimi Sanat Eserlerinde Aura Kavramı

Araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Benjamin'in "Aura" kavramı bir sanat eserinin biricikliğini, tekrar edilemezliğini, tarihsel özgünlüğünü vurgulanmaktır.

Benjamin'in de kuramında sıkça bahsettiği, sanat eserinin "aurası" "bir uzaklığın, ne denli yakında bulunursa bulunsun, bir defaya özgü görünüşü" olarak tanımlanmaktadır. Bir sanat eserinin kült değeri onun görünür olmasından ziyade doğrudan varoluşuyla ilgilidir. Eser varoluşuyla kutsaldır, izlenmesi veya sergilenmesi gerekmez. (Bayar, 2020, s. 682).

Walter Benjamin'in "Aura" kavramı ışığında katılımcılara "Yapay zekânın sanat üretme sürecine dahil olmasının sanatın tanımını ve ruhunu değiştirdiğini düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen bu soruya K3 "Sanatı estetik yapma ve

düşündürme duygulandırma, sorgulatma işi olarak tanımladığım için tanımını değiştirmiyor. Ruhunu azaltıyor ama.” şeklinde bir cevap vermiştir.

Yaratım sürecinde yapay zekâyı kullandığını belirten katılımcı aynı eğilimle yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin geleneksel sanat olgusuyla tanımının aynı olduğu düşüncesini vurgulamıştır. Fakat görüşmenin devamında sanatın ruhunu azalttığını düşündüğünü belirtmiştir. Burada belirtilen ‘ruhunu azaltmak’ vurgusu Benjamin’in Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı eserinde bahsettiği ‘aura’ kavramıyla anlatılmak isteneni katılımcıda çağrıştırdığı gözlemlenmektedir. Araştırmada dikkate değer sonuçlardan biri de Benjamin’in yıllar önce fotoğrafın sanatın aurasını yok ettiğine dair fikrini günümüzde bir fotoğraf sanatçısı (K3) aynı eleştiriyi yapay zekâ üretimi sanat eseri için kullanması olmuştur. Buradan yola çıkarak sanat olgusunun çağlar boyunca dönemin teknolojisinden etkilenmesinin katmanlandığı sonucuna varmak mümkündür.

K2 aynı soruya “İnsanın sanat üretim sürecinde öznelliğe müdahil olacak herhangi bir dış etkenin olmaması gerektiğini düşünüyorum. Sanatçı eserinin her milimetre alanının düşünce eylemi içerisinde oluşturması gerekir.” şeklinde yanıt vermiştir.

K2 sanatın üretim sürecinde öznelliğe yaptığı vurgu Benjamin’in “aura” kavramını bağlamında değerlendirildiğinde, eserin özgünlüğünü ve tekliğini sağlayan temel unsurun sanatçının bireysel iradesi ve yaratıcı süreçte olan emeği olduğunu göstermektedir. Katılımcı, sanat eserinin her bir detayının sanatçının bilinçli tercihlerine dayanarak oluşturması gerektiğini belirterek eser ve sanatçı arasındaki ilişkinin korunması gerektiğini vurgulamıştır.

K13 aynı soruya “Müzik konusunda bazı formüller üzerinden bir form yaratabilir ya da söz yazabilir. İcra edildiğinde mutlaka bir hatası olacaktır bunu düzelten sadece onu yönlendiren masa başındaki yaratım aşamasında ondan faydalanan sanatçıların olacaktır. Yapay zekânın tek başına oluşturduğu üretimin sanat ve ruhu olan bir eser yaratamayacağını düşünüyorum.” yanıtını vermiştir.

Katılımcılardan edinilen bulgulara göre yapay zekâ üretimi sanat eserinin sanatın ruhunu taşımayacağını vurgulasa da sanatsal üretim süreçlerinde yapay zekâ kullanımında gerçekleşecek insan etkisinin önemli olacağı vurgulanmıştır. K13’ün görüşüne göre müzik formüllerle oluşturulan bir yapıya indirgenebilir fakat sanatsal

üretim süreci insan özgünlüğüyle şekillenen, zenginleşen ve hata payı bulunduran bir süreçtir. Benjamin'in aura kavramında sanatsal üretim sürecinin yalnızca teknik süreçten oluşmadığı, insan ve insanın bireysel deneyimiyle kurulan bağın önemi vurgulamasıyla örtüşmektedir.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin insan etkisinden uzak üretim süreci eseri "aura" dan yoksun bıraktığı yorumu yapılabilmektedir. Sanatçının bireysel etkisi olmadan yalnızca tekniğin olanaklarıyla üretilen eserler sanatın estetik değerini ve toplumsal değerini sınırlamaktadır.

K12 aynı soruya "Yapay zekâ belirli noktalarda sanatçının işini kolaylaştırabilir. Ancak ortaya çıkan esere sanatçı tekrar elle müdahale edip özgün hale dönüştürmediği sürece o esere sanat eseri denemez" şeklinde bir yanıt vermiştir.

K12'nin görüşü yapay zekânın sanatsal üretimde yalnızca bir araç olarak kullanılabileceği yönündedir. İnsan müdahalesi olmadan, esere özgünlük katılmadan üretilen bir eserin "sanat eseri" olarak tanımlanamayacağını vurgulamıştır. Sadece yapay zekâ tarafından üretilen eserin özgünlükten ve tarihsel bağdan yoksun olmasıyla "aura" kavramını yitireceğini ifade etmiştir. Fakat insan müdahalesiyle birlikte eserin özgün bir niteliğe tekrar kavuşabileceğini de vurgulamıştır.

Araştırmada yapay zekâ sanat eserinin sanatın ruhunu yansıtmayacağı yaygın kanılar arasında yer alsa da sanatsal üretim sürecinde esere insan müdahalesinin olması yapay zekâ sanat üretimi eserlerin sanat ruhunu taşıyacağı görüşü de elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Katılımcılardan elde edilen bulgular yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin öznellik, özgünlük ve insan emeği ile olan ilişkinin sorgulandığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar arasındaki yaygın görüş yapay zekânın sanatsal üretim sürecinde bağımsız bir özne olarak yer alamayacağı, sanatçının yaratıcı sürecini destekleyen bir araç olarak konumlanabileceği olmuştur.

6.4.4. Yapay Zekâ Üretimi Sanat Eserlerinin Sanatı Metalaştırma Riski

Kitle kültürünün etkisiyle bir ticari nesne haline gelen sanat, anlamında değişikliklere neden olmuştur. Kitle kültürü aracılığıyla ortaya çıkan popüler sanat, zaten sanatın tanımını hem değiştirmiş hem de ona yeni bir yön kazandırmıştır. İnsan gibi tanımlanan ve öğrenme ile gelişme işlevi taşıyan yapay zekâ uygulamalarının insan tarafından programlanması, bir yandan da sanatsal ifadelerin, duyguların yanı sıra

yaratıcılığı ve ilhamı dışarıda bırakarak sanatı yaratma çabası, sanatın yok olma riskini doğurmuştur (Öze, Yurdbekler, 2023, s. 65).

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların yapay zekâ sanat üretiminin sanatı metalaşma riskini taşıdığı görüşü yaygındır. Bu durum sanatın doğasında taşıdığı özgünlük ve biriciklik kavramlarının ticarileşme, sıradanlaşma ve tek tipleşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı görüşler arasındadır.

Katılımcılara yöneltilen "Yapay zekâ sanat eserlerinin sanat piyasasında "tüketim nesnesi" olarak görülme riski hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna K5 "Uzun yıllardır kapitalist emperyalist sistem ile dönen dünyamızda kaçınılmaz bir son olduğunu tekrar vurguluyorum. Sanat, sanatçı ve sanat eseri kavramlarının hızla evrimleşeceği bir döneme girmiş bulunuyoruz. Her dönemde olduğu gibi aklı selim sanatçılar öncülük yapacak. Yapay zekâ destekli üretilen ve tüketilen eserlere karşılık söz söyleyen sanat eserleri görmeyi heyecanla bekliyorum." şeklinde yanıt vermiştir.

K5 sanatın kapitalist üretim ve tüketimin sürecinin bir parçası olmasının yeni bir durum olmadığını fakat yapay zekâ ile birlikte bu sürecin daha görünür hale gelebileceğini ifade etmiştir. Katılımcı yapay zekâ ile sanatın tüketim sürecinin de hızlanmasına vurgu yaparak sanatın metalaşma riskine eleştirel bir bakış açısı sunmuştur.

K10 bu soruya "Böyle bir risk var. Ama sanatçılar üretilen eseri kendi dokunuşlarıyla farklılaştırırsa bu risk azalır." şeklinde yanıt vermiştir. K4 ise soruyu "Gerçek sanat alıcısı ve koleksiyonerlerin yapay zekâ ürünlerine sanat eseri gözüyle bakacaklarını zannetmiyorum." şeklinde yanıtlamıştır. K6'nın yorumu "Sanat tarihi bilmeyen yeni nesiller için bir piyasa teşkil edebilir fakat kaliteden anlayanlar işi insan eline bırakacaklardır." şeklinde olmuştur. K7 ise "Sanatçıların da eserleri zaten ticari birer nesne olmuş durumda. Tüketim kültürü burada da kendisini gösteriyor. Yapay zekâyla beraber bu daha da kötü bir hal alabilir diye düşünüyorum." şeklinde yanıt vermiştir.

Katılımcılar arasındaki yaygın görüşün yapay zekâ sanat üretiminin sanat eserlerini metalaştırma riski olduğu bulgular arasındadır. K10 sanatın metalaşma riski olduğunu belirtirken, yaratım sürecine insanın dahil olmasının bu riski azaltacağını vurgulamıştır. K4 ise gerçek sanat alıcısı ve koleksiyonerler olarak belirttiği kitlenin yapay zekâ üretimi sanat eserini, sanat eseri olarak kabul etmeyeceğini belirterek ifadelerinde böyle bir risk olduğunu fakat bu riske karşın yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin insan üretimi sanat eserlerinin önüne geçemeyeceğini belirtmiştir. K4'ün

“gerçek sanat” ve “gerçek sanat alıcısı” olarak ifade ettiği kavramların doğrudan insan üretimi sanat ve insan üretimi sanatın alıcısı olarak kabul ettiği bulgular arasında yer almaktadır. K7’nin tüketim kültürüne vurgu yaparak sanatın zaten ticari nesne olduğunu ifade etmesi sanatın yaşadığımız toplumdaki konumuna da eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

6.4.5. Sanatçılar Açısından Yapay Zekâ Sanatının Olası Tehditleri

Yapay zekânın üretici biçimde yaygınlaşmaya başlaması; daha önce sadece insana ait olan sanat üretimi, yaratıcı düşünme ve karar verme gibi kavramların artık makinelerden beklenir hale gelmesine yol açmıştır. Üretken yapay zekâlar, çok sayıda veriyi analiz edip öğrenmektedirler. Öğrenim süreçleri, kelimelerin birbirleriyle ya da aynı metin içinde bulunma olasılıklarını istatistiksel olarak çıkarmalarına dayanmaktadır. Bu sayede üretken yapay zekâ, yaratıcı yazılar, etkileyici resimler ve gerçekçi video içerikleri üretebilmektedir.

Üretken yapay zekânın bu basit işleyişi, tarım devriminde olduğu gibi yaşam tarzının küçük adımlarla ama bir noktadan sonra geri dönülmesi mümkün olmayan bir şekilde değişmesine sebep olma potansiyeline sahiptir (Yücel, 2024, s.65). Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular ışığında sanatçıların da yapay zekânın ürettiği sanat eserlerinin sanatçılar için bir tehlike oluşturabileceği, eser üretim sürecinde yapay zekânın kullanımının sağladığı kolaylığın insan emeğinin önüne geçeceği kaygısı gözlenmektedir.

K6 “Yapay zekâ üretimi eserlerin, sanatçılar için tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz? Neden?” sorusuna “Düşünüyorum çünkü eserlerin fazlalığı gerçek sanatçıların eserlerini olumsuz etkileyecektir. Biraz arz talep meselesi olarak değerlendirilebilir. Herkes üretim yapamadığı için, sanatsal yetenekler herkeste bulunmadığı için sanat ve sanatçı kıymetli. Ama şimdi bu ürünlerin öyle veya böyle sayıca artması sanatçıları olumsuz etkileyebilir.” şeklinde yanıt vermiştir. K8 soruyu “Evet mesela ben oyuncuyum, yapımcı olsam elimde yapay zekâ ile istediğim her şeyi yapabileceğim kimsenin derdiğini çekmeyeceğim bir sistem olsa neden kullanmayayım? Fakat bu oyuncu inisiyatifini elinden alacak, özgünlüğü azaltacaktır. Eskiden nasıl sanatçıların talihini kilise belirliyorsa şimdi de yapımcılar belirleyecek.” şeklinde yanıtlamıştır. K7 ise telif

haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin yetersiz olduğunu ve eserlerin ve eser sahiplerinin zarar göreceğini düşünmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre sanat üretim sürecinde yapay zekâ kullanımının artacağı ve hatta gerçek sanatçılara tercih edilebileceği düşüncesi yer almaktadır. Yaratıcı yapay zekâ ile oluşturulan görsel içeriklerin insanların mimiklerini taklit ederek yapay bir performans sergileyebildiği gerçeğini göz önünde bulundurulduğunda araştırma bulgularında rastlanan bu kaygı anlaşılabilirdir. Ayrıca bu yaklaşım, sanatçının yaratıcı özerkliğinin piyasa güçleri tarafından sınırlandırılması ihtimalini açıkça göstermektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgularda dikkate değer bir diğer konu ise katılımcıların çoğunlukta yapay zekâyı telif hakları endişesi dışarıda tutularak insan ürünü sanat eserinin yerini alamayacağı, yapay zekâ tarafından üretilen sanat eserlerinin insan üretimi sanat eserinden kolaylıkla ayırt edilebileceği görüşleridir.

K2 soruyu "Kesinlikle insan elinden çıkmış bir eserle kıyaslanamaz." şeklinde yanıtlamıştır. K9 ise "Hayır, sanatçı üretir, yapay zekâ olsa da olmasa da." şeklinde yanıtlamıştır. K10 "Hayır düşünmüyorum. Daha önce de belirttiğim gibi daha iyi ve estetik hale getirmek için insan dokunuşuna ihtiyaç vardır bence. Tek başına yapay zekâ sanat üretemez." ifadeleriyle soruyu yanıtlamıştır. K14 ise "XXI. yüzyılda yapılan üretimlerin sanat eserlerinin yapay zekâ yardımı ile başka bir yol bulabilir mi bilemem, sanatçı doğası gereği kendi yapmak ister hangi sanat alanı ile uğraşıyor olursa olsun yapay zekâ sadece bilgi birikim konusunda yardım eder geri kalan tüm form sanatçının ideasından çıkar." şeklinde yanıtlamıştır.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin sanatçıları etkileme biçimini değerlendirirken rastlanan yaygın görüş yapay zekânın sanat üretim konusunda insanın yerini alamayacağı, yapay zekânın sanat üretim sürecinde mutlaka insan etkisinin olacağı yönündedir. Araştırma bulgularına göre yapay zekâ üretimi sanat eserlerinin tek başına sanat eseri olarak değerlendirilemeyeceğine dair ortak bakış açıları mevcuttur. Ancak bu görüşlerin ardında sanatçılar için ciddi riskler bulunduğu da değerlendirmeler arasındadır. K2'nin insan eliyle yapılmış bir eserin yapay zekâ tarafından üretilen eserlerle kıyaslanamayacağı ifadesi, sanatçının emeğinin özgünlüğüne yönelik kaygıları göstermektedir. K9 ise sanatın temelinde insan faktörünün

yer aldığı ifadeleri sanatçının yapay zekâ karşısında insan emeğinin değersizleşmesi tehlikesi olabileceğini ortaya koymaktadır. K10'nun insana özgü müdahaleye ihtiyacı vurgulaması, estetik değerin algoritmalarla üretilemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca piyasanın yapay zekâ yönelimini benimsemesi durumunda sanatçıların emeğinin değer kaybetme riskine vurgu yapmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular ışığında yapay zekânın sanatsal üretimde işlevsel bir araç olarak kabul edilmesi görüşü yaygın olsa da katılımcıların yapay zekânın sanatsal üretim sürecine dahil olmasının sanatı ticarileşme ve standart bir ürün haline getirme tehlikelerine yönelik endişeleri olduğu açıktır.

SONUÇ

Tarih boyunca sanat, toplumsal ve teknolojik dönüşümlerden etkilenerek biçimlenmiştir. Her dönemin sosyolojik, siyasal ve teknolojik koşullarına göre farklılaşan sanat olgusunu birey ve toplumdan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Sanat, insanlık tarihinin belleği olarak nitelendirilebilir. İnsanın kendisi ve onun ortaya koyduğu sanatsal üretimler bu belleği oluşturan temel unsurlardır. İnsanlar Prehistorik dönemlerden Postmodern döneme kadar, içinde bulundukları çağın olanaklarını kullanarak üretim süreçlerine katılmışlardır. Her dönemde üretim biçimleri farklılaşmasına rağmen değişmeyen tek unsur, insanın doğayı ve dünyayı anlamlandırma çabasını sanatsal üretime dönüştürme isteği olmuştur.

Fotoğraf makinesinin icadıyla birlikte görüntünün basılarak çoğaltılabilmesi sanat eserinin biricik olma özelliğini kaybettirmiştir. Teknolojinin sanata olan müdahalesinin artmasıyla birlikte sanat ve teknoloji ilişkisi daha kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte sanatın ontolojik yönüyle ilgili tartışmalar artmıştır.

Bu bağlamdaki araştırmanın kuramsal temelini Walter Benjamin'in *Teknik Olarak Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Eseri* isimli eseri oluşturmaktadır. Benjamin'in bu çalışmasında, teknik yöntemlerle çoğaltılan sanat eserlerinin "aura" yani özgünlük ve biricik olma özelliklerini kaybettiği iddia edilmektedir. Benjamin, teknik yeniden üretimin sanat eserinin biricik olma özelliğini ortadan kaldırarak onu üretim ve ekonomik döngüye dâhil ettiğini savunmaktadır. Bu durum, sanat üretim sürecinin endüstriyel bir hale dönüşmesine ve sanatın "kültür ekonomisi" içinde konumlanmasına yol açmıştır.

Tarih boyunca teknolojik gelişmeler insanların günlük yaşamına etki etmekle sınırlı kalmamış toplumsal ilişkileri, ekonomik sistemleri ve kültürel üretim biçimlerini de değiştirip dönüştürmüştür. Kökleri insanlık tarihine kadar uzanan sanat olgusu ise tarih boyunca var olduğu zamanın şartlarında farklı biçimlerde algılanmış, üretim pratikleri sürekli olarak değişikliğe uğramıştır.

Dijital teknolojilerin hayatımıza dahil olmasıyla birlikte üretim ve tüketim ilişkileri de kökten değişmiştir. Özellikle internet ve medya mecraları günümüzde bu üretim tüketim-ilişkisinin merkezinde yer almıştır. XX. Yüzyılda kitle iletişim araçlarının

hayatımıza dahil olmasıyla yaşanan bu toplumsal kırılma noktası günümüzde yapay zekâ teknolojileri ile birlikte belirgin bir dönüşüme uğramıştır.

Yapay zekâ alanında yaşanan hızlı gelişmeler, öğrenme, iletişim ve birçok sektörde dönüştürücü etkisinin olduğunu göstermektedir. Kural ve mantık tabanlı sistemlerden, milyonlarca parametre içeren sinir ağlarına dayalı yapılara evrilen yapay zekâ, büyük veri setlerinden öğrenme yeteneği geliştirmiştir. Bu teknolojinin yaratıcı alanlarda yayılması, sanat çevrelerinde insan yaratıcılığının geleceğine dair endişeleri artırmıştır. Metinden görsele içerik üretebilen üretken yapay zekâ sistemleri, insanın yaratıcı süreçlerindeki bazı aşamaları otomatikleştirerek dijital eserler üretebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, yapay zekânın yaratıcı süreçlerde giderek daha belirgin bir rol almasıyla birlikte, üretilen eserlerin değerlendirilmesi ve insan yaratıcılığı üzerindeki etkileri hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır.

Yapay zekânın sanat yaratımında yalnızca bir araç olmanın ötesine geçip, yaratıcı bir rol üstlenmesi birçok tartışmayı ortaya çıkarmıştır. Sanatın insanlara özgü, eşsiz ve özgün niteliği, algoritmalarla oluşturulan eserlerin sanat eseri olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunu gündeme taşımıştır. Araştırmada, iletişimsel yapay zekâ teknolojilerinin sanat üretim uygulamalarına etkisini sanatçılarla yapılan derinlemesine görüşme tekniğiyle elde edilen bulgular incelenmiştir. Bulgular, sanatçıların yapay zekâyı eleştirse de tarihteki diğer teknolojik yenilikler gibi yaratım süreçlerine dahil ettiklerini göstermektedir. Sanatçılar, yapay zekâyı özgün fikirlerini geliştirmek için bir destek aracı olarak kullanmaktadır. Fakat bunu üretim sürecinde esas hedef haline getirmemektedirler.

Araştırmada Benjamin’in "aura" kavramı temel alınarak yapılan incelemeler, yapay zekâ ile üretilen eserlerin sanatın özünü ve algılanma biçimini değiştirebileceğini, ancak insan katkısı olmaksızın yalnızca yapay zekâ aracılığıyla oluşturulan eserlerin günümüzde sanat eseri olarak değerlendirilemeyeceğini ortaya koymuştur. Bulgular, yapay zekâ teknolojisinin oldukça yakın bir geçmişe sahip olmasına karşın, etik ve hukuki düzenlemelerde ciddi boşluklar bulunduğunu göstermektedir. Sanatçıların hak kaybına yol açabilecek bu belirsizlikler, düzenlemenin acil bir ihtiyaç hâline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca araştırma, yapay zekâ üretimi eserlerin sanatın ruhunu yansıtmadığı yönündeki yaygın görüşe karşı, insan müdahalesi bulunduğunda bu eserlerin sanatsal değer taşıyabileceğini de ortaya koymaktadır.

Yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte etik konularla ilgili tartışmalar da derinleşmiştir. Mevcut hukuk sistemi, yapay zekâ ile üretilen eserlerin telif hakları konusunda net kurallar içermemektedir. Türkiye'de eserlerin korunmasına ve telif haklarına dair düzenlemeler Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında bulunsa da, bu kanunda yapay zekâya yönelik özel maddeler mevcut değildir. Konunun yeterince incelenmeden ele alınması, hukuki sorunların çözümünde yetersiz kalma riskini taşımaktadır. Avrupa Birliği'nde ise yapay zekâ ile üretilen eserlerin esasen yapımcısına ait olduğu ve ticari kullanımlarda telif ücreti ödenmesi gerektiğine dair düzenlemeler bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu eserlerin oluşturulmasında insan emeği ve bireysel çaba düzeyinin farklı olması, üretici kimliğine dair yeni bir sistem ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, yapay zekâ ile oluşturulan eserlerin sanatın metalaşma tehlikesi taşıdığını belirtmiştir. Bu durum, sanatın özgünlük ve bireysellik gibi temel özelliklerinin ticarileşme, sıradanlaşma ve tek tipleşme tehdidi altında olduğunu düşünen görüşlerle örtüşmektedir. Görüşmeler, sanatçılar arasında yapay zekâ ile üretilen eserlerin sanatçıların konumunu tehdit edebileceği ve sağladığı üretim kolaylığının insan emeğinin değerini azaltabileceği yönünde endişelerin bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, sanatçıların yapay zekâyı farklı açılardan eleştirseler de bu tür bir teknolojik ilerlemeyi tarihin her döneminde olduğu gibi kendi hayatlarına ve sanatsal üretim süreçlerine dahil ettiklerini göstermektedir. Sanatçılar, üretim süreçlerinde yapay zekâyı özgün fikirlerini geliştirmek ve bu fikirleri desteklemek için bir yardımcı olarak görmekte, yapay zekâyı bir hedef değil, bir araç olarak kullanmayı tercih etmektedirler. Sonuç olarak, katılımcıların genel görüşü, yapay zekânın sanat üretiminde insanın yerini alamayacağı yönündedir. İnsan etkisinin sanat üretim sürecinde sürekli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ağluç, L. (2013). Sanat yaratıcılık bağlamında insan ve yaratma güdüsü. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3(1), 1–14.

Arda, Z., Sahin, H., & Buyukkol, S. (2013). İlkçağdan Modernizme, Bilim, Sanat ve Felsefe Buluşmaları. *Journal of Research in Education and Teaching, 2*(3), 148 156.

Artun, A. (2013). Çağdaş Sanat ve Kültüralizm, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno W.T. & Horkheimer M. (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev. Nihat Ülner vd, Kabalcı Yayıncılık İstanbul.

Adorno, T. W. (2003). Kültür endüstrisini yeniden düşünürken (B. O. Doğan, Çev.). *Cogito*, (36), Yaz.

Adobe. (t.y.). *About Adobe*. Adobe. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://www.adobe.com/about-adobe.html

Adobe. (2024, Ekim). *Our commitment to AI ethics*. Adobe. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://www.adobe.com/cc-shared/assets/pdf/ai-ethics/adobe-ai-ethics principles.pdf

Akın, H. L., & Levent, H. (1997). Yapay Zekâda Vücut ve Beyin Problemi. *Bilgisayar ve beyin, Nar yayınları*.

Akkol, M. L. (2019). Kitle Endüstrisi ve Kitle Kültürü Kavramlarının Frankfurt Okulu Düşüncesi Üzerinden Analizi. Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 2(3), 49-64. https://doi.org/10.35235/uicd.479057

Aktürk, E. (2024). Telif hakkının yapay zekâ ürünleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (ÇÜHAD), 5*(1), 1–24. https://doi.org/10.59399/cuhad.1450690

Atiker, E. Ş., Ermurat, Z., Gök, E., Mayalıdağ, B., Akkın, R., & Özkul, A. YAPAY ZEKÂ VE SANAT.

Bartneck, C., Lütge, C., Wagner, A., & Welsh, S. (2021). What Is AI? In C. Bartneck, C. Lütge, A. Wagner, & S. Welsh (Eds.), An Introductionto Ethics in Roboticsand AI (pp. 5-16). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3030-51110-4_2

Bali, M. (2020). Kültür endüstrisi perspektifinde meta estetiği ve geleneksel sanat. *Medeniyet Sanat - İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 6(2), 116–126.

Balkız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivizmin Eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi(12)*.

Bayar, A. (2020). Çağdaş Görsel Sanatta Yeniden Üretim ve Sınırların Belirsizliğini Benjamin ve Adorno'nun İzinden Sürmek. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29(2), 679-705. https://doi.org/10.29135/std.701597

Bauman, Zygmunt. (2003). *Siyaset Arayışı*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları

Benjamin, W. (2015). *Teknik olarak yeniden-üretilebilirlik çağında sanat yapıtı* (G. Sarı, Çev.). Zeplin Kitap.

Beyhan, H. C. (2018). TECHNOLOGY AND ART. Journal of Arts, 1(1), 13-22.

Bekalp, B. (2019). FRANKFURT OKULU'NUN TEMEL ELEŞTİRİ VE AMAÇLARI. Sosyal Bilimler Metinleri, 2019(1), 15-24.

Benzer, E. (2025, Haziran). Yapay zekâ'nın AB hukuk düzenindeki görünümü: AB yapay zekâ tüzüğü. *Bilişim Hukuku Dergisi,* *7*(1), 187–221. https://doi.org/10.55009/bilisimhukukudergisi.1585137

Bulut, S. (2020). Dijital çağda medya: Makine öğrenmesi, algoritmik habercilik ve gazetecilikte işlevsiz insan sorunsalı. *Selçuk İletişim*, 13(1), 294–313.

Bunz, M., Jäger, E., Milne, A., & Zylinska, J. (2022). From paintbrush to pixel: A review of deep neural networks in AI-generated art. In *Proceedings of EVA London 2022* (Electronic Workshops in Computing, eWiC; Paper No. 20). BCS Learning & Development Ltd. https://doi.org/10.14236/ewic/EVA2022.20

Bleakley, C. (2020). Poems That Solve Puzzles: The History and Science of Algorithms. OUP Oxford. http://dx.doi.org/10.1093/oso/9780198853732.001.0001

Boratav, O., & Gürdal, N. (2017). KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ BAĞLAMINDA SANAT ESERİNİN TECİMSELLEŞMESİ ve METANIN ESTETİZE EDİLİŞİ. Yıldız Journal of Art and Design, 3(2), 96-109.

Baudrillard, J. (2008). Nesneler sistemi (O. Adanır & A. Karamollaoğlu, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Demiralp, D. (2011). Toplumsal değerlerin sanatsal oluşumlar üzerindeki etkisine

Dellaloğlu, B. F. (1995). *Frankfurt Okulu'nda sanat ve toplum* (1. basım). Bağla Yayınları.

Digital Trends. (2024, September 20). *Adobe gets called out for violating its own AI ethics*. Digital Trends. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://www.digitaltrends.com/computing/adobe-called-out-for-violating aiethics/

Dinçeli, D. (2020). Yaratıcılık ve sanat. *Sanat Eğitimi Dergisi (sed)*, 8(1), 43–55. https://doi.org/10.7816/sed-08-01-05

Ceran, M., & Kılıç, L. (2022). WALTER BENJAMIN'İN AURA KAVRAMI VE KOLEKSİYONERE BAKIŞININ "RUBEN BRANDT, COLLECTOR" FİLMİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ. *Sanat Dergi*si(39), 58-66. https://doi.org/10.54614/AI.2022.990782

Cengiz, E. (2010). POPÜLER KÜLTÜR VE SANAT. *Folklor/Edebiyat*, 16(64), 7-14.

Clark, J. (2020). 'Tradition' in Thai modern art. *Southeast of Now: Directions in Contemporary and Modern Art in Asia, 4*(2), 39–89.

European Commission. (2021). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts* (COM/2021/206 final). Publications Office of the European Union.

Chen, R., & Chen, C. (2022). Artificial intelligence. An introductionfortheinquisitive reader. CRC Publisher. https://doi.org/10.1201/9781003214892

İlkçağ'dan bir örnek: Eski Yunan tasvir sanatı. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 80–89.

Connerto P. (1976),'Introduction', Connerto, p. (Ed.), Critical Sociology: Selected Reading içinde, Penguin Books.

Çağan, K. (2006). Sanat sosyolojisinin imkânına ve inşasına dair. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 11–31.

Çetinor Batuş, G. (1992). Toplum sanat ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim* Fakültesi *Dergisi*, (1–2), 317–322.

Çiğdem, A. (1992). Akıl ve Toplumun Özgürleşimi-Jürgen Habermas Üzerine Bi Çalışma . Ankara: Vadi Yayınları.

Çiçek, T. (2021). Sanat ve siyaset (geçmişten günümüze incelenmesi ve Türkiye'de bu iki kavramın gelişimi). *Asya Studies: Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 5*(17), 225–229.

DACS. (2024). *Artificial Intelligence & Artists' Work: A survey of artists on AI*. DACS.https://cdn.dacs.org.uk/uploads/documents/News/Artificial-Intelligence and-Artists-Work-DACS.pdf

Düz, A., & Özdemir, M. (2024). Kant'ın estetik anlayışı ve sanat yorumu: Zorunluluk ve özgürlük dengesi. *SMART Journal of Arts and Humanities*.

Erkek, F. (2024). Bir direniş biçimi olarak sanat: Adorno'da sanatın toplum ve politikayla ilişkisi. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 23*(1), 191–224.

Erten, O., & Göktepeliler, Ö. (2022). Yapay zekâ, makine ve sanat [Artificial intelligence, machine and art]. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(2), 145–153. https://doi.org/10.33537/sobild.2022.13.2.13

Fischer, E. (1990). *Sanatın gerekliliği* (C. Çapan, Çev.). İmge Kitabevi.

Ghosh, A., & Fossas, G. (2022, September 16). *Can there be art without an artist?* arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2209.07667v2

Güler, Z. (1990). Sanat ve sanatsal yaratma. *Kurgu Dergisi*, (8), 317–325.

Güney, E., & Uysal, S. (2021). Jeneratif sanat: Nöroplastisite ve derin öğrenme ilişkisinde post dijital dönüşümler . *Yıldız Journal of Art and Design, 8*(1), 64–79. https://doi.org/10.47481/yjad.975839

Güney, E., & Yavuz, H. (2020, Aralık). Yapay Zekâ ile sanatsal üretim pratiğinde sanatçının rolü ve değişen sanat olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 415–439.

Gök, S., & Gülaçtı, İ. E. (2025). Yaratıcılık bağlamında yapay zekâ sistemleri ile birlikte sanatçının değişen rolü: küratörlük. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 11(3), 412-425.

Hebb, D. (1949) *The Organization of Behavior, Wiley.*

Hertzmann, A. (2019). Aesthetics of neural network art. arXiv.

Holzner, N., Maier, S., & Feuerriegel, S. (2025, May 22). Generative AI and creativity: A systematic literature review and meta-analysis [Preprint]. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2505.17241

John, M., Marvin, M., Nathaniel, R., & Claude, S. (1955). *A proposal for the Dartmouth summer research project onartificial intelligence (1955). AI magazine 27:* Dartmouth Workshop, 4.

Jay, M. (1989). Diyalektik imgelem. Ü. Oskay (Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık.

Jiang, H., Brown, L., Cheng, J., Anonymous, Workman, D., Khan, M., Hanna, A., Gebru, T., Gupta, A., & Flowers, J. (2023, August 8–10). AI art and its impact on artists. In *Proceedings of the 2023 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society (AIES '23)* (pp. xxx–xxx). Association for Computing Machinery. https://doi.org/10.1145/3600211.3604681

Kavuran, T., & Dede, B. (2013). Platon ve Aristoteles'in sanat etiği, estetik kavramı ve yansımaları. *Sanat Dergisi*, (23), 47–63.

Kamer, V. (2014). Yapay zekâ ve monoton-olmayan mantık. *Felsefe Arkivi*, (41).

Kamacıoğlu, B. (2021). KÜLTÜR ENDÜSTRİ ETKİSİNDE ÇAĞDAŞ SANAT VE TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi,* 7(1), 1-11. https://doi.org/10.22252/ijca.835863

Kayaalp, K., & Süzen, A. A. (2018). *Derin öğrenme ve Türkiye'deki uygulamaları.* Ankara: Iksad Publications.

Keskenler, M. F., & Keskenler, E. F. (2017). Geçmişten günümüze yapay sinir ağları ve tarihçesi. *Takvim-i Vekayi, 5*(2), 8–18.

Koçyiğit, A., & Darı, A. B. (2023). YAPAY ZEKÂ İLETİŞİMİNDE CHATGPT: İNSANLAŞAN DİJİTALLEŞMENİN GELECEĞİ. *Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(2), 427-438.

Kozlu, D. (2009). Teknolojik gelişmelerin toplum ve sanata yansımaları. *Art-E: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 2*(3), 1–14.

Küçükcan, U. (2002). FRANKFURT OKULU VE KİTLE KÜLTÜRÜ ÇALIŞMALARI. *Kurgu*, 19(1), 247-259.

Köroğlu, Y. (2017). Yapay Zekânın Teorik ve Pratik Sınırları. *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.*

Lewis-Williams, D. (2003). *The mind in the cave: Consciousness and the origins of art*. Thames & Hudson.

Lewin, R. (2000). Modern insanın Kökeni. *Tübitak Popüler Bilim Kitapları*, Ankara.

LeCun, Y., Bengio, Y. & Hinton, G. Deep learning. *Nature* 521, 436–444 (2015). https://doi.org/10.1038/nature14539

LIU, Y., AL-ATAWI, A. A., KHAN, I. A., GOHAR, N., and ZAMAN, Q. (2023). Using the Fuzzy Analytical Hierarchy Process to Prioritize the Impact of Visual Communication Based on Artificial Intelligence for Long-Term Learning. Soft Computing, 27(1), 157-168.

Maltaş, M. Ş. (2020). Modern Sanatta Soyut Yaklaşımlar ve Metafizik Yönleri. *ARTS: Artuklu Sanat Ve Beşeri Bilimler Dergisi*(4), 52-75. https://doi.org/10.46372/arts.754898

Maerten, A.-S., & Soydaner, D. (2023, February 14). From paintbrush to pixel: A review of deep neural networks in AI-generated art [Preprint]. arXiv.

Maizan, S. H., & Taharuddin, N. S. (2025). Creativity unleashed: The role of AI in transforming artistic expression. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS), 9*(3), 1–7. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.90300294

Marcuse, H. (1975) Tek Boyutlu İnsan, Çev: Afşar Timuçin, Te aman Tunçdoğan, *May Yayınları*, İstanbul

Morandin-Ahuerma, F. (2022). *International Journal of Research Publication and Reviews.* Journal homepage: www.ijrpr.com ISSN 2582-7421

Munn, L. (2023). The uselessness of AI ethics. *AI and Ethics, 3*(4), 869–877. https://doi.org/10.1007/s43681-022-00209-w

Microsoft. (2022, Haziran). *Microsoft Responsible AI Standard v2: General requirements*. Microsoft. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://cdn-dynmedia 1.microsoft.com/is/content/microsoftcorp/microsoft/final/en-us/microsoft brand/documents/Microsoft-Responsible-AI-Standard-GeneralRequirements.pdf

Microsoft. (2025, Temmuz 29). *Responsible AI practices for Azure OpenAI models*. Microsoft. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://learn.microsoft.com/en us/azure/ai-foundry/responsible-ai/openai/overview

McCulloch, Warren Sturgis, Pitts, Walter: *A Heterarchy of Values Determined by the Topology of Nervous Nets, Bulletin of Mathematical Biophysics,* Vol. 5, 1943.

McCorduck, P. and Cfe, C. (2004). *Machines who think: A personal inquiry into the history and prospects of artificialintelligence. CRC Press,*Retrived October 20, 202.

M. Douglas Kellner: Kültür Endüstrisi (çev. Muharrem Açıkgöz)

Nilsson, N. J. (2009). *The quest for artificial intelligence. Cambridge University Press.* Retrived October 20, 2023

Naveen, M. (2024, November 20). A critical analysis on creative AI and its impact on creative industries [Working paper]. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.4976256

Onur, D., & Zorlu, T. (2017). Yaratıcılık kavramı ile ilişkili kuramsal yaklaşımlar. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1535–1552.

Oladokun, M. (2025). Artificial intelligence as a creative writer: Potentials and limitations of NLP in literature [Manuscript submitted for publication]. ResearchGate.

Official Journal of the European Union. (2024). *Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts*, OJ L 202, 12.7.2024, p. 1–152.

Özkök, Ertuğrul (1985) Kitlelerin Çözülüşü. Ankara: *Tan Yayınları.*

Özdal, M. A. (2023). Yapay zekâ ile oluşturulan eserlerin telif hakkı ve kişisel verilerin korunması. *Hakkari Review, 7*(1), 90–110. https://doi.org/10.31457/hr.1249328

Özgür, S. B. (2021). Algoritmalar, yapay zekâ, makine öğrenmesi, derin öğrenme ve uygulamaları: Beşeri fayda üretiminin yazılımlar tarafından karşılanması [Algorithms, artificial intelligence, machine learning, deep learning and their applications: Meeting the production of human benefit through software]. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi / Journal of Economics and Management Research, 10*(1), 1–20.

Öztürk, T. A. (2020). Sosyolojide Müzik: Frankfurt Okulu, Adorno ve Kültür Endüstrisi. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26(45), 527-534. https://doi.org/10.32547/ataunigsed.743676

Öztürk, K., & Şahin, M. E. (2018). Yapay sinir ağları ve yapay zekâ'ya genel bir bakış. *Takvim-i Vekayi, 6*(2), 25–36.

Öze, N., & Yurdbekler, H. (2023). Sosyolojik bir inceleme: Sanatta yaratıcılığın yok olması, 'Yapay Zekâ ile Duygusuz Sanat'. In U. B. Gezgin (Ed.), *İletişim Bilimlerinde Son Yaklaşımlar* (Kitap bölümü). Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub135.c518

Pirim, H. (2006). Yapay zekâ. *Journal of Yaşar University*, 1(1), 81–93.

Piskopani, A.-M., Chamberlain, A., & Ten Holter, C. (2023, July 11–12). Responsible AI and the arts: The ethical and legal implications of AI in the arts and creative industries. In *Proceedings of the 2023 ACM Conference on Technology, Arts and Science (TAS '23)* Association for Computing Machinery. https://doi.org/10.1145/3597512.359752

Raines, Aaron. (2024). Balancing Art and Science: Guiding the Responsible Use of AI Systems in the Context of Art. Retrieved from the University Digital Conservancy, https://hdl.handle.net/11299/269176.

Radanliev, P. (2024). Artificial intelligence: reflecting on the past and looking toward the next paradigm shift. *Journal of Experimental & Theoretical Artificial Intelligence*, 1–18. https://doi.org/10.1080/0952813X.2024.2323042

Russell, Stuart J., Norvig, Peter: Artificial Intelligence: A Modern Approach (2nd ed.), New Jersey, Prentice Hall, 2003.

Sarı, E. (2018). Sanat Olgusunun Tarihsel Süreçte Değişen Tanımı, İşlevi ve Değeri Üzerine. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 32(45), 131-151.

Sağlamtimur, Z. Ö. (2010). DİJİTAL SANAT. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10 (1), 213-238.

Sevim, B.A. (2010) *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (11), 509-516

Shanken, E. A. (2012). Sanat ve Elektronik Medya. İstanbul: Akbank adına Agora Kitaplığı.

Screen Actors Guild-American Federation of Television and Radio Artists (SAG AFTRA). (2025). SAG-AFTRA sponsors A.I. Transparency Bill. E.T.: 31.08.2025, https://www.sagaftra.org/sag-aftra-sponsors-ai-transparency-bill

Stadlmann, C., &Zehetner, A. (2021). Human Intelligence Versus Artificial Intelligence: A Comparison of Traditional and AI-BasedMethodsfor Prospect Generation. In Marketing and Smart Technologies (pp. 11-22). Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-981-33-4183-8_2

Susen, S. (2020). *Sociology in the Twenty-First Century: Key Trends, Debates, and Challenges*. Palgrave Macmillan.

Şahin, H. (2016). Modern sanatta geleneğin reddi. *Akademik Sanat: Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 1*(1), 76–85.

Tarkovski, Andrei. Mühürlenmiş Zaman. Çev. Füsun Ant. İstanbul: Afa, 1992.

Tekin, A. (2018). *Yapay zekâ kullanımının sanata etkileri*. Kent Akademisi.

Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(13), 101-116.

Tepe, A. İ. (2019). *Antik Yunan felsefesinin insan ve eğitim görüşleri üzerine dönemin kavramları ışığında bir inceleme* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Uğurlu, H. (2008). TEKNOLOJİ SANAT İLİŞKİSİ: GÜNÜMÜZDE TEKNOLOJİK SANATLARIN AMACI. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(2), 247 262.

Ulusoy, D. (1993, Haziran 15). Sanat sosyolojisinde temel yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10*(1).

Uysal, G., & MAD, M. A. D. (2011). MAĞARA SANATI. *5. Ulusal Speleoloji Sempozyumu*, 34.

Ümer, E. (2016). Adorno, Debord ve Baudrillard'da kültür ve sanat. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, (17), 171–187.

Vargün, Ö. (2023). Teknoloji ve sanatın dönüşümü: Dijital Sanat. *Journal of Arts,* 6(1), 49-54.

van der Ploeg, P. (2019). Multiple Intelligencesand pseudo-science [draft]. https://t.ly/RqLg

Vassilev, K. (2023). The Aura of the Object and the Work of Art: A Critical Analysis of Walter Benjamin's Theory in the Context of Contemporary Art and Culture. *Arts*, *12*(2), 59. https://doi.org/10.3390/arts12020059

Wang, Z. (2017). Analysis on application of traditional arts and crafts in exhibition design. *Open Journal of Social Sciences, 5*(4), 85–89.

Writers' Guild of Great Britain. (2023, July 12). *Writers and AI: A policy position statement*. Retrieved August 31, 2025, from https://writersguild.org.uk/ai/

Wikipedia contributors. (t.y.). *Ansel Adams*. In *Wikipedia*. Erişim tarihi: 21 Eylül 2025, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ansel_Adams

Yaylagül, Levent (2008). Frankfurt Okulu'nda Kültür Endüstrileri ve Kitle Kültürü Yaklaşımı. Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji, Der. Levent Yaylagül ve Nilüfer Korkmaz, ss. 139-154. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yüksel, İ., & Yüksel, O. A. (2024). Sanatta yapay zekâ devrimi: Yaratıcılığın yeni boyutları [The artificial intelligence revolution in art: New dimensions of creativity]. *Sanat & Tasarım Dergisi, 14*(2), 261–285. https://doi.org/10.20488/sanattasarim.1602572

Zobar, J. A. (2019). Kültür Endüstrisi Ve Tüketim Bağlamında Frankfurt Okulu'ndan Günümüze Birey, Tahakküm ve Özgürlük İlişkisi. Kültür Endüstrisi ve Tüketim Bağlamında Frankfurt Okulu'ndan Günümüze Birey, Tahakküm ve Özgürlük İlişkisi.

Zhou, E., & Lee, D. (2024). Generative artificial intelligence, human creativity, and art. *PNAS Nexus, 3*(3), 1–8. https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae052